

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСТУХ

1

2002

Коли ми дружні та єдині,
То ми незборений народ.

Вітаю пасічників України з Новим роком і Різдвам Христовим.
Бажаю міцного здоров'я, сильних бджолосімей і повних діжок меду.
Для виконання своїх намірів і дій бути єдиними, як бджолина сім'я.

О. Овечко

Шановний(а) Микола Дмитрович

Щиро вітаю Вас,
колектив редакції
та всіх пасічників України
з Новим роком
та Різдом Христовим!
Добра Вам і здоров'я.

З повагою

Л. Боднарчук

Вішівка А. ПОЛЯКОВОЇ

З Новим Роком
та Різдом
Христовим!

Шановний
Микола Дмитровичу!

Від щирого серця
вітаю Вас і весь ко-
лектив редакції журна-
лу "Український пасіч-
ник" з Новим роком
і Різдом Христовим.

Бажаю всім здоров'я,
щастя, миру, злагоди і
достатку,
а також успіхів у праці
та ще більше читачів
чудового Вашого
журналу.

З повагою
А. Полякова
25 грудня 2001 р.

Шановний(а) Микола Дмитровичу!

Ми раді привітати Вас та сім'яний Вами
посмітити із Новим Роком! Зичимо міцного здоров'я
та сил для здійснення всіх Ваших мрій. Бажаємо,
щоб у Вашій серці завжди жили любов, а успіхи
перевіряли сподівання.

З повагою
Оксана Марченко
і твердий намір так-шоу "Моя професія"

Шановний

Микола Дмитровичу

Вітаю Вас і Ваш колектив
з Новим роком
та Різдом Христовим!
Бажаю міцного здоров'я,
благополуччя, щастя, достатку,
нехай у Вас завжди буде успіх
в усіх справах!
Миру і злагоди Вам і Вашим
рідним!

З повагою
від колективу
"Київська сторона"

Добрянський В.П.

БДЖОЛА НА МЕТАЛІ

Мені якось подарували
Чудову бджілку на металі.
Пасічники при тім казали,
Що знак дорівнює медалі

Тож прийняла я той значок,
Начистила його до блиску,
Потім поклала в сундучок,
Немов дитину у колиску.

Живі сестрички той бджоли
У вулик свій нектар несуть,
Медові ставлять там столи
І гарнесенько гудуть

"Прощальну" тій бджолі співають,
Її до столу не зовуть,
Бо всі давно-давененько знають,
Що мертві бджоли не гудуть.

Мені так сумно чомусь стало.
З очей я витерла сльозину,
Ту бджілку з сундучка дістала
І прикріпила на кофтинку

Тепер разом я з нею всюди,
Ношу як Божую комаху.
Разом виходим ми на люди,
Не відчуваю з нею страху.

А хтось мене часом питає:
"Що за прикрасу причепила?
Є інша, що чудово сяє,
Красива, вишукана, мила".

Та де ж тепер їм відрізнити,
Що є непотріб, що краса?
Краса по-різному всім світить
І творить різні чудеса

(Закінчення на с. 48)

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК

Щомісячний науково-виробничий інформаційний масовий
галузевий журнал пасічників України

№ 1 (128) 2002

НА ПЕРШІЙ СТОРІНЦІ ОБКЛАДИНКИ:
О. О. ОМЕЛЬЧЕНКО
(фото М. ОСТАШЕВСЬКОГО)

У НОМЕРІ

- М. ОСТАШЕВСЬКИЙ. Мільйон примірників "Українського пасічника".....2
 В. ЮЩЕНКО. Редакції журналу "Український пасічник" і його читачам.....3

НАУКОВІ ЕКСПЕРИМЕНТИ ТА РОЗРОБКИ

- Л. І. БОДНАРЧУК, Ю. В. СУБОТА. Зауваження та відповіді щодо українських степових бджіл.....4
 В. М. ІВЧЕНКО. Топографія перги в сім'ї медоносною бджолою.....7
 О. КОМІСАР, В. СОРОКА. Сім'ї-виховательки з неповним осиротінням
 з тунвлем замість роздільної рвшітки.....9

ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ДОСВІД

- В. ГІМРАНОВ. Причини весняного сюрпризу.....12
 В. КОВПАК. Виправлення трутівочної сім'ї за допомогою заставних дощок.....13
 В. КУРІННИЙ. Вентиляційні процеси у вулику Курінного.....13
 В. МАТЮШЕНКО. Як вирішити проблему зимівлі запасних маток?.....15
 О. КОЦЮМБАС. Ідеї, втілені Паливодою в життя.....16
 М. БОЙКО. Технологія пасічникування в павільйоні.....19
 Т. ХОМІВ. Про догляд бджіл.....22

СТОРІНКА ПОЧАТКІВЦЯ

- О. КОЦЮМБАС. На що треба звернути увагу, вибираючи конструкцію вулика.....23

ДИСКУСІЙНИЙ КЛУБ

- О. КОМІСАР. Про назву українських бджіл.....25
 Є. КОЛІСНИЧЕНКО. "Хто є хто?".....27

ПАСІЧНИК МАЙСТРУЄ

- З. МАСЛО. Маленькі дрібниці.....28
 О. МЕЛЬНИЧЕНКО. Вулик УДСКОМ, заставна дошка і втулки до нього.....28

ПРОБЛЕМИ БДЖІЛЬНИЦТВА

- П. ПАССКА. Перевожу бджіл тільки вдень.....31

ВІСТІ З КРАЮ

- М. ДМИТРА. Життя і діяння – людям на добро.....34
 Важлива спільна нарада.....37
 М. ОСТАШЕВСЬКИЙ. Ділова зустріч.....41

ЛЮДИНА ТА ЇЇ СПРАВА

- М. ОСТАШЕВСЬКИЙ. В єдності – сила.....42
 Г. ЦЕХМІСТРЕНКО. Віктору Яковичу Бондаренку – 75.....43

ЗІ СПАДЩИНИ

- В. ЛІВЕНЦЕВ. Загадка старого дупла.....44
 В. КОРЖ. Комп'ютерні усмішки.....46
 Практична інформація пасічникам.....47
 Бджола на металі.....48

МІЛЬЙОН ПРИМІРНИКІВ "УКРАЇНСЬКОГО ПАСІЧНИКА"

Закінчився перший рік третього тисячоліття від Різдва Христового, в якому редакція відсвяткувала свій 10-літній ювілей, випустивши в світ мільйонний примірник журналу "Український пасічник".

Крім цього, колективом "УП" видається журнал "Сад, город, пасіка", завершено редагування та комп'ютерне складання двох книг: М. В. Ульяніга "Сугасна пасіка в павільйоні" і В. П. Поліщука "Бджільництво". Щодо книги "Бджільництво", то редакція здійснила всі необхідні технологічно-виробничі операції аж до виходу книги у світ.

Редакція виконувала і додаткові роботи, наприклад, друкування іменних і загальних етикеток на бджолопродукцію, надсилала поштою пасічницькі книжки, етикетки і навіть ветеринарні препарати.

Перший рік третього тисячоліття для редакції, зокрема для головного редактора, був найважливішим за час виходу відродженого журналу у світ, оскільки відбулися:

- перевибори головного редактора;
- урогистості з приводу 10-літнього ювілею, до якого було випущено збіжок "Український пасічник" (Бджола в металі) і блокноти;

– Свято пасічника у Львові, де доручені завдання колектив редакції виконав відмінно: організовані відповідні пропагандистські стенди, реалізацію видань і безпрограшну лотерею, підготовані подарунки;

- семінар з відзначення 110-літнього ювілею від дня народження М. Є. Боровського.

Колектив редакції виконував все можливе для задоволення потреб своїх читачів і пропагування бджільництва.

Зі зростанням вікового стану редакції підвищується рівень знань, досвід її працівників. Але творчих працівників у редакції декілька, а читачів – тисячі. Багато з них пишуть і телефонують до редакції з питаннями, які кожного з них цікавлять чи тривожать, а також оцінюють роботу редакторів. Про те, що виходить, буде надруковано в оглядах листів.

Зі збільшенням віку журналу, а також з розвитком українського бджільництва у нових реформативно-економічних умовах народжуються нові правові відносини між пасічниками і суспільством, які вимагають від працівників редакції у цьому аспекті сугасної правової інформації.

Декілька творчих працівників-журналістів не в змозі своєчасно і на високому рівні готувати до друку інформацію, яка б влаштовувала всіх і кожного. Редакція про це знає і працює над даними питаннями та звертається до своїх читачів, економістів, юристів, працівників податкової адміністрації, Державної автомобільної інспекції і страхових компаній допомогти редакції та читачам "УП" своїми дописами і консультаціями. Редакція і читачі будуть вам вдячні.

Дякую всім читачам і дописувачам журналу, які нами вважаються співпрацівниками редакції і були разом з нами до першого мільйона. Зичимо міцного здоров'я і щастя, творчої наснаги, оптимізму і цілеспрямованості на пасічницькій ниві.

До зустрічі у другому мільйоні тиражу.

Головний редактор

Микола ОСЛАПШЧІВСЬКИЙ

РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ

"УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК" І ЙОГО ЧИТАЧАМ

Доброго Вам дня! Прийміть мої щирі теплі вітання!

У ці передноворігні дні, повертаючись безірровою вулицею з роботи, ми все більше відчуваємо наближення свята. Відчуваємо його в магазинах, в розмовах людей довкола і в знайомих хороших словах: "З наступаючим вас!" Від цього святкового настрою стає затишно на душі, і ми помітаємо, як з нас спадає тягар повсякденної пригніченості і напруги.

В пліні свята поновлюється мир і лад серед людей, і наша країна стає нам ріднішою і дорожчою. І це тому, що ці два тижні вона живе з вірою в людяність, в щастя, в народження Бога. Всі ми багімо і здогадуємось: яка це могутня сила – міль-

йони людей, зріднених між собою спільними цінностями і взаємоповагою. І дійсно: коли більшість стає на бік правди і добра – з правдою і добром погинають рахуватися всі.

Я переконаний: якщо робиш те, у що віриш, – страх і розгарування відступають, і не загіпає тужа злоба й нерозуміння. Звизгаєно – складно йти проти течії. Складно буває піднятися над обставинами, зберегти свої переконання і захистити благополуччя людей, за яких відповідаєш. Але насправді ми не є такими беззахисними, як здається. Адже нас – багато, і ми несемо в собі одвічні духовні цінності.

Щоразу, як приїжджаю в село до матері, як збирається разом вся наша родина – від найстаршого і до найменшої моєї донечки – серед рідних людей, в рідній хаті я знову набираюсь незламної душевної сили і правди. І так стається з кожним з нас.

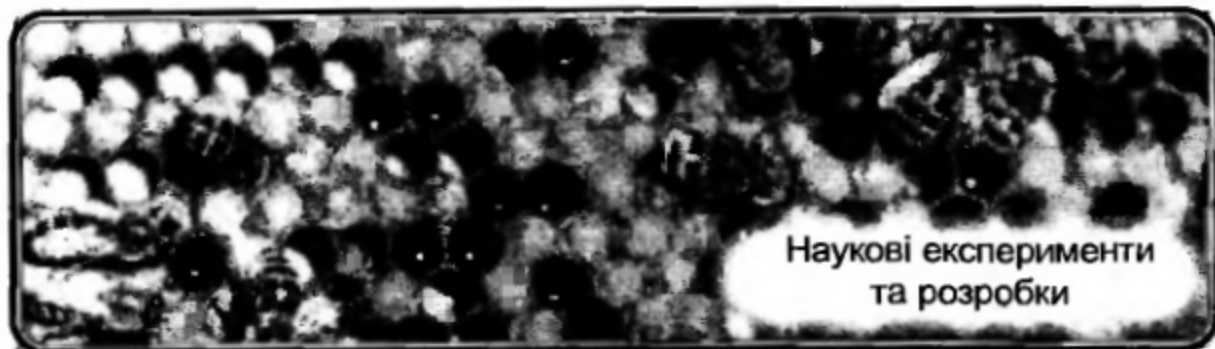
Я хотів би, щоб усі ми ні в якому іншому місці не знаходили стільки розуміння, тепла і ніжності, як вдома. Хай тепліше в ці дні світяться вікна Вашої домівки, де Вас завжди чекають, що б не відбувалось і що б не діялось. І хай їхнє лагідне затишне світло потихеньку відігріє всю Україну.

Веселих свят Вам, Вашим родичам, друзям і сусідам! Христос рождається!

Щиро Ваш

Віктор Ющенко

Наукові експерименти
та розробки

ЗАУВАЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДІ ЩОДО УКРАЇНСЬКИХ СТЕПОВИХ БДЖІЛ

Л. І. БОДНАРЧУК, член-кореспондент УААН, директор Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича
Ю. В. СУБОТА, зав. відділом селекції бджіл філіалу Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича

За період з 1999 по 2001 р. у журналах "Український пасічник" та "Пасіка" з'явився ряд критичних статей Віктора Петровича Пилипенка та Василя Антоновича Гайдара щодо українських степових бджіл. Спираючись на розбіжності у наведених різними дослідниками екстер'єрних ознаках українських бджіл, Віктор Петрович ставить під сумнів саме їх існування, а виходячи з того, що українські степові та карпатські бджоли мають спільне походження, робить висновок про можливість отримання міжпородних гібридів цих бджіл, які не будуть давати розщеплення в подальшому і сприятимуть відновленню українських бджіл "прилиттям крові" карпатських. Пропонується переглянути План породного районування, мотивуючи це недостатністю племінного матеріалу українських степових бджіл для забезпечення ним 18 областей, де районовані "українки". Менш категоричний В. А. Гайдар, який, не критикуючи українських бджіл, активно рекламує карпатських бджіл та доводить переваги та можливість утримання їх на території всієї України, наводячи відгуки пасічників з різних регіонів.

Що можна на це відповісти? Почнемо з початку. Різноміж у літературних даних щодо екстер'єрних ознак українських бджіл в основному за кубітальним індексом можна звести у дві групи: це значення 50,6% (1,86), подане В. В. Алпатовим, і дані Української дослідної станції бджільництва (І. К. Давиденко), яка фактично зайнялася вивченням екстер'єрних ознак українських бджіл у 1970-х рр. (типовий кубітальний індекс 2,2–2,5, не нижчий 2).

Згадаймо, що природний ареал українських степових бджіл займає величезну територію Лісостепу й Степу

України та прилеглих районів Молдавії і Росії, має величезний, нічим не захищений кордон із середньоросійськими бджолами і природний бар'єр – Дніпро, який ділить ареал українських степових бджіл на дві частини. Тому логічно припустити, що бджоли з правого та лівого берегів Дніпра матимуть певні морфологічні відмінності. Лівобережні більше наблизяться до середньоросійських, а правобережні – до бджіл підвиду *Apis mellifera carnica*.

В. В. Алпатов працював з бджолами Харківської області, розташованої на лівому березі Дніпра, а в основу тимчасового стандарту головних морфологічних ознак українських бджіл І. К. Давиденко поклав морфологічні ознаки бджіл правобережної Кіровоградської області. Це свідчить про наявність різних популяцій "українки", сформованих під впливом природних факторів, і недостатню їх вивченість. Те саме можна сказати й щодо жовтизни в українських бджіл, про яку повідомляється ще в книжці В. А. Нестерводського "Пасіка" (1926). За зовнішнім виглядом він виділяв три форми українських бджіл: темну, сіру, у якої 3–4 кільця черевця білуватого і блідо-жовтого відтінків, та з жовтим кольором першого і частково другого сегментів. Про жовтизну в окремих бджіл (навіть на третьому тергіті) повідомляє і В. В. Алпатов (1948) у своїй книжці "Породы медоносной пчелы".

Роз'яснення потребує також питання довжини хоботка українських бджіл. В. П. Пилипенко звинувачує Полтавський філіал у намаганні затвердити стандарт на довжину хоботка 6,9 мм, активно наголошуючи на цьому в кожній своїй статті і забуваючи, що у стандарті запропоновано все-таки

значення 6,3 – 6,7 мм, і тільки в окремих випадках допускається довжина хоботка до 6,9 мм. Значення 6,3 – 6,7 мм наведено В. В. Алпатовим, але не слід забувати, що він, вивчаючи такі частини тіла, як хоботок, кільця, кінцівки тощо, для звільнення від прилеглих тканин обов'язково застосовував виварювання у 10%-му розчині їдкою калію (КОН). За зауваженням самого В. В. Алпатова, вимірювання хоботків бджіл Мігрелії (Західне Закавказзя) з проварюванням у їдкому калії дало значення 6,86, а без проварювання – 7,22 мм, тобто різниця майже в 5% (наші дослідження показують різницю у 2–3%). Додайте 5% до 6,3–6,7 мм і отримаєте 6,6–7,03 мм. Сьогодні виварювання у їдкому калії майже ніхто не застосовує, звідси й отримуванні дані дещо більші, ніж наведені. Це щодо зпущення про суперечності в основних породовизначальних ознаках української породи бджіл.

Але немає чіткої думки про походження українських бджіл.

О. С. Скориков вважав їх південною гілкою середньоросійських бджіл. Він же дав їм назву (1929) *Apis mellifera acervorum*.

В. О. Губін, спираючись на значення основних екстер'єрних ознак, вважав їх найбільш видозміненим підвидом карніки.

Існує гіпотеза проф. Руттнера, згідно з якою південноросійська степова бджола (*A.m. acervorum*) має перехідну форму від карніки до темної, а в книзі того ж самого Руттнера "Біогеографія і таксономія бджіл" (1988) написано, що українські бджоли походять від македонських бджіл (яких вважають перехідною формою між українською і грецькою породами бджіл або включають їх до складу першої чи другої породи). Хоча ніяких наукових підтверджень цього немає, гіпотеза залишається гіпотезою. Прибічники теорії В. О. Губіна про спільність генетичних коренів українських і карпатських бджіл В. П. Пилипенко і В. А. Гайдар роблять висновок про можливість утримання внутріпородних помісей, які, відзначаючись високою продуктивністю, не даватимуть у наступних поколіннях низькопродуктивного розчеплення, забуваючи, що хоча в українських і карпатських бджіл є подібні екстер'єрні ознаки (які не мають господарської цінності), вони

дуже відрізняються за деякими фізіологічними та етологічними ознаками (стійкість до хвороб, параметри виникнення мобілізаційних танців, звукові частини та форми фігур у танцях, дальність польоту за кормом, цілеспрямованість та економія енергії під час заготівлі кормів тощо), які також генетично закріплені і неодмінно втрачаються від міжпородного схрещування. Так що "прилиття крові" чистопородних карпатських бджіл для відновлення українських бджіл – абсурд. Натомість є звичайна пропозиція заміни українських бджіл на карпатські у своїх економічних інтересах. Адже слабкі медозбірні умови карпатського регіону роблять рентабельними пасіки тільки в разі використання їх в розплідницькому напрямі, а для значної маси бджолопакетів і маток потрібен широкий ринок збуту.

Відновити породу можна тільки жорстким планомірним добором, а це означає заборону завезення будь-яких порід на територію природного ареалу українських степових бджіл. Виходячи з цього положення і сформовано нині прийнятий План породного районування бджіл, який перш за все враховує інтереси бджільництва і не завжди кожного конкретного пасічника. В Україні 500 тис. бджолярів, кожен з яких має свою думку, своє ставлення до тієї чи іншої породи, і для більшості немає значення, яка порода бджіл розводиться, була б лише продукція сьогодні, а завтра – хоч трава не росте. І тому якщо директор Інституту бджільництва відповів, що погодження з регіонами не буде, бо це буде... "базар", тут, думається, є рація, але слід зазначити, що такого діалогу з п. Пилипенком не було.

Не можна не зауважити, що проект Закону і сам Закон "Про бджільництво" друкувалися в журналі неодноразово і зауважень щодо Плану породного районування не було. Закон "Про бджільництво" підготовано не "келейно, із залученням обмеженої кількості вчених-теоретиків", а на основі рекомендацій усіх науково-практичних закладів з бджільництва України, не таких уже й далеких від реального стану речей, як стверджує п. Пилипенко. І якщо рекомендації "відомих вчених, спеціалістів-практиків, якщо вони розходилися

з поглядами адміністрації Інституту бджільництва, були проігноровані", то тільки з одної причини – вони виявилися в меншості.

А на запитання "Хто ж буде давати тисячам пасічників 18 областей України пакети і маток, хто заповнить вакуум, що утворився?!" можна відповісти так. Українські степові бджоли (або просто українські, питання назви – це зовсім інша проблема) є. Є їхній племінний матеріал (це підтверджують і дослідження Чеського інституту бджільництва за зовсім іншою методикою "Давіно" проб "суррогату" бджіл як Полтавського філіалу Інституту бджільництва, так і курируваних нами пасік), а особливості біології розмноження бджіл такі, що навіть мала кількість відібраного і перевіреного племінного матеріалу не може стати перешкодою, щоб на більшості пасік у найближчі роки замінити маток у сім'ях, від яких організувати виведення дочок і внучок у достатній кількості для власних потреб і навколишніх пасік. Сьогодні в нових економічних умовах питання про вакуум бджолиних маток знімається автоматично. Попит породжує пропозицію. Уже сьогодні існуючі приватні матковивідні господарства працюють на 50% потужності. Їхні можливості значно більші від кількості реалізованих пасік. Зараз негайного розгляду потребує питання державної реєстрації розплідників як племінних господарств. Розроблено положення про їхню атестацію, вже майже закінчена атестація племінних пасік, бджолорозплідників та племзаводів. А щодо тих заяв, що пасічники братимуть маток з інших країн, то це довго не триватиме, гарантуємо, що незабаром тут буде наведено порядок, а підзаконними актами визначено міру відповідальності та покарання. Хоча, згідно з законом, завезення інших порід можливе з дозволу Української академії аграрних наук та Міністерства аграрної політики України тільки для ведення селекційних досліджень.

В Україні почали роботу два племзаводи українських степових бджіл Вінницькій та Дніпропетровській областях і додатково статус племзаводу одержить Старосинявське бджолопідприємство, отже, питання забезпечення пасік матками буде повністю вирішене.

Щодо завезення нерайонованих порід бджіл, то в ст. 38 Закону "Про

бджільництво" зазначено, що порушення правил ввезення на територію України та вивезення за її межі бджіл тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з законами України, в ст. 23 – що нерайоновані породи бджіл ввозяться в Україну лише з науковою метою з дозволу центрального органу виконавчої влади з питань аграрної політики за погодженням з Українською академією аграрних наук.

І ще хочеться сказати з приводу публікацій В. А. Гайдара, таких, як "І все ж карпатка", де Василь Антонович на основі десятка відгуків доводить переваги карпатських бджіл та доцільність використання їх у степових і лісостепових районах України та за її межами. Цінуючи його патріотизм щодо карпатських бджіл, зауважимо, що 100–200 пасічників – це не 100–200 тис. І до нас, і у філіал Інституту бджільництва щорічно звертається не менше пасічників, які користуються нашим "суррогатом", після того, як спробували карпатських бджіл і відмовилися від них. Замовлення надходять щорічно не тільки від пасічників України, а й із Прибалтики, Краснодарського краю, Белгородської та Курської областей. Причому це, як кажуть, усе "постійні клієнти", і середньопасічні медозбори товарного меду в них щорічно 50–60 кг на сім'ю, а в окремі роки – і по 100–120 кг. У того самого Л. Р. Єгошина (згаданого з усіх сторін) у 2000 р. (100 бджолосімей) товарний медозбір на сім'ю становив 100–120 кг (плюс 1000 маток, 100 пакетів), у "постійних клієнтів" з Белгородської та Курської областей, які щорічно закупають у пасічників з смт Чутового Полтавської області пакети та бджолині сім'ї (використовують їх сезон та закурюють), невдалим роком вважається, якщо вони беруть по два бідони меду (100 кг) на сім'ю, і таких прикладів дуже багато. Це свідчить про те, що українські бджоли у себе вдома нічим не гірші за карпатських, і немає потреби у їхній заміні.

Усі породи бджіл добрі на своїй батьківщині, у своїх місцевостях. У лісостепових і степових регіонах України такими є, безсумнівно, українські степові бджоли. І пасічникам цих регіонів потрібно не шукати кращих бджіл, а цілеспрямовано

та терпляче налагоджувати племінну та селекційну роботу з тією породою, яку нам природа подарувала, на власних пасіках спільно з Інститутом бджільництва та його філіалом. Тоді і українську бджолу відродимо, і результат буде чудовий.

Нам хотілось би призупинити цей нікому не потрібний диспут, який розгортають деякі автори на сторінках журналу "Український пасічник". Адже всі ми повинні відстоювати цінні якості наших абори-

генних бджіл української степової та карпатської порід. Досить паплюжити своїх бджіл, бо ми такими публікаціями, де ганьбляться наші породи, зробимо все, щоб вони не пішли на експорт, а це нанесе відчутний удар по бджільництву. А щодо деяких змін у Плані породного районування, то з часом вони, мабуть, будуть можливі, але після глибоких порівняльних регіональних наукових досліджень.

ТОПОГРАФІЯ ПЕРГИ В СІМ'І МЕДОНОСНОЇ БЖОЛИ

В. М. ІВЧЕНКО, Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича

Перга – цінний білковий корм, джерело вітамінів та мінеральних солей, необхідних для нормального розвитку та життєдіяльності бджіл. За її нестачі бджоли не можуть повністю реалізувати потенціал свого розвитку, від чого знижується продуктивність бджолосім'ї в цілому. Збирання пилку бджолами залежить в основному від наявності пилкового взятку і потреби сім'ї в перзі. Зібрані і складені в кошички зерна пилку, до яких для їх в'язкості бджола додає мед чи нектар, називаються обніжжям. Пилок, зібраний безпосередньо з квіток рослин, деякий час зберігає здатність до проростання. Під час збирання пилку і формування обніжжя під дією ферментів нектару і слини бджіл пилок швидко втрачає цю здатність. Принесене у вулик обніжжя бджола складає в чарунку, де її переробляють молоді бджоли (укладають, ущільнюють та додають до ущільненого обніжжя секрет). Так поступово відбувається заповнення чарунки пергою. За даними Л. І. Перепелової (1935), чарунка заповнюється обніжжям у середньому на 57% глибини (від 36% до 77%). Весь запас перги в чарунці становить від 0,102 до 0,175 г.

В ущільнених шарах під впливом ферментів відбуваються хімічні зміни в складових сполуках пилку. Доданий до перги цукор перетворюється особливого виду бактеріями в молочну кислоту, яка є сильним консервантом. Наявність молочної кислоти і пояснює той факт, що пилок, який легко псується, зберігається в чарунках так довго.

За існуючими на сьогодні даними, для сім'ї бджіл середньої сили потрібно 15–

18 кг, а для сильної 22–27 кг перги на сезон. Л. Альфонсус (1934) на досліді годівлі личинок в умовах точного обліку вжитого корму з'ясував, що для вирощування однієї бджоли необхідно 0,145 г перги, яка містила 20,2% білка. На основі цих даних П. М. Комаров (1937), А. Малаю (1979), повідомляють, що для вирощування 10 тис. бджіл (1 кг) необхідно в середньому близько 1,5 кг перги. Відношення резервної перги до розплоду в бджолиній сім'ї становить у середньому одну чарунку перги на три чарунки розплоду.

Куди бджоли складають принесене обніжжя і в яких зонах бджолиного гнізда локалізується перга? Шукаючи відповіді на ці питання в літературі, ми знаходимо окремі повідомлення у вигляді коротких тез: "...обножки пчелы приносят в улей и складывают в пустые ячейки сотов вокруг расплода или во вторых от края рамок" (Н. В. Бабина, 2000); "Известно, что если с улья не снимать второй корпус до конца сентября, то маломедные рамки нижнего корпуса будут забиты пергой. Свободные соты в нижнем корпусе стимулируют сбор пыльцы пчелами" (А. С. Забоенко, 1998). Ці повідомлення науково не підтверджені, тому ми вирішили з'ясувати активні зони складання обніжжя бджолами-збирачками. Досліди провели у спостережному вулику спеціальної конструкції (див. фото). Щільники цього вулика взаємозамінні, що давало змогу створювати для досліду бажану схему бджолиного гнізда. Облік вели по 5 хв, підраховуючи бджіл, які скидали обніжжя на щільниках. Сторони спостереження у вулику під час

обліку по чергово змінювали. Загальна тривалість дослідів – 60 хв, зроблено 5 повторностей з інтервалом між ними в 3–8 днів. Обов'язково замальовували схему гнізда в спостережному вулику на час дослідів, бо вона постійно змінювалася.

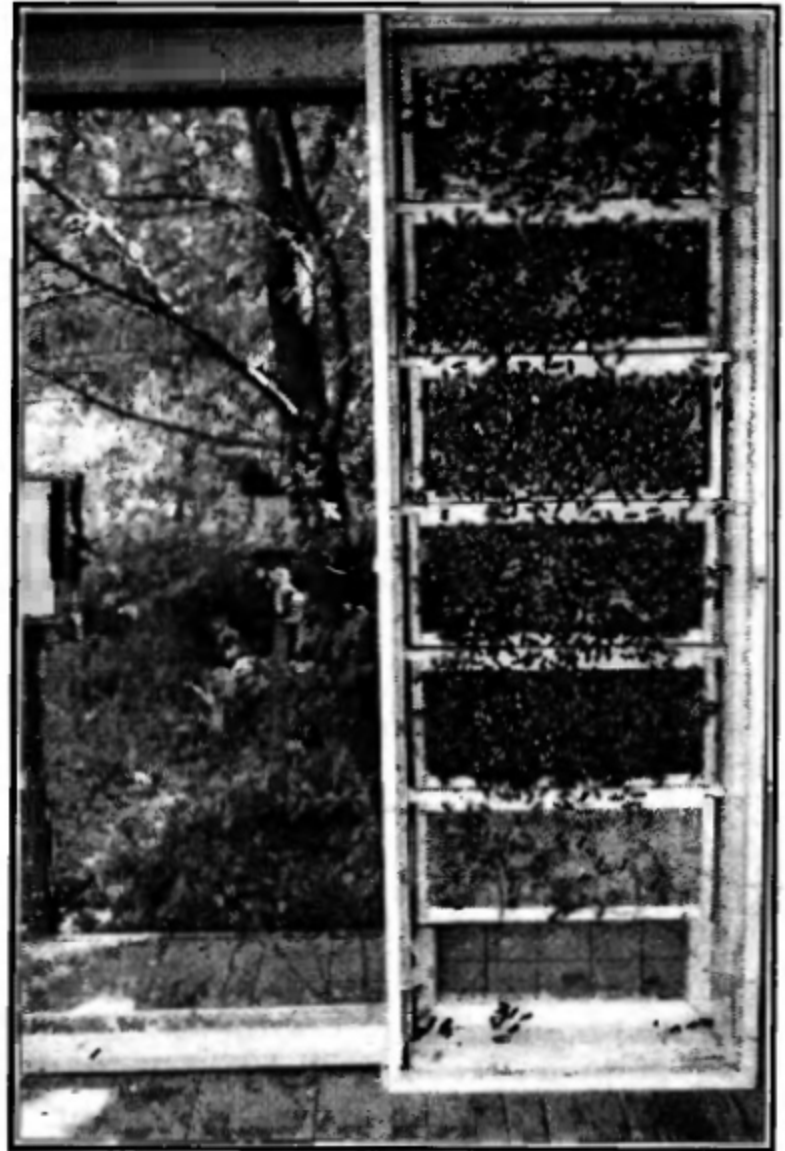
Проаналізувавши дослідні дані, отримали такі результати:

1. Найактивнішою зоною, де бджоли складають обніжжя, є ділянка з відкритим розплодом – яйця та різновікові личинки (до 90%).

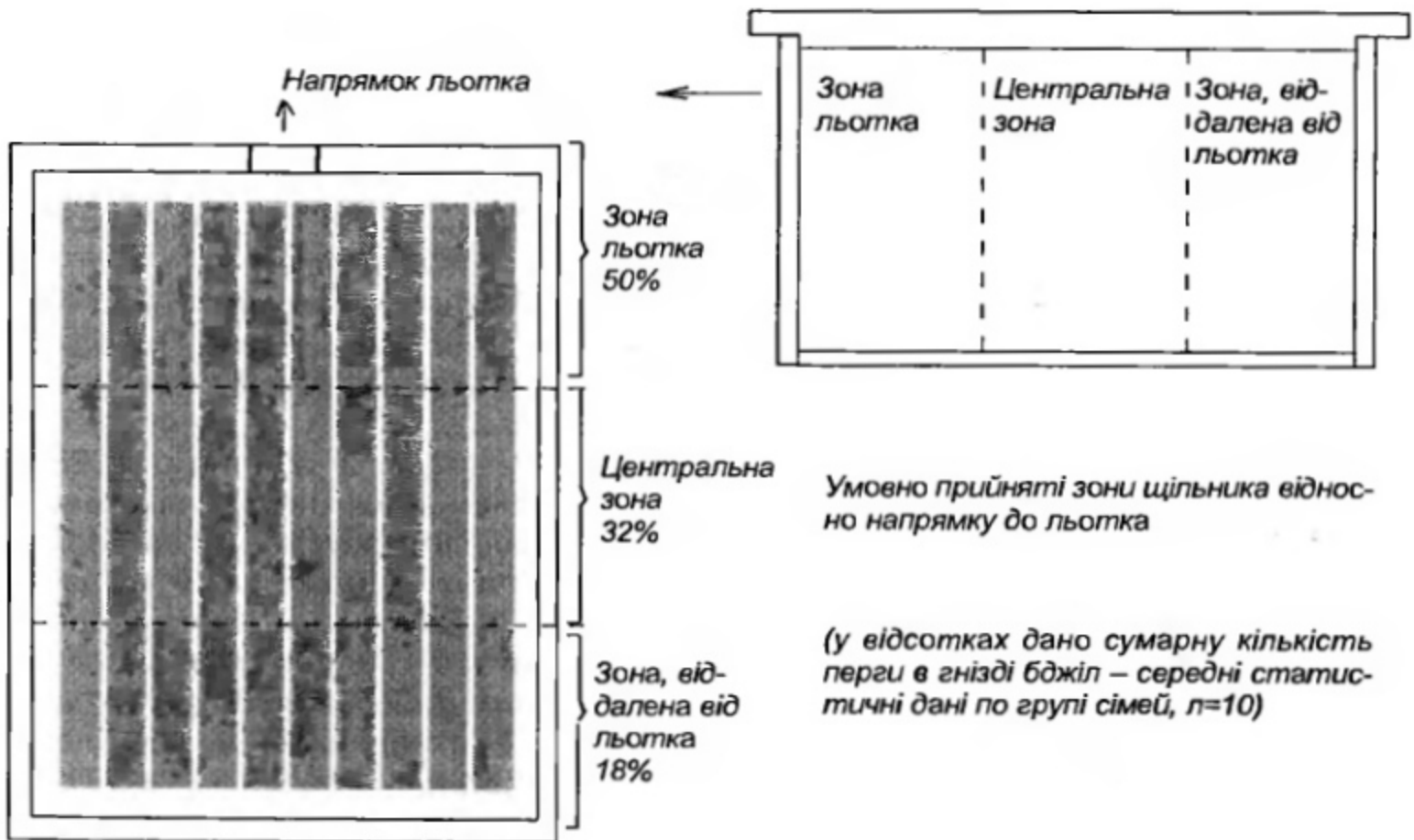
2. Помітно вплив зони, наближеної до льотка, де активність складання обніжжя у 2–6 разів вища порівняно з віддаленою від льотка зоною.

3. Зони щільників, зайняті суцільними ділянками закритого розплоду, менш активні щодо локалізації обніжжя порівняно з зонами на межі з розплодом та льотком.

На другому етапі досліджень ми з'ясували топографію, тобто розміщення, перги в гніздах бджолиних сімей. Проведено облік 12 бджолосімей. Враховували породу бджіл, тип вулика (багатокорпусний, лежак), характер щільника (кормовий, розплідний), зону щільника відносно до льотка (льоткова, центральна, віддалена від льотка), а також розміщення щільників у

Спостережний вулик

8 Схема гнізда бджіл

вулику відносно до льотка: на теплий занос (щільники площиною паралельні льотку) та холодний занос (щільники площиною перпендикулярні льотку). Заміри здійснювали за допомогою рамки-сітки з вічками 25×25 мм (в одному квадраті вміщується близько 25 бджолиних чарунок). Рамка була розділена на три рівні частини, щоб враховувати зони щільника (див. рисунок). Квадрати з пергою підраховували візуально – спочатку з одного, потім з другого боку щільника – і так на всіх щільниках, які були в гнізді бджолиної сім'ї.

Спільною для обох систем вуликів (багатокорпусні, лежаки) у топографії перги була та особливість, що льоткова зона щільника мала найбільшу кількість перги. На рисунку показано розподіл кількості перги щодо зон щільника (середні статистичні дані по групі сімей, $n=10$).

У вуликах-лежаках 80% перги було сконцентровано в щільниках, розміщених проти льотка.

У наших умовах взятку сім'ї в багатокорпусних вуликах нарощувалися на два корпуси. Розплідна частина гнізда розміщувалася в одному корпусі, другий корпус містив, як правило, тільки кормові запаси. З'ясовано, що 75–100% запасів перги було в першому корпусі (розплідній частині), у другому корпусі кількість перги становила чверть загального запасу або перги взагалі не було.

При розміщенні щільників на теплий занос 90% перги було на перших чотирьох щільниках у напрямку від льотка. Окрім цього, 60–80% перги при теплому заносі містилося в одному чи двох медо-пергових щільниках.

СІМ'Ї-ВИХОВАТЕЛЬКИ З НЕПОВНИМ ОСИРОТІННЯМ З ТУНЕЛЕМ ЗАМІСТЬ РОЗДІЛЬНОЇ РЕШІТКИ

Олександр КОМІСАР, Національний аграрний університет,
Валентин СОРОКА, Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича
м. Київ

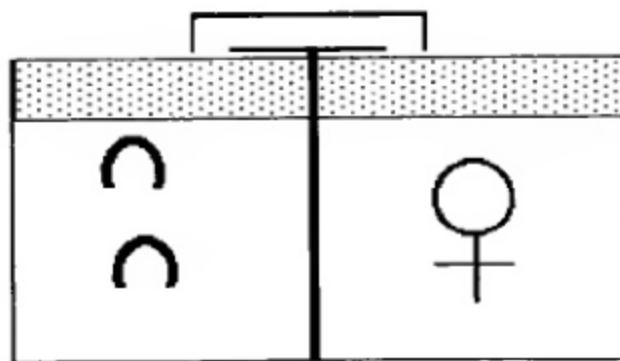
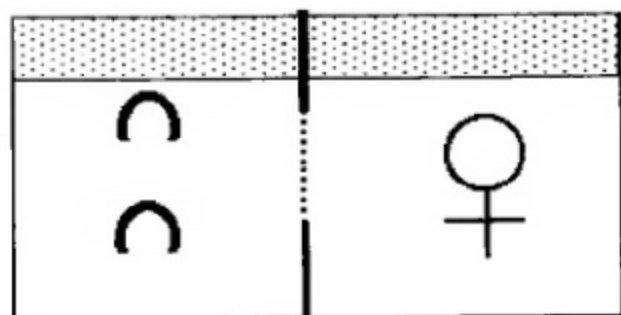
Сім'ї-виховательки з маткою, відділеною від основної сім'ї роздільною решіткою, використовують сьогодні практично в усьому світі на промислових пасіках, які спеціалізуються на виведенні маток та виробництві маточного молочка. Нормальне співвідношення різних вікових груп розплоду та бджіл сприяє виведенню якісних маток. Зокрема, у досліджах В. Величка (1971) матки, виведені в таких сім'ях, були завжди кращими порівняно з сім'ями-виховательками без маток, а бджолині сім'ї з цими матками за рік вирощували на 14% більше розплоду.

Для сімей-виховательок, де матка відокремлена від відділення з маточниками, запропонована дуже вдала, на наш погляд, назва: "сім'ї-виховательки з неповним осиротінням" (Поліщук, 1995), оскільки загальноприйняті назви "сім'я-вихова-

телька з маткою" або "сім'я-вихователька без осиротіння" (Иванова, 1963; Величко, 1971) зовсім не відображають біологічної суті явища, покладеного в основу використання сімей-виховательок з матками.

Недоліком таких сімей-виховательок є гірше прийняття личинок на маточне виховання, ніж у безматочних сім'ях (Иванова, 1963). Тому Г. П. Таранов (1974) запропонував періодично перекривати роздільну решітку на час прийняття личинок.

Оскільки роздільну решітку невеликої площі (звичайно 10×15 см) роблять посередині перегородки між відділенням з маткою і маточниками (див. рисунок), то перекривання цієї решітки дуже незручне, бо пов'язане з вийманням чи відсовуванням рамок. Спроби сконструювати заслінку для роздільної решітки були невдалими через те, що бджоли запро-

Зліва – класична схема сім'ї-виховательки з маткою. Відділення з маточниками відгороджене від відділення з маткою перегородкою з віконцем, закритим роздільною решіткою, яке під час прийняття личинок потрібно закривати. Справа – пропонується схема вулика без роздільної решітки. Бджоли переходять з відділення у відділення по тунелю над рамками, а матка звичайно не сходиться зі щільників розплідної частини гнізда. Додатковою перепоною для матки слугує мед у верхній частині щільників. Тунель дуже легко перекрити

полісовували всі щілини між рухомими деталями.

Щоб спростити конструкцію вулика для сімей-виховательок з неповним осиротінням ми повністю відмовилися від використання роздільних решіток, замінивши їх дерев'яним тунелем (див. рисунок), через який плідні матки практично не переходять з відділення у відділення, якщо вони мають місце для відкладання яєць. Тунель, даючи такий самий ефект, що й роздільна решітка, суттєво спрощує перекидання та відкривання проходу для бджіл, щоб підвищити прийняття личинок (повне осиротіння виховательки на час прийняття).

Через тунель, як і через роздільну решітку, бджоли можуть проходити в сусіднє відділення, а матка – ні. У тунель, розташований над рамками, матка навіть не потрапляє, бо їй для цього потрібно пройти через верхню частину щільників, заповнених медом, а плідна матка, якщо є місце для відкладання яєць, з розплідної частини гнізда не виходить.

Перевага конструкцій з тунелем у тому, що ізоляцію чи об'єднання двох відділень дуже легко зробити, не відкриваючи гнізда, тоді як для перекидання чи відкривання вікна з роздільною решіткою в перегородці потрібно виймати рамки, на що витрачається додатковий час.

Існує 20-річний досвід експлуатації сімей-виховательок з неповним осиротінням для отримання маточників та виробництва маточного молочка. У таких сім'ях вдавалося отримувати прийняття одночасно до 120 личинок та повноцінне забезпечення їх маточним молочком, маючи за

один відбір 20–30 г молочка. Якщо

дотримуватися технології, то можна з травня по серпень отримувати високоякісних маток, тобто протягом усього сезону їхнього виведення.

На пасіці, розташованій на околиці Києва, вирощували маток української породи, лінія Новоукраїнська селекції Гадяцького філіалу Інституту бджільництва. У сім'ях-виховательках працювали матки тієї ж лінії, але спаровані з місцевими трутнями. Маток зважували відразу ж після виходу їх з маточників, які перед цим витримували в термостаті протягом доби. До цього запечатані маточники перебували в невеликих безматочних сім'ях між двома рамками розплоду.

У 1999 р. перевірили три партії маточників по 25–30 маток у кожній. Середня маса маток, виведених у червні–липні, становила 209 мг. Результати зважування маток у 2001 р. подано в таблиці на с. 7.

На жаль, порівняти наші дані з даними інших авторів, які працювали з матками української степової породи, нам не вдалося, бо більшість зважувала одноденних маток, які вийшли з маточників у нуклеусах (наприклад, Давиденко, Микитенко, 1994) або зовсім не вказує моменту зважування маток (Губа, 1973), тоді як відомо, що маса маток суттєво (до 20% за дві доби) зменшується з моменту виходу з маточників (Заховал, Криг, 1971).

Висновки П. О. Губи (1973) про те, що маси неплідних маток української та карпатської порід дуже близькі між собою, дають нам змогу порівняти наші дані з даними В. А. Гайдара (1996), у досліді якого середня маса маток карпатської породи різних ліній, зважених щойно після

Дата виходу матки	Кількість маточників у партії	Залишок маточного молочка в маточнику, мг	Середня маса неплідної матки, мг	Маса маток, мг			
				більше 200	190–200	180–190	до 180**
				Кількість маток			
10.07	26	30±15	204±14*	13	8	5	0
27.07	36	39±14	219±17	33	1	1	1
27.07	26	21±11	213±13	21	5	0	0
27.07	30	52±17	211±14	24	5	1	0

*Партія маток мала низьку масу через повну відсутність взятку в природі та необхідних щоденних підгодівель.

**Згідно з технологічними вимогами, затвердженими наказом Міністерства аграрної політики та УААН від 20.09.2000 р. за №185/83, не повинно бути маток масою менше 180 мг для української породи і менше 185 мг для карпатської.

виходу їх з маточників", становила 208 мг, а в нас у 2001 р. – 212 мг. З цього можна зробити висновок, що якість маток сімей-вихователюк без роздільної решітки буде висока за умови дотримання ряду простих технологічних прийомів, про які йтиметься в наступній статті. В таблиці наведено порівняння з існуючими технологічними умовами (маса не менше 180 мг), але в них чітко не визначені умови зважування. Викликає сумніви також низька маса маток, оскільки маса 180 мг є стандартом для дрібніших маток кавказької породи.

З таблиці видно, що маток з масою менше 190 мг отримано дуже мало – всього 8 зі 118 (менше 7%), а менше 180 мг – лише одну, причому вийшла вона з гарного маточника з великим залишком (64 мг) маточного молочка.

За 20 років експлуатації таких сімей-вихователюк технологія догляду їх була відпрацьована до найменших дрібниць, причому дотримання деяких з них обов'язкове для одержання якісних маток. Цікаво, що дві сім'ї-вихователюки утримуються вже 20 років у тих самих вуликах і використовуються щорічно без підсилення.

Тому вважаємо за доцільне навести детальний перелік операцій у п'ятиденному циклі догляду вихователюк під час виведення маток та окремо річний цикл їхнього догляду. Цікаво, що при перших прищепленнях виявляється індивідуальність сімей: одні добре приймають личинок і наповнюють маточники молочком, інші – гірше. Але потім сім'ї "роздоюються", і "наливання" в маточники молочка

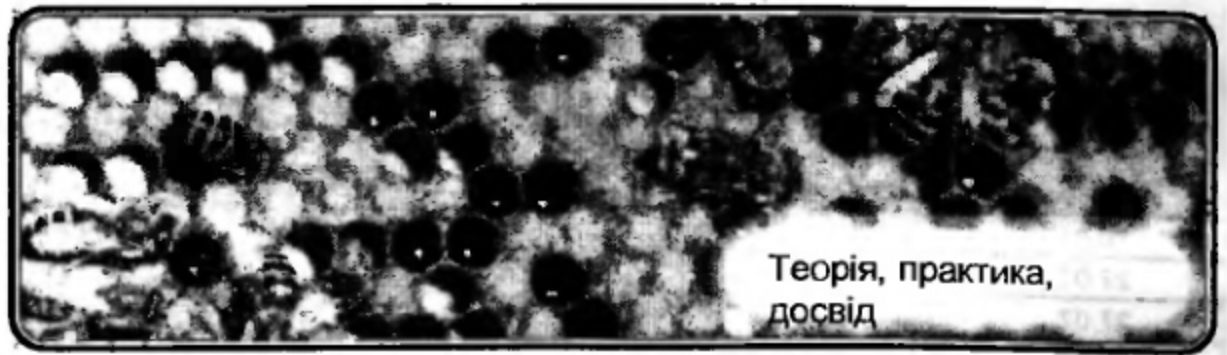
(за термінологією виробників маточного молочка) стає добрим. Можливо, це одна з причин стабільно високої якості маток у таких вихователюках, оскільки індивідуальність виявляється тільки при перших прищепленнях. Порівняно з сім'ями-вихователюками без маток, з якими ми починали роботу багато років тому, при перших прищепленнях часто траплялися невдачі – погане прийняття личинок на маточне виховання та недостатнє "наливання" молочка в маточники.

Були проведені дослідження з використанням тунелю у вигляді світлої гофрованої трубки діаметром 25 мм, яка з'єднувала два відділення. Додатковим фактором, який унеможлиблював перехід маток з відділення у відділення, було світло. Перехід бджіл на час прийняття личинок блокували пробкою з поролону. Сім'я-вихователюка працювала успішно, але спосіб не прижився, бо потребує свердління отворів у корпусі вулика і додаткового елемента – трубки.

Таким чином, сім'ї-вихователюки з неповним осиротінням можна використовувати і без роздільних решіток, і наш багаторічний досвід експлуатації таких сімей дає змогу рекомендувати їх для використання.

(Далі буде)

Теорія, практика,
досвід

ПРИЧИНИ ВЕСНЯНОГО СЮРПРИЗУ

Віталій ГИМРАНОВ
Львівська обл.

В "УП" №11 за 2001 р. прочитав допис Миколи Дімке "Весняний сюрприз" про виявлених під час весняної ревізії трутнів.

Я вважаю, що причиною цього було те, що бджоли вже восени (десь у вересні) замінили матку. Молода "господиня" встигла спаруватися з трутнями, але яєць восени не відкладала (таке іноді трапляється), розпочавши червити наприкінці зимівлі. Тому бджоли залишили в зиму деяку кількість трутнів, але навесні зі збільшенням інтенсивності яйцекладки бджоли "вирішили" вигнати трутнів, як вони роблять це восени, витісняючи їх на периферію гнізда. Саме тоді і помітив трутнів п. Микола. Це явище масово спостерігаємо восени: на дні та стінках вулика, на крайніх щільниках та поблизу льотка масове скупчення трутнів, яких бджоли не годують і не дають їм самим брати корм з відкритих чарунок.

Такий факт, як залишення бджолосім'ями трутнів у зимівлю, потребує більш детального вивчення. Досить часто бджолосім'ї з плідними матками залишають певну кількість трутнів зимувати. Чому? Можливо, це ще одне пристосування для виживання медоносних бджіл як виду, що дає змогу запліднюватися молодим маткам пізно восени чи рано навесні, а можливо, аномалія, пов'язана зі змінами в навколишньому середовищі. Питання поки що відкрите.

Більшість залишених на зиму трутнів гине під час зимівлі, але окремі особини доживають і до весни. Добро-

дію Миколі потрібно було ще оглянути вигорнутий підмор від цієї бджолосім'ї, бо, можливо, вона залишила на зиму більшу кількість трутнів, які просто не дожили до обльоту.

Може бути ще одна причина: у матки цієї бджолосім'ї був якийсь невидимий для людського ока, але добре помітний бджолами дефект, котрий виявляється в періодичному збільшенні та зменшенні репродуктивної функції. Тому бджоли можуть залишити трутнів з перспективою подальшої заміни матки, але з поліпшенням її "самопочуття" вони трутнів виженуть. Чому бджоли не замінюють одразу таку матку – теж загадка. Відомо, що бджоли іноді вперто не бажають замінювати свою "володарку" з очевидними вадами – стару, трутівку чи каліку, прирікаючи власну сім'ю на загибель. Повідомляючи в дописі про наявність трьох рамок закритого розплоду, п. Микола не написав, чи був і відкритий розплід, тобто, чи не було перерви у яйцекладці матки, – це полегшило б аналіз даного явища.

І на завершення ось такий факт. На моїй пасіці дві бджолосім'ї карпатської породи залишили на зиму трутнів. І не 10–20, а, мабуть, до кількох сотень. Сім'ї сильні і продуктивні. Матки є. Вони півторарічного віку. Тепер ці зимуючі трутні – найбільш вагома частина зимового підмору. Чи доживуть до весни – побачимо. От і ще одна загадка...

Гонорар – на розвиток журналу

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК №1 – 2002

ВИПРАВЛЕННЯ ТРУТІВОЧНОЇ СІМ'І ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСТАВНИХ ДОЩОК

Володимир КОВПАК
Житомирська обл.

Користувався і я методом з'єднання сім'ї-трутівки з нормальною сім'єю, вносив трутівочну сім'ю за межі пасіки, висипав рої в сім'ю-трутівку. Але всі ці методи розраховані на знищення бджіл-трутівок і, повірте, насолоди мало від того, що трава рухається від бджіл, що трутівки збиваються в клубки біля вулика. Адже винні не вони, а ми, бо не мали часу на догляд чи надіялися на щасливий випадок.

Тепер для виправлення трутівочної сім'ї користуюся методом двох заставних дощок. В обідню пору гніздо сім'ї-трутівки максимально скорочую, зісуваю на край льотка і обмежую з двох боків заставними дошками. При цьому дві маломедні рамки, на яких здебільшого немає трутівочного засіву, ставлю по краях гнізда. Сім'ю залишаю в спокої до наступного дня. За цей час льотні бджоли зберуться, як правило, на крайніх рамках, а трутівки – всередині гнізда на розпліді.

Наступного дня беру по одній крайній рамці з гнізда разом з бджолами, переставляю рамки на другий край льотка та обмежую заставними дошками. Тобто роблю дві сім'ї. Простір між заставними дошками перекриваю стельовою дошкою. У дворамкове відділення даю неплідну матку в кліточці, отвір якої заклеюю вощиною, а ще ліпше – маточник на виході, і залишаю в спокої. Молода матка не піде до трутівок, а залишиться у дворамковому відділенні, де після запліднення почне відкладати яйця. Не знаю, чим це пояснити, але бджоли з трутівочного відділення самі переходять до матки, утворюючи нормальну сім'ю. Коли матка почне яйцекладку, забираю спочатку стельові, а потім заставні дошки. Очевидно, запах матки пригнічує бджіл-трутівок, і вони починають нормально працювати.

ВЕНТИЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ВУЛИКУ КУРІННОГО

Володимир КУРІННИЙ
Черкаська обл.

Вентиляційні процеси в активний період життя бджолосім'ї відбуваються під дією механічного та температурного чинників. Останній більш виражений при температурі повітря довкілля $+12...+20^{\circ}\text{C}$, що часто буває вночі. Рух потоків свіжого повітря та відпрацьованих газів показано на рис 1. Свіже повітря надходить у вулик через робочий льоток 2. Бджоли у вуличках біля передньої стінки вулика помахами крил спрямовують його потоки під кутом угору до перегородки вулика. Біля передньої стінки утворюється зона розрідження, завдяки чому свіже повітря піднімається у верхні корпуси.

Бджоли у вуличках біля перегородки вулика спрямовують потоки відпрацьованих газів під кутом вниз по перегородці. Біля перегородки утворюється зона підвищеного тиску. Основний потік газів рухається вниз по перегородці, за допомогою плінтуса дна заломлюється під кутом 45° і по дну через санітарний льоток 1 виводиться за межі вулика під прилітну дошку.

У верхній частині вулика (див. "УП" №12 за 2001 р.), біля перегородки, гніздовий простір з'єднаний щілинними отворами з вентиляційною камерою. Щілинні отвори утворюються

між перегородкою верхнього корпусу та пластинкою фольги, яка перекриває фігурний отвір стелі. Пластинка відіграє роль теплообмінника. Найбільш нагріті гази надходять через щілинні отвори у вентиляційну камеру. Охолоджуючись повітрям довкілля біля теплообмінної пластинки задньої стінки вулика, гази опускаються вниз і через отвори 3 в дні виводяться за межі вентиляційної камери, під дно вулика. Для кращої роботи теплообмінної пластинки вентиляційні отвори даху 5 розташовані напроти неї. Повне затінення задньої стінки вулика обов'язкове.

Якщо є інтенсивні взятки, а температура повітря довкілля $+25^{\circ}\text{C}$ і вище, доцільно тримати відкритим щілинний отвір стелі 4. Свіже повітря надходить у вулик як через робочий льоток, так і через щілинний отвір. При встановленні приставної прилітної дошки в приставне положення (рис. 2) бджоли літають через круглі льотки. Потoki свіжого повітря рухаються в щілинному просторі між передньою стінкою вулика та приставною дошкою зверху вниз і через робочий льоток надходять у вулик, допомагаючи видаляти відпрацьовані гази, які виводяться через санітарний льоток вниз під дно вулика.

На період спокою бджолосім'ї стелю вулика утеплюють подушкою, яка перекриває щілинний отвір і теплообмінну пластинку, приставну прилітну дошку встановлюють у приставне положення (рис. 3).

Свіже повітря через щілинний простір між передньою стінкою вулика і приставною дошкою та робочий льоток 1 надходить у вулик. Підігріваючись завдяки випромінненню теплової енергії бджолами нижньої півкулі оболонки клуба 4, повітря піднімається до клуба, де використовується бджолами. Відпрацьовані гази, насичені випарами води, маючи високу температуру та низьку густину, піднімаються вгору і через щілини 5 між перегородкою верхнього корпусу та теплообмінною пластинкою стелі надходять у вентиляційну камеру 6. Задня стінка вулика завтовшки 15 мм має підвищену тепло-

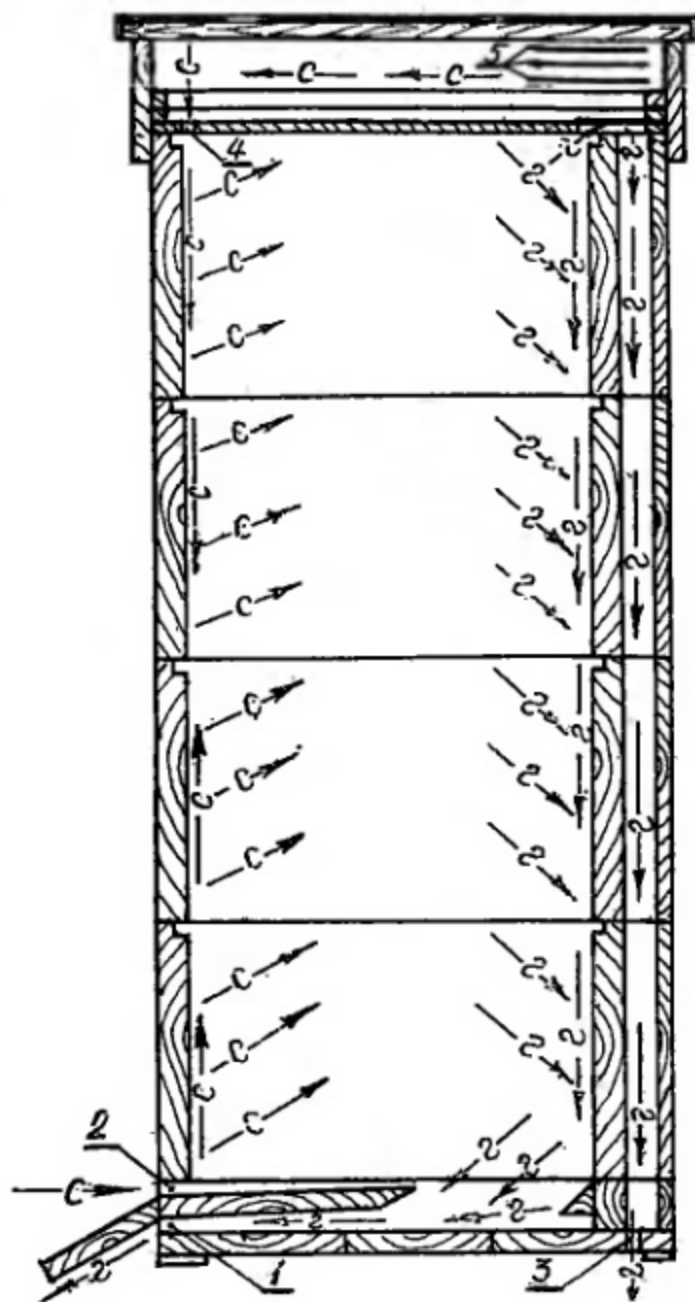

Рис. 1. Вентиляція в активний період:

1 – санітарний льоток; 2 – робочий льоток; 3 – перфорація діаметром 4 мм; 4 – щілинний отвір; 5 – вентиляційні отвори даху; с – свіже повітря; г – відпрацьовані гази

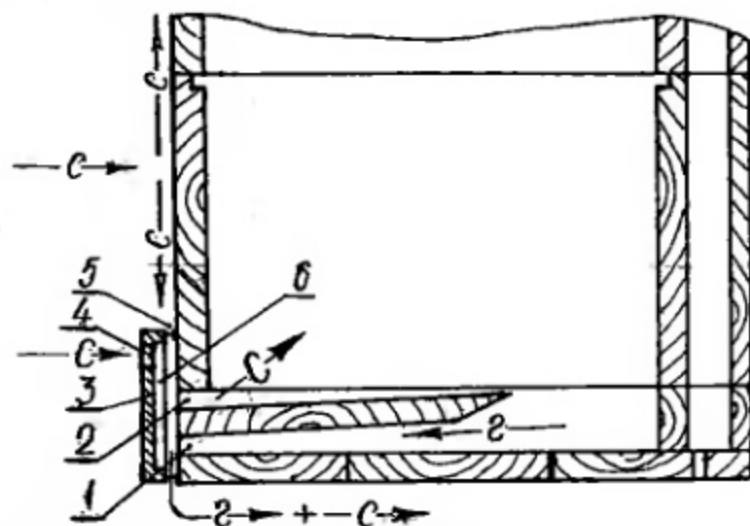

Рис. 2. Приставна прилітна дошка в приставному положенні:

1 – санітарний льоток; 2 – робочий льоток; 3 – приставна прилітна дошка в приставному положенні; 4 – круглий льоток; 5 – щілини по периметру дощечки; 6 – простір для переміщення бджіл

вологопровідність. Інтенсивне охолодження газів та конденсація парів води відбуваються саме на ній. Охолоджуючись, гази опускаються вниз і через отвори 7 в дні видаляються за межі вулика, засмоктуючи через робочий льоток нові порції свіжого повітря.

Гніздовий простір і рамки у вулику постійно сухі. Вулик зберігає властивості теплового ковпака, що найбільше відповідає природі бджіл. Завдяки розміщенню прилітної площадки теплова енергія, яка випромінюється клубом, повністю поглинається свіжим повітрям. Теплові витрати, споживання меду – мінімальні. Бджоли виходять із зимівлі здорові, енергійні. Осипання бджіл незначне.

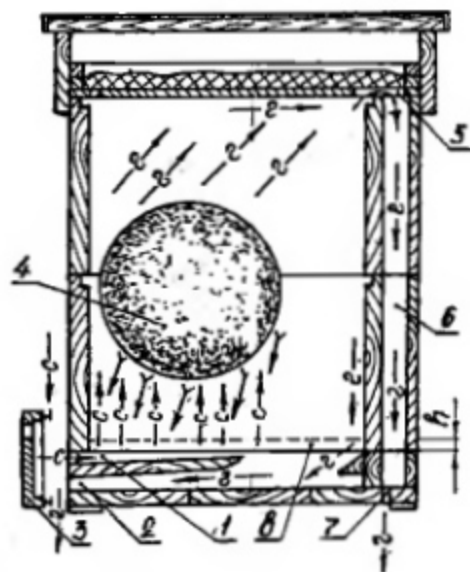

Рис. 3. Вентиляція в період спокою: 1 – робочий льоток; 2 – санітарний льоток; 3 – приставна прилітна дошка (умовно віддалена); 4 – клуб бджіл; 5 – щільний отвір; 6 – вентиляційна (охолоджувальна) камера; 7 – перфорація дна; 8 – низькотемпературний повітряний замок

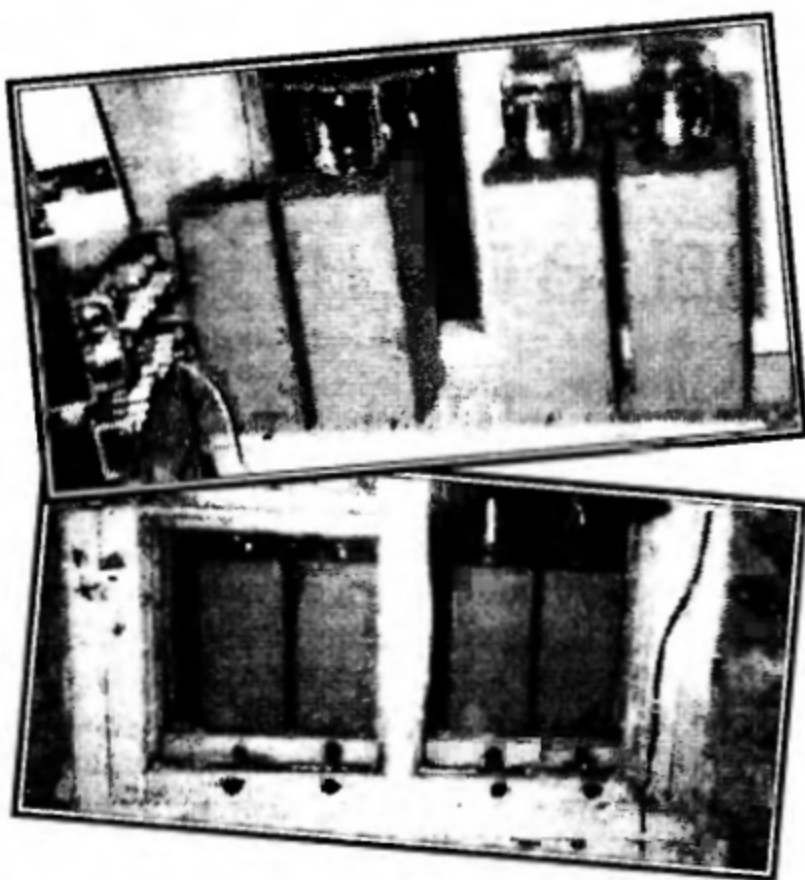
ЯК ВИРІШИТИ ПРОБЛЕМУ ЗИМІВЛІ ЗАПАСНИХ МАТОК?

Володимир МАТЮШЕНКО

Останні роки утримую 150 бджолиних сімей, віддаючи перевагу українським бджолам.

Коли є ранній пилкок на початку березня, бджолосім'ї інтенсивно нарощуються. Ті, які мають по два корпуси на початку травня, до медозбору з білої акації переходять у ройовий стан. Тому вже на початку сезону потрібні плідні матки для відводків, але вивести їх у нашій місцевості ми можемо тільки наприкінці травня.

Єдиний вихід – мати запасні зимували матки, і я кілька років використовував традиційний метод. Для цього поділяв лежак на чотири відділення, готував чотири сімейки 4–5 щільників і стежив, щоб на кожному було 2,5 кг меду. Теоретично навесні можемо мати чотири запасні матки, але при добрій зимівлі – реально всього дві, бо бджоли, які залишаються після об'єднання двох таких 4-рамкових відділень, уже самі по собі є гарним відводком. Спроби зимівлі 2–3-рамкових відводків були невдалі, і тому я більше не експериментував. Вартість таких зимувалих маток

дуже велика, та й витрати праці немаленькі.

На семінарі О. Комісара в Києві детально познайомився зі способом високотемпературної зимівлі та придбав книжку про неї. Вперше випробував

цей спосіб узимку 1999–2000 рр. Результат добрий, але мене цікавило, чи не впливає високотемпературна зимівля на якість маток. Для цього експерименту використав чотири нуклеуси. Всі матки помітив. Потім виготовив коробки з тонкої ДВП під розмір нуклеусних рамок (145×230 мм), виконуючи всі принципові вимоги автора. Розмістив їх у своїй майстерні, яка взимку опалюється. Температура повітря в ній 15–25°C. У майстерні я ремонтую старі та збиваю нові корпуси, рамки тощо. Тобто традиційна вимога – зимовий спокій – не виконується. Але бджоли ведуть себе спокійно, тільки воду п'ють. Не всі колеги-пасічники вірили мені, тому я їх запрошував у гості, і вони переконувалися самі. Дуже цікаво, що я завжди гостям показував бджіл, відкриваючи кришку коробки, а іноді обережно виймав одну рамку. Бджоли поводити себе настільки спокійно, що в більшості випадків під час таких оглядів не втрачав жодної бджоли. Ніякого клубу не було. Бджоли вільно сиділи на рамках, як влітку. Незважаючи на численні огляди, шум в майстерні, бджоли зимували задовільно, опоношення не було і споживання кормів було незначним.

Під час весняної ревізії я підсадив ці матки до безматочних сімей. У сезоні 2001 р. спостерігав за цими сім'ями – різниці не було. Цього року планував суттєво збільшити кількість маток, що йдуть у зиму, але сезон був важким і тому просто не встиг завчасно підготуватися. Восени 2001 р. знову заселив чотири коробки в майстерні.

На мою думку, високотемпературна зимівля бджіл допоможе вирішити проблему якісних ранніх маток, отримати яких в нашому регіоні на початку травня неможливо.

Книжка О. Комісара "Высокотемпературная зимовка медоносных пчел" дає відповідь на питання щодо механізму зимівлі бджіл, чого я не знаходив в інших джерелах інформації. Це забезпечило можливість доброї не тільки високотемпературної, але й звичайної зимівлі бджіл, за що я вдячний автору цієї чудової книжки.

Володимир МАТЮШЕНКО
вул. Криворізька, 6, кв. 19,
м. Нікополь 53200

Тел. (05662) 9-63-91, 9-06-09

Фото автора

Гонорар – на розвиток журналу

ІДЕЇ, ВТІЛЕНІ ПАЛИВОДОЮ В ЖИТТЯ

Олег КОЦЮМБАС

Вперше незвичний для більшості пасічників вулик я побачив 1997 року на обласній конференції пасічників в Івано-Франківську. Низенькі, з неструганих дощок, нефарбовані корпуси з набитими зверху на передній і задній стінках брусками скоріше нагадували ящики для цвяхів, а не житло для бджіл. Та, незважаючи на такий непривабливий зовнішній вигляд корпусів, всередині в них були запечатані від бруска до бруска рамки з медом, які наштовхували на думку, що бджіл не особливо турбувала "недбалість" конструкторів їхнього житла, з якими так і не вдалося ближче познайомитися.

1998 року іванофранківці демонстрували вулик на конференції "Бджоли – здоров'я нації" в Стрию на Львівщині, а

1999-го – на III з'їзді Спілки пасічників України в Києві. Про існування вулика дізналося чимало пасічників, але детальна інформація для більшості так і залишилася таємницею. Про вулик та технологію побіжно згадував у своїх статтях Ігор Брик ("УП" №9 за 1999 р., №4 за 2000 р., №8, 9 за 2001 р.). Трохи більше про конструкцію корпусу вулика розповів в "УП" №9 за 1999 р. Олександр Комісар, висловивши зауваження щодо деяких конструктивних елементів. Ці повідомлення загострили цікавість пасічників, і до редакції "УП" почали надходити листи з проханнями детальніше розповісти про вулик та технологію іванофранківців.

Ось я і в Івано-Франківську, в Михайла Паливоди, який, відколи себе пам'ятає, був на пасіці, адже батько доглядав 180 бджо-

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК №1 – 2002

лосімей лісокомбінату, та ще й своїх було 40. З бджолами Михайло почав "серйозно працювати" ще тоді, коли 3-річним хлопчиною взимку закривав у вуликах льотки, щоб бджоли не позамерзали. З роками батько все більше довіряв синові роботи біля бджіл, яка нерідко набридала настільки, що мріяв, коли ж це все закінчиться. Згодом – навчання в технікумі, робота на заводі. Але впродовж всього цього часу була власна пасіка.

Коли 1992 року заводом почало лихо-манити, пасіка стала основним джерелом доходів для сім'ї. Відтоді почав дивитися на бджільництво іншими очима. Медодайна база та погодні умови Івано-Франківщини – не для великих медів, тому почав кочувати на Кіровоградщину. Перша тонна меду з 20 вуликів-лежаків окришила. Але коли під час перевезення бджіл з вуликів найсильніших сімей почав текти не тільки мед, а й розплавлений віск, зрозумів, що ці вулики – не для перевезення бджіл на великі відстані.

Вихід було знайдено досить швидко. За зиму виготовили більше 100 вуликів, правильніше сказати, ящиків, щоб перевозити бджіл на медозбір. Як пізніше з'ясувалося, вони були досить вдалимими не лише для перевезення, а й для медозбору та цілком придатними для зимівлі. А надзвичайна простота виготовлення та дешевизна вулика забезпечила йому непогану перспективу. Але, як неодноразово наголошував Михайло Паливода, його вулик найбільше придатний для медозбору в Кіровоградській та інших південно-східних областях зі спекотним сухим літом та щедрими медозборами. Навіть якщо нефарбовані вулики й намокають під час дощу, то вже через годину висихають.

Кількість вуликів почала стрімко збільшуватися не тільки на пасіці Паливоди, а й в інших пасічників. Для виготовлення їх створили столярний цех зі стрічковою пилорамою. Удосконалювалася не тільки конструкція вулика, а й технологія пасічництва, без якої сам вулик нічого не дасть. На сьогодні у вуликах Паливоди в південно-східних областях України працює близько 10 тис. бджолосімей.

Характерна риса Михайла Васильовича – надзвичайна працюовитість та здат-

фото М. ОСТАШЕВСЬКОГО

М. Паливода демонструє вулик на III з'їзді Спілки пасічників України

В сім'ях-медовиках бджоли запечатують медові рамки від бруска до бруска

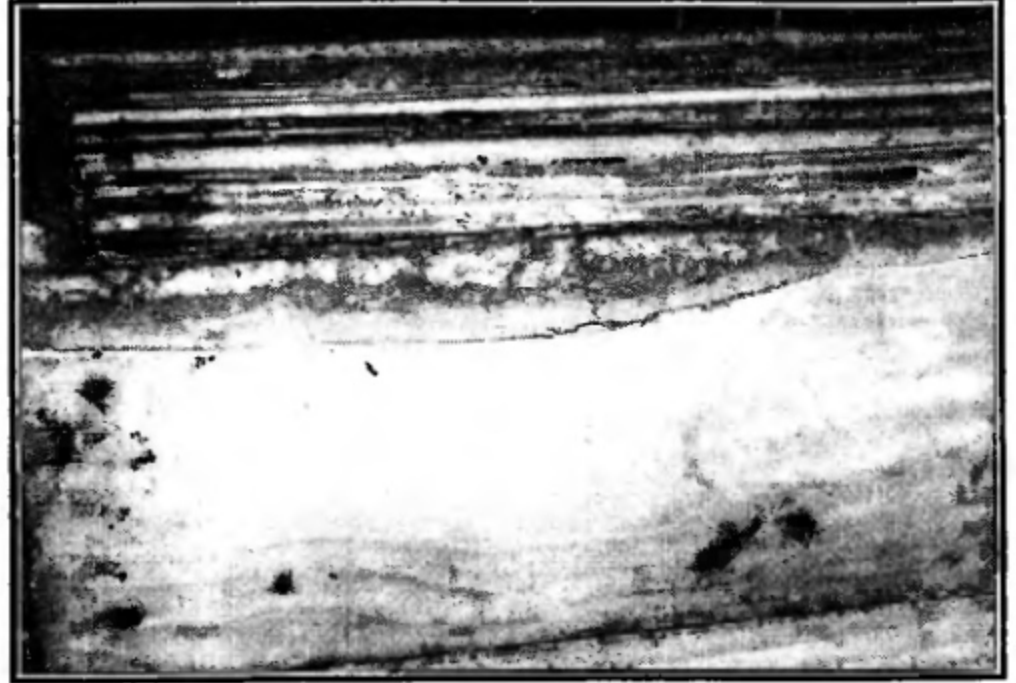
ність знаходити неординарні виходи зі здавалося б безвихідних ситуацій, аналізувати кожен випадок, завдяки якому підвищилася продуктивність одної чи кількох бджолосімей. Саме такі випадки, перевірені на десятках, а то й на сотнях бджолосімей, стають складовими його технології.

Михайло Паливода вважає, що він не придумав чогось нового, а лише використав багато інформації з "Методів пасічництва" Шимановського, технології Волоховича, вдало все це поєднав і втілює у життя.

Перші сім'ї-медовики на його пасіці також створив випадок. Біля посадки на краю гречаного поля розмістили 14-метрову платформу. Кілька днів був сильний вітер, який здував бджіл, що поверталися з нектаром, у два крайні вулики. Кількість меду в них збільшувалася так, що поставлена зранку надставка була заповнена до обіду, поставлена в обід – до вечора. Згодом об'єднання льотних бджіл з кількох семей для максимального

За допомогою брусків корпуси надійно зафіксовані між собою

Корпуси з неструганих дощок, навіть не знята кора

використання медозбору стало основним елементом технології пасічникування.

Я запитав Михайла Васильовича, чому так довго детальна інформація про його вулик та технологію не виходила на пасічницький загаль, скажімо, не була описана на сторінках пасічницьких журналів, як про вулик Делона чи Озерова. "Я не роблю секретів зі свого вулика та технології, але біда в тому, – каже Паливода, – що багато пасічників намагаються кожний новий вулик "перекроїти" на свій лад, пристосувати до своїх звичок, зробити безліч удосконалень, навіть не задумуючись, що цей вулик і технологія до нього були створені для конкретних кліматично-медозбірних умов. А згодом лають автора, що, мовляв, його творіння нічого не варте".

Саме тому іванофранківці вважають, що в зимовий період можна було б прово-

дити семінари для тих, кого зацікавляють їхні вулики та технологія.

На завершення доречно розповісти про один випадок. Забігаючи наперед, скажу, що технологія Паливоди передбачає утримання тої частини пасіки, яка вирощує бджіл для медозбору і будує щільники, усього на восьми гніздових рамках розміром 435×300 мм. Напарник, який залишився на пасіці, "начитавшись книжок і наслухавшись порад досвідчених пасічників", розширив гнізда спочатку надставками, а потім гніздовими рамками. Результат "удосконалення технології" не забарився – 400-сімейну пасіку охопила ройова лихоманка, хоч до того на пасіках з кількох сотень сімей не було жодного роя.

Фото автора

У статті Олега Ганзієнка "Із практики експлуатації альпійських вуликів" ("УП" №11 за 2001 р.) допущено помилку.

На с. 3 в другому абзаці треба читати:

"Четвертий корпус, заповнений вологопоглинальною подушкою (суха осока, мох), слугує за стелю з великим термічним опором, непроникну для повітря. **Перший корпус без рамок утворює великий підрамковий простір**". Далі за текстом.

На цій же сторінці в третьому абзаці треба читати:

"Температура навколо зимуючого клуба в таких вуликах **мало** відрізняється від температури навколишнього середовища".

На с. 5 в другому абзаці:

"Виходячи з **мого** досвіду, ..."

ТЕХНОЛОГІЯ ПАСІЧНИКУВАННЯ В ПАВІЛЬЙОНІ

(Продовження. Початок в "УП" №10,11, 12 за 2001 р.)

Микола БОЙКО
Чернігівська обл.

Будова павільйону. Павільйон зроблено на базі кунга типу ПКП (північний варіант). Розміри 6,4×2,9 м, висота 2 м, дах сферичний. Дах, стінки і підлога мають пінопластовий прошарок завтовшки від 5 см (дах, стінки) до 8 см (підлога). Загальна товщина стін 7 см, підлоги – 12 см. Дах має 8 подвійних вікон розміром 30×40 см. У торцях обох стінок вгорі є люки (діаметр 35 см) з крупною сіткою для вентиляції, які в процесі експлуатації закриті поролоном. Південна торцева стінка має люк розміром 70×70 см, який відчиняється вгору з фіксацією від 45 до 90°.

На підлозі є два невеликі засітковані люки, які відкривають тільки в спеку.

У торці з північного боку зроблено двоствулкові двері. У цій частині павільйону на відстані 1,2 м є перегородка з дверима, зміщеними в один бік, від чого утворюється побутовий відсік з відкидним столом і столом-тумбою для акумуляторів (12 В, лужні). Для освітлення слугують вагонні світильники. Можна користуватися телевізором, радіоприймачем, навощувати рамки та ін.

Весь павільйон обшито металом. На північному боці розміщено стояк крана (стріла знімна і може використовуватися на платформі). Вантажі до 250 кг можна піднімати універсальною лебідкою з електричним та механічним приводами (зусилля 5–10 кгс). Ходова частина павільйону – торсійна, незалежна для кожного з чотирьох коліс, що забезпечує плавний рух під час перевезень, а на стоянці – горизонтальне положення за допомогою чотирьох постійних домкратів, що дає змогу користуватися внутрішнім пересувним візком та візком-підйомником корпусів. Передня частина на крузі, що забезпечує добру маневреність під час руху.

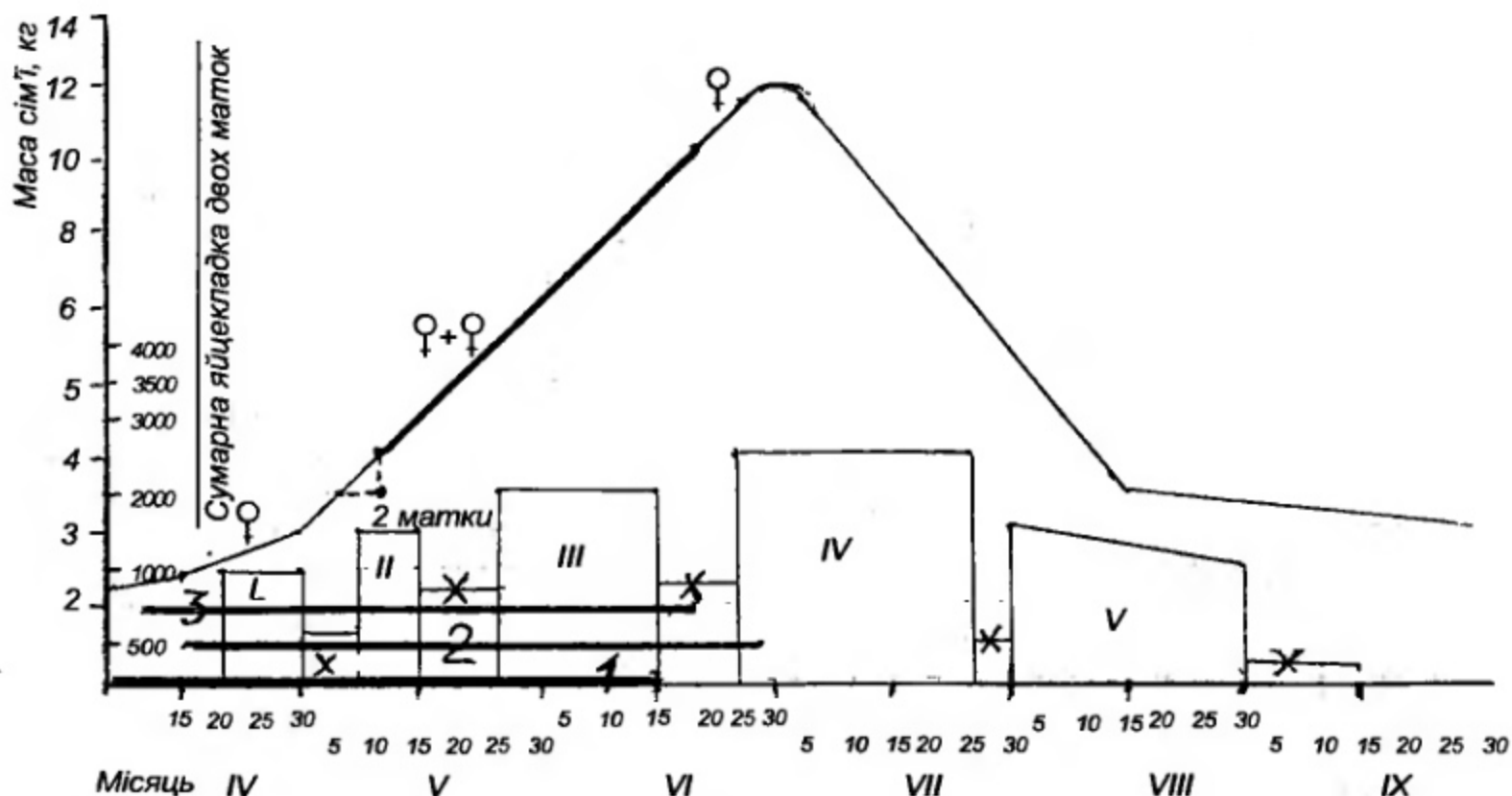
Павільйон обладнано гальмами та іншим устаткуванням згідно з Правилами дорожнього руху. Буксую його автомо-

білем-тягачем. На південному торці стоїть контрольний вулик. По обидва боки на відстані 15–20 см стоять вулики, між якими в підлозі є кріпильні гнізда. Прохід між вуликами 1,5 м, підлога рівна, без сходів. Усі вікна всередині по периметру обклеєні всім відомою стрічкою-"липучкою" (застосовується на взутті, одязі). Вікна закриваються шторою-клапаном з цупкої тканини, обшитою по краю такою ж "липучкою", що дає змогу в лічені секунди зашторити вікно. Люки в безвзятковий період закриваються капроною сіткою за допомогою тієї ж стрічки. Вхідні двері завішуються також капроною стрічкою з підшитим знизу легким брусом для її натягу.

Всередині на висоті 5–7 см від підлоги зроблено нижні льотки, верхні ж – на рівні четвертого корпусу. Знизу на льотках по периметру наклеєно поролон завширшки 7 см, що дає змогу щільно встановлювати вулики. Верхні ущільнення льотків – навісні та звичайні постановочні на рамку-дно. На стінках на рівні четвертого корпусу прикріплено дверні петлі для навішування рамки-дна, трохи вище розташовані подвійні гачки для кріплення підвісних шпильок рамки-дна.

Торцевий льоток контрольного вулика розміщений вище – з урахуванням висоти вагів, на яких вулик стоїть постійно. Льотки з зовнішнім розміром 30×15 см зроблені у вигляді конверта з вирізом усередині, що дає змогу щільно обшити виріз для льотка (метал завтовшки 1,2 мм). Бічні грані загнуті всередину (ширина 10 мм) зі щільною 2 мм для встановлення прилітної дошки, зробленої з металу (товщина 2 мм) та нашитої дошки з ребром згину 2 см, вставленої всередину знизу і зафіксованої в просвердлених отворах по краях невеликими цвяшками (30 мм).

Зверху в бічних пазах верхньої частини льотка монтується навісний дашок (козилок), зроблений з металевого

Графік розвитку сім'ї в павільйоні.

Види взятків:

I – лоза, клен; II – сади; III – малина, акація; IV – головний взяток; V – медодаї пізньої сівби; X – проміжні взятки

Умови:

1 – оптимальні умови; 2 – оптимальний період росту розплоду; 3 – оптимальний період росту яйцекладки в оптимальних умовах

листа завтовшки 1,2 мм. Сам навісний дашок (козилок) по ширині менше на 50 мм, для двопозиційного монтування має у верхній частині загнуті кромки заввишки 10 мм.

У позиції відкриття навісного дашка його монтують так, щоб він захищав льоток від сонця в пік zenіту і від дощу.

У позиції закриття утворюється 50-міліметрова щілина з темним коридором, який захищає від випадкового нападу на сім'ю (перевірено на практиці, ефект відмінний), а під час зимівлі він слугує для встановлення смужки з роздільної решітки, щоб захистити бджіл від мишей і синиць. При зніманні дашка, якщо необхідно, зверху легко можна поставити решітку з вічками 3×3 мм для обмеження вильоту бджіл, попередньо давши напувалку і корм у тамбур льотка. Тамбур розміром 350×150×100 мм слугує для відпочинку бджіл в нельотну погоду, а також для викупчування їх масою до 2 кг, що часто буває у ройовий період, причому можна оцінити силу бджолиної сім'ї.

Під час запліднення молодих маток для небажаного виходу трутнів

даної сім'ї встановлюються роздільні решітки, які заходять у ці пази.

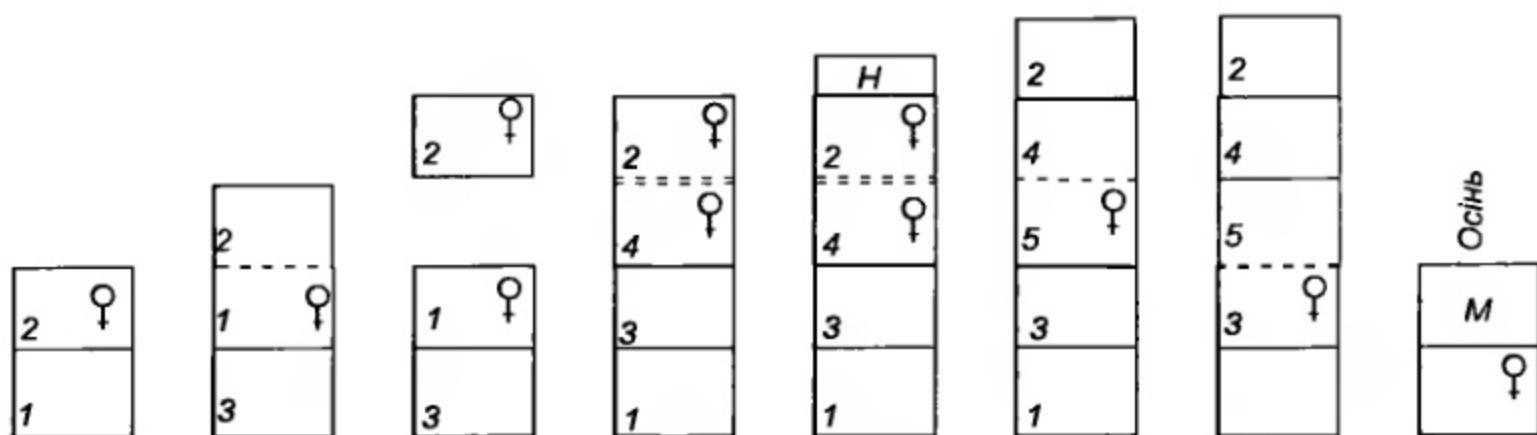
Нижні прилітні дощечки встановлені так, щоб при монтуванні пилковловлювачів своєї конструкції бджоли проходили через роздільну решітку тільки в сторону вулика, а при виході – минали її.

Прилітний пристрій виконаний таким, що дає змогу в лічені секунди поставити простий пристрій для спіймання роя під час його виходу і унеможливує повернення матки у вулик; його також можна використовувати для багатьох інших операцій.

Павільйон пофарбовано в кольори, які найліпше сприймаються бджолами, з додатково нанесеними кольоровими фігурами.

По сторонах павільйону є знімні брезентові фартухи. Фартух розташований під кутом 50° для гасіння вітру будь-якої швидкості, що сприяє впевненому прольоту бджіл через льоток. Ширина фартуха 1 м. Фартух має багато призначень:

– як загальна прилітна площа, де бджоли під час сильного взятку, гроз і бур можуть перепочити, а потім заходити в льотки;

Схеми перегрупування корпусів у павільйоні впродовж сезону

– санітарне, оскільки на його площині в разі отруєння бджіл токсичними речовинами після відвідування оброблених ланів медодаїв можна бачити їх мертвими або ледь-ледь живими;

– як індикатор стану кожної сім'ї та її роботи.

Під час дощу з фартуха змивається все сміття. Спереду павільйону фартух змонтовано так, що це дає змогу легко обмежувати верхні нуклеусні вулики за допомогою драбини, яка ставиться на платформу.

Платформа конструктивно виконана для перевезення бджіл у вуликах, ступінчаста, відкрита, з проходами між вуликами в 90 см. По периметру платформи приварено стояки, до яких прикріплено троси діаметром 3 мм, які легко натягуються і знімаються. Така огорожа призначена для того, щоб запобігти випаданню вуликів під час їхнього перевезення. Ширина платформи 2,5 м, довжина 11 м. Вулики закріплені на платформі. Підвіска платформи пластикна. Платформа має повітряне та стояночне гальмо і обладнана згідно з Правилами дорожнього руху. Система підкачування коліс дає змогу підкачувати їх як під час руху, так і на стоянці.

Льотки у вуликах при перевезенні постійно відкриті. Вулики поставлені від краю платформи на 20 см. Ця смужка платформи скраю утворює загальну допоміжну прилітну площину.

Дах платформи у вигляді тенту легко встановлюється і знімається за допомогою дуг, установлених у трубчасті стояки огорожі.

Виходячи з практики пасічництва і цілорічного утримання бджіл на платформі в Чернігівській області, застосовувати дах не рекомендую через сильні протяги, які

призводять до загибелі деякої частини бджіл, зокрема навесні, але підтверджую, що платформа будь-якої конструкції себе виправдовує.

Засоби малої механізації і пристрої, що застосовуються у павільйоні і на платформі:

1. Комбінований підйомник зі змінною стрілою.
2. Візок розміром 800×500×300 мм – використовується тільки в павільйоні.
3. Візок-підйомник для павільйону.
4. Парасолька (зонтик) багатоцільового призначення з капроною сіткою на "липучці".
5. Віконний бджололовлювач.
6. Універсальна шафа для сушіння обніжжя.
7. Терези для зважування маток.
8. Індивідуальні напувалки для платформи і павільйону.
9. Бездимний димар.
10. Електрогрівки.
11. Матковловлювачі і ройовловлювачі будь-якої конструкції.
12. Комбінований багатоопераційний пилковловлювач.
13. Термокамери для дозрівання маток.
14. Комбіноване дно для утримання сімей з двома матками.
15. Багато інших підручних і необхідних пристроїв, інструментів, засобів тощо.

Опис та призначення деяких перерахованих засобів

1. Віконний бджололовлювач зроблено з дошки завтовшки 10 мм та завширшки 50 мм з пазом 3 мм, у якому ходить кришка з фанери. З другої сторони вставлено оргскло завтовшки 3 мм, розмір якого відповідає периметру вікна.

2. Парасолька (діаметр 3 м) така, що використовується у торгівлі, з пришитою "липучкою" по периметру кола. До парасольки по периметру кріпиться капронова сітка, яка окантовується "липучкою". Застосовується в декількох варіантах при:

- комплектуванні гнізда восени;
- відпочинку;
- виході роя (був один випадок).

3. Напувалки павільйону виготовлено з металу по формі горловини 3-літрової банки; в них використовуються звичайні капронові кришки, одна з них має отвір діаметром 25 мм у верхній частині, всередині розміщено поплавок з капронової решітки.

У нижній частині напувалки є отвір діаметром 6 мм з різьбою, у який угвинчено відрізок металеві трубки для з'єднання з поліетиленовою прозорою трубкою завдовжки зі стінку. На стінці є спеціальні пристрої для закріплення пляшок будь-якого об'єму. Вся система напувалок діє за законом сполучених посудин. Напувалки встановлені на льоток корпусу.

Для платформи застосовую напувалки, зроблені з поліетиленових пляшок і окремих частин систем капельниць, що ви-

користовуються у медицині. Принцип роботи той самий, що і в павільйоні.

4. Бездимний димар виконаний на основі звичайної капельниці, з якої попередньо забрано її внутрішні деталі і голку. Всередину закладено жмуток вати або бинта, змоченого в розчині меліси, м'яти, карболової кислоти. З'єдную капельницю відрізком гумки з дитячої повітряної кульки. На кінці капельниці закріплено маленьку гумову грушу або грушу від пульвелізатора. Сам димар кріпиться на руці за допомогою двох гумок (груша в руці в нижній частині долоні, вихід на зворотну сторону руки). Дуже зручно і завжди в руці. Можна використовувати маленькі капронові пляшечки (50 мл) з-під клею ПВА, попередньо помістивши в них жмуток вати з розчином.

5. Комбінований пилковловлювач, він же трутневловлювач, роєвловлювач, матковловлювач, вловлювач молодих бджіл для підсадки матки, профілактична напувалка і т. ін. Для кожного призначення необхідно лише замінити комплектуючу деталь.

Микола БОЙКО
вул. Шевченка, 77, кв. 2
м. Ніжин
Чернігівської обл. 16 600

ПРО ДОГЛЯД БДЖІЛ

Тимофій ХОМІВ
м. Луцьк

Належу до прихильників конструкцій вуликів зі збільшеним підрамковим простором. Він має бути, як правило, 15–17 см. При цьому створюються кращі умови для зимівлі та розвитку бджолиних сімей, оскільки від гнізда віддаляється межа різниці температур та сирість. Завдяки повітряній подушці рамки не покриваються пліснявою, а корм не розріджується та не закисає. Завжди є можливість влаштувати в нижній частині задньої стінки вулика "санітарний люк" заввишки 8–10 см по всій довжині стінки, вільно розмістити на дні вулика пластину з ДВП чи фанери за внутрішніми розмірами дна. Бажано цю пластину акуратно обгорнути поліетиленовою плівкою. Ось і маємо своєрідне "дзеркало", яке відображає стан бджолосім'ї, особливо в осінньо-зимовий та ранньовесняний періоди.

Осінь. Обробка бджолиних сімей проти вароатозу. Змастивши перед обробкою поліетилен невеликою кількістю олії, видаляємо паразита з вулика та отримуємо чітку картину ступеня ураженості кожної сім'ї.

Зима. Найбільш відповідальний період у життєдіяльності бджіл. У першій половині зими – один раз на два тижні, у другій по-

ловині – один раз на тиждень, а в разі потреби і частіше, виймаємо пластину і контролюємо стан зимівлі кожної сім'ї. Маємо змогу визначити, де і як розміщується клуб (за восковими кришечками), кількість підмору, стан корму. У випадку неблагополучної зимівлі завжди вчасно можна надати сім'ям необхідну допомогу.

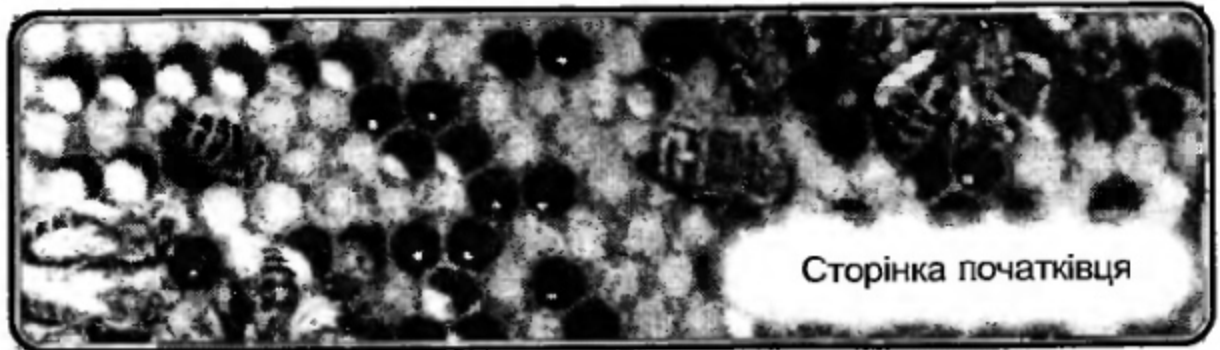
Рання весна. За наявності розплоду можлива поява хвороб. Ще до першого обльоту за допомогою "дзеркала" на початковій стадії діагностуємо деякі заразні хвороби бджіл, насамперед **аскосфероз** та **нозематоз**.

В активний період сезону пластини з вуликів видаляємо, дезінфікуємо та зберігаємо до осені.

Наявність "санітарного люку" та збільшеного підрамкового простору дає змогу покращити вентиляцію гнізда в ройовий період, а якщо треба (підгодівля, лікувально-профілактичні заходи) – розмістити годівницю, мінімально турбуючи бджіл.

Природно, може виникнути запитання, а чи не забудують бджоли вільний простір щільниками (язиками) переважно з трутневими чарунками. Така ситуація можлива лише в одному випадку: коли є несвоєчасно розширене гніздо.

Сторінка початківця

НА ЩО ТРЕБА ЗВЕРНУТИ УВАГУ, ВИБИРАЮЧИ КОНСТРУКЦІЮ ВУЛИКА

Олег КОЦЮМБАС

Досить часто ті, хто пропрацював кілька десятків років з бджолами і перепробував чимало різних конструкцій вуликів, доходять висновку, що конструкція вулика – всього лише один з багатьох факторів, які в остаточному підсумку впливають на кількість меду, одержаного від сім'ї. А збільшення продуктивності сім'ї в кілька разів усього лише завдяки заміні конструкції вулика – чудова казка для дорослих, яку багато мрійників намагаються втілити в життя.

Питання вибору вулика постає перед кожним, хто хоче завести бджіл. На що треба звернути увагу, вирішуючи, який вулик купити чи виготовити, і піде мова в цій статті.

Вік та фізичні можливості пасічника. Праця з бджолами потребує не тільки фахових знань, але й фізичних зусиль, які значною мірою залежать від конструкції вулика та технології пасічництва. Наприклад, підліткам, жінкам та літнім людям робота з важкими корпусами багатокорпусних вуликів може бути не під силу. В такому разі перевагу надають вуликам-лежакам на українську (300×435 мм) чи даданівську (435×300 мм) рамку, в яких є доступ до всього гнізда. Сім'ю в таких вуликах просто і легко оглядати, працюючи з окремими рамками. Нерідко у вуликах-лежаках застосовують низенькі надставки на 1/2 або 1/3 висоти гніздової рамки. Щоб зменшити масу надставки, її виготовляють не суцільною на весь вулик, а з двох половин.

Розмір пасіки. Для невеликої любительської пасіки з кількох бджолосімей конструкція вулика не має принципового

значення, бо бджіл утримують найперше для морального задоволення та відпочинку і отримання деякої кількості меду для потреб сім'ї. Але бажано, щоб вулики (хоч 2-3) були на рамку однакового розміру. Це в майбутньому значно полегшить працю, особливо коли доведеться формувати відводки, підсилювати та вирівнювати сім'ї.

Якщо пасіка налічує 30–50 і більше бджолосімей і є основним або одним з основних джерел доходу, то вулики однакової конструкції зі взаємозамінними деталями не тільки набагато полегшуватимуть роботу, але й потребуватимуть менше часу на обслуговування.

Кочова чи стаціонарна? Для кочівлі використовують легкі компактні вулики, об'єм яких легко збільшується, а частини надійно скріплюються під час перевезення. Найчастіше це багатокорпусні вулики з 8–10-рамковими корпусами, які не займають багато місця в кузові автомобіля, на платформі чи в павільйоні. Крім того, у багатокорпусних вуликах легше і швидше чистити гнізда навесні, відкачувати мед, особливо коли застосовують роздільні решітки та видалювачі бджіл, простіше створювати надійну вентиляцію під час перевезення. Але багатокорпусний вулик ефективний лише тоді, коли в ньому утримують сильні сім'ї.

Конструкція рамки залежить від вподобань пасічника, але щоб рамки не розгойдувалися під час руху транспорту, вони повинні мати постійні роздільники.

Великі 20–24-рамкові вулики з подвійними стінками та дном для кочівлі незручні. Їх важко вантажити, вони займають багато місця. Такі вулики більше

Пасіка з вуликів однакової конструкції

підходять для стаціонарної пасіки, в них бджоли добре зимують надворі і прекрасно розвиваються навесні. При потребі у 20–24-рамковому вулику можна утримувати дві сім'ї або сім'ю і відводок.

Медодайна база. Вибираючи конструкцію вулика, треба звертати увагу і на особливості медозбору. Для слабкого, але тривалого взятку на стаціонарній пасіці більше підходять 12–16-рамкові вулики з надставками на піврамку. Завдяки таким надставкам ефективніше можна використати ранньовесняний медозбір з кульбаби, верб, садів та ріпаку.

В умовах короткого інтенсивного взятку зручніші багатокорпусні вулики, в яких є вдосталь місця для складання великої кількості нектару. Такі вулики найчастіше і використовують для кочівлі.

За сприятливої погоди та доброго взятку бджоли однаково добре складають мед як у низькі, так і у високі рамки в магазинній надставці. Застосування рамок однакового розміру в гнізді і надставці має певні переваги: щільники, відбудовані в гнізді, можна використовувати в надставці, і навпаки, легше формувати гнізда на зиму, бо повномедні щільники з надставки можна перенести в гніздо, великих рамок потрібно удвічі менше, ніж малих, бо висота останніх удвічі менша.

Але є й певні недоліки. Якщо взяток слабкий або сила сімей ще невелика, то значно зручніші низькі рамки, які бджоли набагато швидше заповнюють медом і запечатують. Це особливо відчутно на ранньовесняних взятках з верб,

Вулики різних конструкцій на пасіці

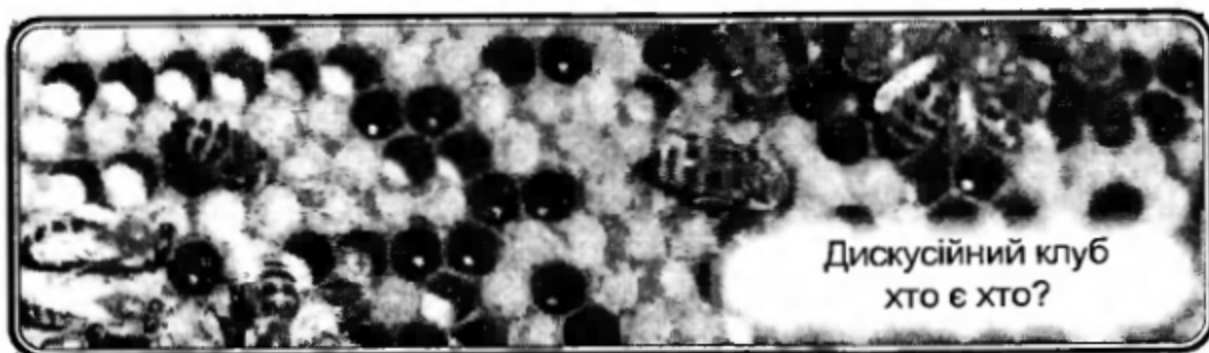
кульбаби, садів, ріпаку. Надставка з рамками такої ж висоти, як в гнізді, не тільки надмірно охолоджує гніздо, але й бджоли переходять в неї неохоче, особливо під час весняних похолодань. Струшувати бджіл з важких повномедних гніздових рамок значно важче, ніж з низьких надставкових. Низькі рамки легше і швидше розпечатувати ножем, використовуючи верхню і нижню планки рамки як напрямні. Заповнені медом надставки на піврамку набагато легші, ніж на гніздову. На невеличкій пасіці на це не звертають уваги, але чим більша пасіка, тим ці дрібниці відчутніші.

Для звільнення надставок від бджіл перед відкачуванням меду на великих пасіках застосовують подушки, просочені репелентами (хімічні сполуки, що відлякують бджіл). Таку подушку кладуть зверху на рамки верхнього корпусу вулика. Через 2–3 хв бджоли переходять в нижні корпуси, але тільки з рамок, не вищих за 14–15 см.

Купити чи виготовити власноручно? Визначившись з вибором тої чи іншої конструкції вулика, перед майбутнім пасічником постає питання: де його взяти? Можна купити новий, але це не завжди вдається, або не влаштовує ціна та якість виготовлення. Тому більшість пасічників-початківців задовольняються користованими вуликами або виготовляють їх самі.

З якого матеріалу зробити вулик? На що треба звернути увагу, виготовляючи його, про креслення найпоширеніших в Україні вуликів і піде мова в наступних статтях.

Фото автора

ПРО НАЗВУ УКРАЇНСЬКИХ БДЖІЛ

Журнал "УП" вже не один раз порушував питання "Хто є хто?", зокрема про конструкцію вулика в Україні, про терміни і технології утримання бджіл. Були різні листи, і редакція на деякий час призупинила такі дискусії, у тому числі про назву української бджоли. Після друкування наступних двох матеріалів (О. Комісара "Про назву українських бджіл" і Є. Колісниченка "Хто є хто?") знову деякі дописувачі і читачі скажуть, що редакція заполітизовує журнал. Редакція тільки виконує свої обов'язки і закон про інформацію та пропонує ці матеріали на розгляд читачів, зокрема звертає увагу науковців-дослідників на статтю О. Комісара "Про назву українських бджіл". На погляд редакції, є деякі нетактовні твердження або будуть листи, як пише Є. Колісниченко: "Вряд ли редакции журналов по пчеловодству отважатся напечатать мою статью, да еще на русском языке. Особенно это тяжело будет сделать г-ну Николаю Осташевскому, редактору "УП", который так опрометчиво пропустил в печать "прекрасную критику" всего национального в исполнении члена своей же редакционной коллегии, члена, который сам признается, что уже давно не посещает заседания этой коллегии".

Але на все приходиться і свій час. Стаття Є. Колісниченка надійшла до редакції 20 березня 2000 р. Якщо тоді і тепер О. Комісар вважає, що назви чи технології чужі кращі, ніж національні, а інші вважають себе потомками козаків землі української, але також не виявляють бажання закріплювати в Україні атрибутів національної ідеї.

Журнал україномовний і відповідно друкує матеріали українською мовою, але це не означає, що редакція і читачі з неповагою ставляться до таких дописувачів як П. Пасека, В. Чечевицький, І. Веригін, М. Дімке, Р. Єгошин, Л. Зєвахін і багато інших.

Микола ОСТАШЕВСЬКИЙ

Українські бджоли поширені майже по всій Україні, за винятком Закарпаття, можливо Прикарпаття. На півночі, в зоні Полісся, вони межують з поліською популяцією середньоросійських бджіл *Apis mellifera mellifera* L., а на півдні межували з нині зниклими кримськими бджолами *Apis mellifera taurica* (Алпатов, 1948). На сході та заході вони поширені в прилеглих районах Росії та Молдавії, а на південному сході межують (межували) з середньоросійськими степовими бджолами, яких О. С. Скориков (1929) виділив з середньоросійських і дав їм назву "південноросійська" – *Apis mellifera acervorum*, визначивши, що ці бджоли розповсюджені на схід від річки Дон.

У 1948 році В. В. Алпатов зробив помилку, написавши, що "пчелу степей или украинку по предложению О. С. Скорикова (1929) надо называть *Apis mellifera acervorum* Scor." Помилка полягала в тому, що О. С. Скориков у своїх працях використовував назву "українки" і не змішував їх з тими бджолами, для яких він запропонував назву *Apis mellifera acervorum*. Разом з латинською назвою до українських бджіл перейшло й визначення "степная", хоча до війни цього слова ніхто (і той же В. В. Алпатов) не використовував.

Цю невідповідність вперше помітив В. О. Губін тільки в 1975 р. Він писав, що використання цієї назви для українських бджіл призвело до змішування понять "південноросійська" та "українська" бджола. Оскільки "південноросійська" (*acervorum* за Скориковим) дуже схожа на середньоросійську, то й українську бджолу стали вважати "результатом безсистемної метизації середньоросійських та карпатських бджіл" (Билаш, Кривцов, 1991), а то й просто "южной ветвью среднерусской породы" (Таранов, 1987).

Назва *Apis mellifera acervorum* Scor. використовувалася для українських бджіл такими відомими спеціалістами,

як Г. Д. Білаш, М. І. Кривцов (1991), і К. Давиденко (1992) і увійшла в найновіший підручник з бджільництва (Кривцов и др., 1992), виданий російською мовою. М. Л. Горніч у 2000 р. знову звернув увагу на невідповідність цієї назви і, крім того, запропонував вставити в латинську назву української бджоли замість "*acervorum*" слово "*ukrainica*", оскільки в більшості назв рас (порід) бджіл використовується назва місцевості чи району, де ці бджоли проживають.

До М. Л. Горніча пропонував змінити латинську назву для українських бджіл і В. О. Губін (1977). Оскільки він вважав українських бджіл "українською популяцією карніки" поряд з іншими популяціями, включаючи карпатську, то запропонована ним назва виглядала як *Apis mellifera carnica var. ucrainica*. Оскільки ніяких доказів віднесення українських бджіл до карніки не було, а була тільки нічим не підтверджена гіпотеза В. О. Губіна, то використовувати таку назву ніхто не став.

Хоч М. Л. Горніч пропонував назву *Apis mellifera ukrainica Prok.* (Prokhorovich) на честь П. І. Прокоповича, але існують жорсткі правила зоологічної номенклатури, початок яким поклав ще Карл Лінней, а сьогодні вони перетворилися в Міжнародний кодекс зоологічної номенклатури, прийнятий Міжнародним союзом біологічних наук. Згідно з цими правилами назви, використані не за правилами кодексу, вважаються за недійсні і мають бути змінені. Крім того, назва, використана раніше, не може бути змінена без підстав, зумовлених кодексом. Останнє четверте видання кодексу вийшло в 1999 р. і російською мовою в 2000 р. в Санкт-Петербурзі.

Формально для українських бджіл ми могли б використовувати назву *Apis mellifera ukrainica Prokhorovitch*, а автором цієї назви вважали б Горніча, але всього за рік до Горніча в 1999 р. в США опубліковано статтю співробітника відділу ентомології Американського музею історії природи (Нью-Йорк) Майкла Енгеля, в якій він проводить ревізію всіх назв медоносних бджіл роду *Apis*. Він пише, що ще в 1862 р. німецький систематик С. Е. А. Герштaker (Gerstaker) назвав українських бджіл *Apis cerifera* (бджола восконосна), і ми мали цю назву використовувати аж до 1999 р., але про це просто ніхто не знав.

Згідно з Кодексом зоологічної номенклатури недійсними є назви, в яких використовується слово, раніше використане іншим систематиком для цього ж таки таксона. Енгель виявив, що майже за 100

років до Герштакера, в далекому 1770 р., цю назву (*cerifera*) використав Скополі (J. A. Scopoli), який працював одночасно з Ліннеєм.

Тому М. Енгель запропонував свою назву для українських бджіл – *Apis mellifera sossimai Engel* (побутова назва "українські бджоли"), і ми зобов'язані цю назву використовувати незалежно від того, подобається вона нам чи ні. Зверніть увагу, що слово "степова" відсутнє.

Пояснення М. Енгеля про походження цієї назви та поширення українських бджіл (переклад з англійської):

"Новий характерний епітет походить від святого Сосіми (Sossima), покровителя бджільництва в Україні. Святий Сосіма – це, можливо, християнська версія бджолиного бога Зосима (Zosim) деяких ранніх язических народностей (племен) Росії.

Раса розповсюджена впродовж східних кордонів поширення *A. mellifera carnica*. Головним чином займає Україну і на схід поширена аж до північних Кавказьких гір, де межує з кавказькими бджолами *Apis mellifera caucasica*. На півдні, в Криму, заміщена кримськими бджолами *Apis mellifera taurica*".

До цієї цитати необхідно зробити два невеличких пояснення: по-перше, за часів, коли було поширене язичество, Росії як країни ще не існувало, а була Русь з центром у Києві, по-друге, в дореволюційних книжках з бджільництва також існувала думка про те, що Зосим був покровителем бджіл задовго до появи християнства на Русі і, можливо, уявлення про нього сформувалося не без впливу греків, але це питання потребує спеціальних досліджень істориків.

Як же трактує М. Енгель стару назву *Apis mellifera acervorum*, яку ми використовували для українських бджіл? Так, за Енгелем, побутова назва, яка відповідає слову *acervorum*, – це "російська степова бджола" (слово "степова" виділене нами. – О. К.). На нашу думку, воно перейшло на назву українських бджіл разом з латинською назвою *acervorum*. Остання також виявилася непридатною для вживання, бо ще в 1758 р. була використана К. Ліннеєм для назви одного з видів одиночних бджіл. Тому М. Енгель замінив її на назву *Apis mellifera artemisia Engel*, зазначивши, що раса займає степи Центральної Росії.

Формально не важливо, існує (чи існувала) російська степова бджола, але з суворо офіційного погляду вона та її назва не має ніякого відношення до бджіл, поширених в Україні.

Отже, зробимо деякі висновки:

1. Назва *Apis mellifera acervorum*, запропонована О. С. Скориковим у 1929 р. для "южнорусских" бджіл, яка використовується сьогодні в українській та російській пасічницькій літературі як назва українських бджіл, ніякого відношення до них не має.

2. Для аборигенних бджіл, поширених в Україні, потрібно використовувати назву "українська бджола" без прикметника "степова" з латинською назвою *Apis mellifera sossimai Engel*, 1999, замість недійсної *Apis cerifera Gerstaker*, яка мала використовуватися з 1862 по 1999 р. і про яку, на жаль, ніхто із вітчизняних вчених просто не знав.

Автор висловлює щире подяку д-ру біол. наук Ю. Песенку (Зоологічний інститут Російської академії наук) за консультації з питань коректного використання назв для підвидів медоносних бджіл Європи.

Олександр КОМІСАР,
канд. біол. наук

Національний аграрний університет

"Хто є хто?"

З такою статтею звернувся до читачів журналу ("УП" №2 за 2000 р.) О. Комісар – співробітник Національного аграрного університету. Читаючи його допис, розумієш, що все повертається "на круги своя", що, як і майже 200 років тому, "мухи от власти и науки" замовчували, притримували і плюгавили все нове і прогресивне в особі П. І. Прокоповича, тому що він був "малоросс", так і сьогодні автор публікації огульно піддає опльовуванню все, де є прояв раціональної національної думки в бджільництві або навіть побічний натяк на національне.

Так, у м. Вінниці ентузіастом, директором загальноосвітньої школи М. М. Гуньком упродовж вже багатьох років запроваджено в навчальний процес вивчення пасічництва, а "комиссар от науки" замість того, щоб подякувати і підтримати, вже критикує його дітище – вулик, на якому діти вивчають життя бджіл.

Другий десяток років, як тільки розправляє свої могутні плечі новий вулик з національним іміджем "Запорожець", а пан Комісар уже називає публікації про нього засміченням сторінок журналу. Мої корені у Запорізьких степах, і мені боляче чути таке зі сторінок дуже поважаного мною журналу, оскільки я більше ніж впевнений, що п. Комісар цей вулик ще взагалі не бачив. В іншому випадку він би промовчав.

Це вже не наука, а вже щось інше. Ці старі методи процвітали в деяких установах ко-

лишнього Радянського Союзу, і негоже їх плекати й сьогодні. Так вулик Савченка, який, можливо, ще й не повністю доведений до досконалості. Замість того, щоб проаналізувати його переваги і недоліки, п. Олександр усе огульно критикує, скоріше за все, через бажання автора назвати його "Україна". Але про це в тексті, звичайно, замовчується. Стара тактика. Інші, згадувані в статті конструкції, не беруся обговорювати, я їх просто ще не знаю.

А якщо взяти до уваги й те, що винаходи незалежної України в галузі пасічництва потрапляють на рецензію до таких "комиссаров от науки", то результат буде зрозумілий.

Та й у середовищі студентів п. Комісар не дуже-то приховує своє ставлення до національного, зокрема до відродження національного Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича. Але це його право. Та ліпше б звернув свою увагу на безгосподарний і запущений до неможливості павільйон чудової конструкції Василя Романовича Татаренка, який перетворився на мотлох метрів за п'ять від лабораторного корпусу університету, де педагог Комісар навчає студентів. Але чи це збудеться, бо базовою рамкою для цього павільйону є українська рамка?

Прийшов час не штучно вишукувати теми для дисертації, а в найкоротший термін відродити економіку і шукати всюди, де це можливо, користь для суспільства.

Так що, панове редактори, не бійтеся "комиссаров" (не боїмося і друкуємо. – **Ред.**), публікуйте все цікаве, а пасічник розбереться, що корисне, а що ні, і все можливе використає для своєї вигоди.

Прошли старі часи, і не годиться нам сьогодні повертатися до тактики "комиссаров", нехай ліпше досліджують бджіл у мікронуклеусах з 30 особинами на балконах околиць Києва і час від часу перечитують рядок зі свого "старого заповіту": "Не осуджуй – не будеш осуджений".

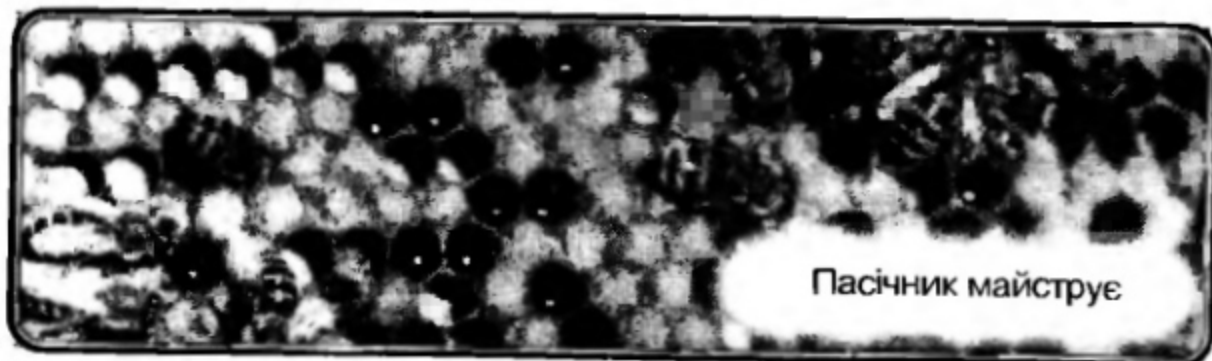
Задайте сьогодні О. Комісару його ж запитання з його ж статті:

1. Скільки особисто у нього вуликів, але не в нуклеусах?

2. Скільки меду він "бере" щорічно?

Тут і зрозумієте, що відповідь проста або дуже вже ухильна. Так і хочеться запитати: хто є хто? Ось у чому питання.

Євген КОЛІСНИЧЕНКО,
військовий льотчик,
пасічник з діда-прадіда
Київська обл.

Пасічник майструє

МАЛЕНЬКІ ДРІБНИЦІ

Зіновій МАСЛО
Київська обл.

Хто з пасічників не має проблем зі збереженням щільників? Всі мають: як уберегти їх від молі, температурних коливань (на морозі тріскаються), надмірної вологості, окрім цього, ще й від гризунів.

Зберегти 10–20 рамок – це одне, а от 400–500! З досвіду знаю – море клопотів, та й приміщення для цього треба...

При моїй садибі над погребом була сяка-така надбудова, але не для 500 рамок. Щоб захистити їх від молі та вологи, з поліетиленової плівки склеїв великі мішки на 20 рамок. Мішки розміщував у контейнерах так, щоб рамки висіли, як у вулику. У димар насипав сірку і димом наповнював мішок з рамками, зав'язував і ставив у приміщення.

Розраховував, що над погребом узимку температурні коливання будуть менші, сірчаний газ знищить міль, а герметичність мішка захистить щільники від вологи.

Настала весна. З моїх щільників після мишей залишився один мотлох. Що ж робити далі? Вирішив зробити приміщення, не доступне для гризунів: стіни з шиферу, долівку забетонував. Від мішків відмовився, але для зменшення вологи на долівку насипав негашеного вапна шаром завтовшки 10–12 см. Щільники розмістив на стелажах. З осені і до настання морозів

разів два чи три проти молі спалював сірку.

Цим методом зберігання я був більш-менш задоволений. Навесні побачив: щільники від молі та гризунів збереглися на всі 100%, а от від морозів потріскалися. Чим світліші – тим більше потріскалися, а коричневі та темні майже всі були не пошкоджені.

Надія на вапно також не виправдалася: перга в більшості рамок зацвіла.

З цим усім я змирився і так зберігав щільники років з п'ятнадцять. Щороку топтався по вапну, забруднював взуття. Це все надоїло, і вирішив вапно викинути. Одразу ж з'явилися миші, які прогризли бетон. Мусив виносити всі щільники, знаходити нори, потовщувати бетон. Проходить тиждень – знову миші. Сиплю отрути (є такі, що для тварин і людей безпечні) – не допомагає.

За місяць я п'ять разів потовщував бетон, заносив та виносив щільники. В чім справа? Стільки років я не мав мороки з мишами. Чи не вапно відлякувало їх? Вирішив знову засипати долівку вапном. Моїй радості не має меж. Мишей не стало.

Хто зберігає щільники подібно мені – в приміщенні та має проблеми з гризунами, раджу скористатися моїм досвідом.

ВУЛИК УДСКОМ, ЗАСТАВНА ДОШКА І ВТУЛКИ ДО НЬОГО

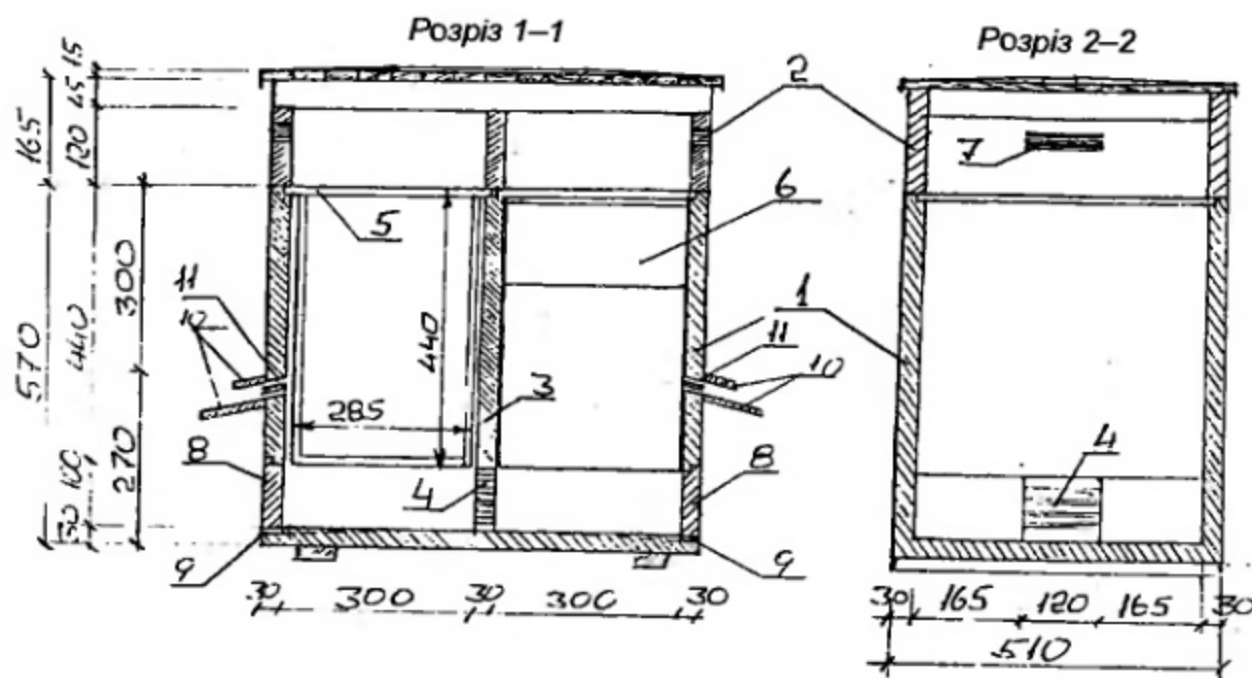
Олексій МЕЛЬНИЧЕНКО
м. Чернівці

Український дворядний стояк конструкції Олексія Мельниченка (варіант другий. Удосконалений).

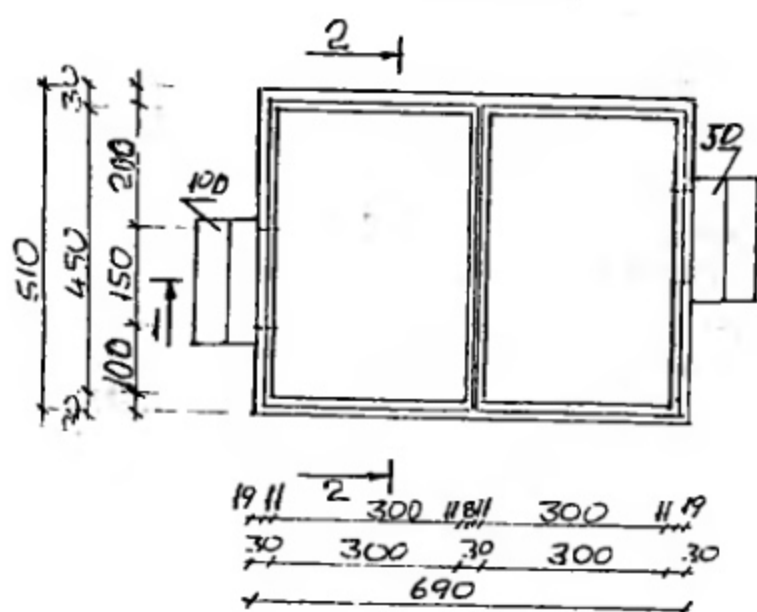
28

Основа вулика – українська вдосконалена рамка розміром 285×440 мм. Вона забезпечує бджолам можливість мати

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК №1 – 2002

Вигляд зверху

Вулик УДСКОМ:

- 1 – корпус 510×690×570 мм;
- 2 – дашок 510×690×165 мм;
- 3 – перегородка (верхня частина); 4 – нижня частина перегородки (проходи з полочками); 5 – рамка 285×440×25 мм (24 шт); 7 – вентиляційні прорізи; 8 – втулки; 9 – санітарні льотки (8×100 мм); 10 – прилітні дошки; 11 – робочі льотки (8×150 мм через 10 мм)

суцільне розплідне гніздо та оптимально регулювати мікроклімат у ньому. Вгорі рамки досить простору для запасів меду.

Вулик складається з корпусу розмірами по ширині 510, по довжині 690 і по висоті 570 мм та даху розмірами по корпусу вулика. Товщина дощок корпусу і об'язки 30 мм. Дашок лежить на плечиках рамок і закріплює їх. Він має на задній стінці петлі, а спереду – накладки під замок, які фіксуються петлями. У піднятому вертикальному положенні дашок закріплюється пластинчастою заціпкою. Висота обв'язки дашка 165 мм, з яких 120 мм займає надставка для щільникового меду і 45 мм – вільний простір, що запобігає сонячному перегріву. З боку петель він закривається сіткою.

Поверх обв'язки поперечно прибивають дощечки завтовшки 15 мм, щоб під час

улітку вони забезпечують бджолам можливість постійно тримати дно в чистоті.

Підрамковий простір в 100 мм розрахований на розміщення в ньому всієї маси бджіл у спекотні дні та під час перевезень.

Вільний простір під дахом передбачається також для розміщення заставної дошки, підрамника та вставок від втулок, коли їх видалено з робочих місць.

Вулик також оснащено ручками з обох боків, підлітними дощечками та щільним дном.

Метод догляду бджіл у цьому вулику описано в журналі "Україн-

кочівлі на дах можна було поставити другий вулик. Під бляху на середині прибито дощечку 50×250×15 мм для стоку води з даху.

Вулик оснащено спеціальною перегородкою, заставною дошкою напувалкою, двома санітарно-вентиляційними втулками та підрамковим деком для збирання сміття, підмору, кліща.

Льотки двоциліндрні (8×150 мм), прорізані через 10 мм один над одним на відста-

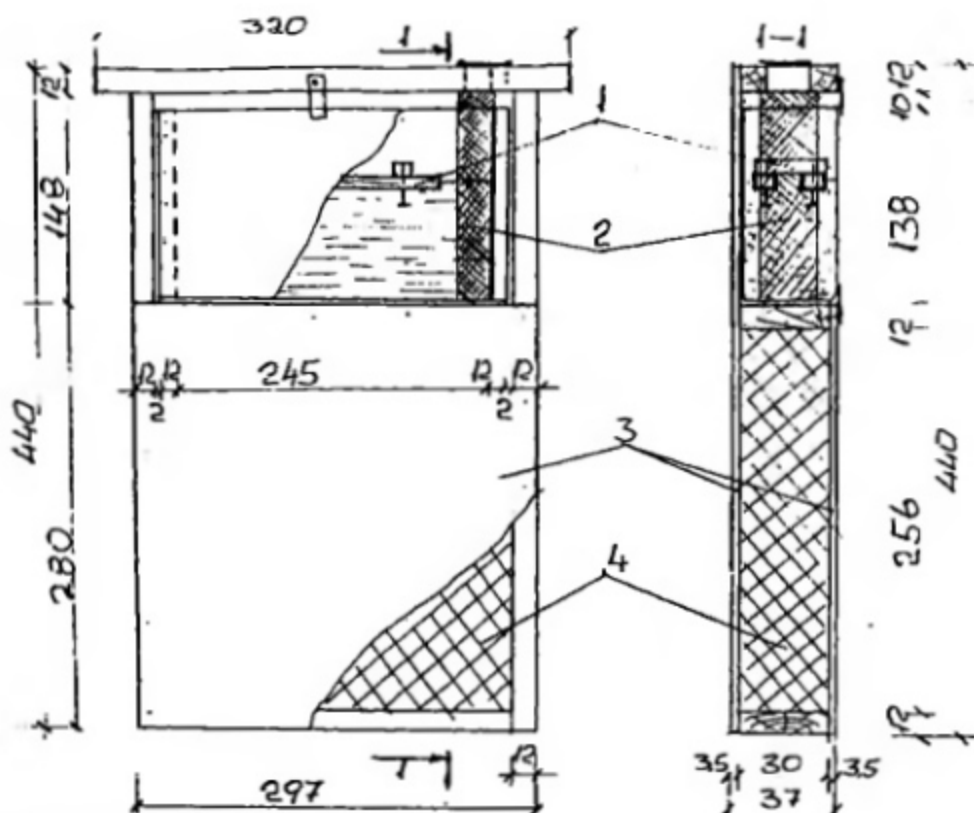
ський пасічник) (№9 за 2001 р.) та "Пасіка" (№6 за 2001 р.).

Заставна дошка і втулки. Український дворядний стояк конструкції Олексія Мельниченка оснащений заставною дошкою-напувалкою (годівничкою) та двома санітарно-вентиляційними втулками. Заставна дошка має розміри 297×440×37 мм. Її порожнину заповнено пінопластом. Товщина дошки зумовлена товщиною рамки в 25 мм та двома піввуличками по 6 мм.

Каркас дошки збито з брусків 12×30 мм і обшито ДВП з одного боку повністю, а з другого – на 2/3, третина – для встановлення алюмінієвої ємкості розмірами 138×270×33 мм, в яку можна залити 1 л рідини. Для цього з одного кінця верхньої планки заставної дошки зроблено отвір діаметром 15 мм під лійку. Отвір розташований над сітчастою трубкою, яка не дає бджолам виходити з гнізда під час заповнення годівнички.

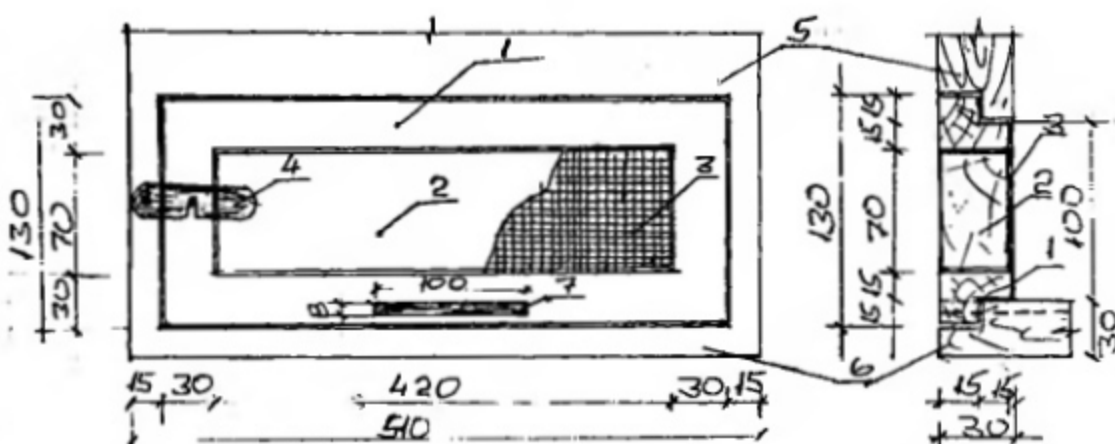
Поплавок виготовлено з двох брусочків 8×8×210 мм, з нижньої сторони поплавок виступають на 10 мм цвяшки, які запобігають прилипанню поплавка до дна і дають змогу бджолам його осушувати.

Санітарно-вентиляційні втулки вставлено у відповідні отвори в нижній частині передньої і задньої стінок вулика. Їхні зовнішні розміри 130×480×30 мм. Це дерев'яні каркаси, обшиті з внутрішньої сторони вентиляційними решітками. Цим боком втулка входить у вуликовий отвір розміром 100×450 мм. З зовнішньої

Заставна дошка-напувалка:

1 – поплавок; 2 – сітчаста трубка діаметром 20 мм; 3 – ДВП; 4 – пінопласт

Санітарно-вентиляційна втулка:

1 – каркас втулки; 2 – вставка; 3 – вентиляційна сітка; 4 – заціпка; 5 – передня стінка; 6 – дно; 7 – льоток

сторони втулка закривається вставкою 70×418×28 мм. Втулки і вставки з обох кінців фіксуються заціпками.

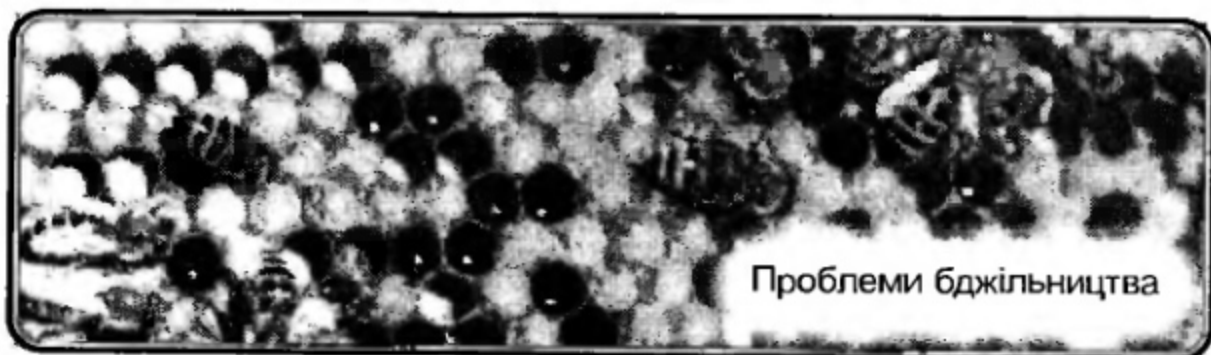
Посеред втулки в нижньому її ребрі вирізано отвір 8×100 мм (санітарний льоток). Проти нього в підлозі вибрано скошений зріз 10×120×200 мм. Отже, ця частина підлоги стає похилою на 1 см.

Втулки, коли вставки знято, забезпечують бджолам додаткову вентиляцію під час кочівель та в спекотні дні.

Цей допис також є відповіддю на листи, що надійшли до мене.

Гонорар – на розвиток журналу

Проблеми бджільництва

ПЕРЕВОЖУ БДЖІЛ ТІЛЬКИ ВДЕНЬ

П. ПАСЕКА
м. Київ

Журнал "УП" з номера в номер стає дедалі кращим. Однак я зауважив у ньому певну тенденцію, котру оцінюю як не зовсім правильну. Більше того, ця тенденція діаметрально протилежна тому традиційному поступові журналу "УП", який йому дали його творці після відродження 1991 року, і всі автори статей, які продовжували прискорювати цей поступ.

Але! У журналі "УП" №10 за 2000 р. у примітці до свого перекладу з журналу "American Bee Journal" М. Горніч пише: "Доводилося чути критику на свою адресу, мовляв, пропоную переклади не тих статей. Я розумію своїх критиків. Підготовка до зими, складання гнізд на зиму, зимівля в різних регіонах США і Канади, весняне нарощування сімей, підготовка до медозбору, боротьба з роїнням, виведення маток, селекція і розведення – ці та інші питання технології найбільше цікавлять наших пасічників. Але статей на згадані теми немає в американських журналах або вони надто загальні і не дають нової для нас інформації, за рідкісними винятками. Річ майже не чувана, щоб який-небудь професіонал, котрий має кілька тисяч сімей, поділився технологією, скажімо, зимівлі бджіл надворі в умовах Канади. Такі відомості платні, і в часописах є багато оголошень про всілякі курси, які проводять університети, асоціації пасічників, окремі пасічники і матковивідники, де бджоляр за помірну плату зможе ознайомитися з необхідною для нього інформацією".

У період реформ у країні, що йде до ринкових відносин, такі слова можуть

стати небезпечні для журналу. Пам'ятаю, у перші роки мого відвідування зборів районного і міського товариств пасічників-любителів часто доводилося чути: "Це з гатунку пасічницьких секретів, тому я дозволю собі про них не розповідати". Або, "Іване Івановичу, поділися своїм досвідом. Може, що зі своїх пасічницьких секретів розповіси?" Найчастіше виходило, що ці люди або зберігали в таємниці прописні істини, відомі широкому колу бджолярів, або ж не вміли дохідливо розповісти про суть предмету. Був свідком і більш курйозних ситуацій, несподіваних і смішних.

Більшість авторів статей у журналі "УП" завжди намагалися поділитися з читачами найзаповітнішими думками, ніколи не думаючи про їхню ціну. Це й зробило журнал читабельним.

Я з почуттям гіркоти і жалю читав рядки шановного земляка-сусіда з Немішаєвого М. Горніча, який першим ризикнув несміливо торкнутися меркантильної струни. Хай не про себе, а про американців, але торкнувся. І ця струна "задзвеніла" далі, вже від більш впевненого дотику самої редакції "УП". Адже пропустила редакція до друку ці рядки примітки особливим шрифтом. Боюся, що цей "дзвін" міг бути почутий багатьма читачами і дописувачами, міг запасти когось в серце і душу, ослаблені економічною скрутою.

Але відкрийте журнал перших років після відродження. Прочитайте цілі сторінки-списки про офірування

"УП". Дивлячись на ці списки, можна впевнено сказати, що до наших людей ніколи не приживуться "американські принципи" писати до журналу напівправду або не висвітлювати якісь питання технології.

Свого часу я висунув гасло: "Основна проблема бджільництва – мати більше меду, меду доброго, меду справжнього, меду дешевого!" ("УП" №2 за 1997 р.). Писав про раціональне бджільництво ("УП" №2 за 1998 р.). Писав і про конкретні шляхи зниження собівартості, серед яких найважливішим є **збільшення кількості бджолиних сімей, які обслуговує один пасічник. Важливу роль при цьому відіграє добре організована вентиляція бджолиних сімей під час перевезення пасіки.** Цьому була присвячена стаття в "УП" №5 за 1999 р. "Тим, хто перевозить бджіл". В "УП" №8 за 2001 р. вміщено статтю шановного І. Брика "Особливості вентиляції під час перевезення бджіл", в якій просто і доходливо описано різні варіанти організації вентиляції бджолосімей під час перевезень. Автор зауважує, що "найкращий варіант вентиляції сім'ї під час перевезення – коли замість дна вулика встановлено сітку, через яку вологе повітря вентиляється бджолами донизу, а тепло зберігається в гнізді, бо піднімається вгору."

У своїй статті "Тим, хто перевозить бджіл" я намагався детальніше розповісти про **переваги вентиляції бджолиних сімей, організованої не через верх, а через низ вулика.** Конструктивне вирішення такої форми вентиляції запропонував О. П. Озеров, виготовивши в 1974 р. спеціальну підставку (а. с. 668656 та 1289434). У 1991 р. фірмою "Валка" (Київ) видано книгу О. П. Озерова "Рациональное двухматочное пчеловождение", в якій добре описано конструкцію підставки і вулика, де немає елементів вентиляції бджолиної сім'ї через верх вулика, не обладнаного піддашком.

Маючи незаперечні переваги, нижня вентиляція не набула великого поширення порівняно з традиційною верхньою.

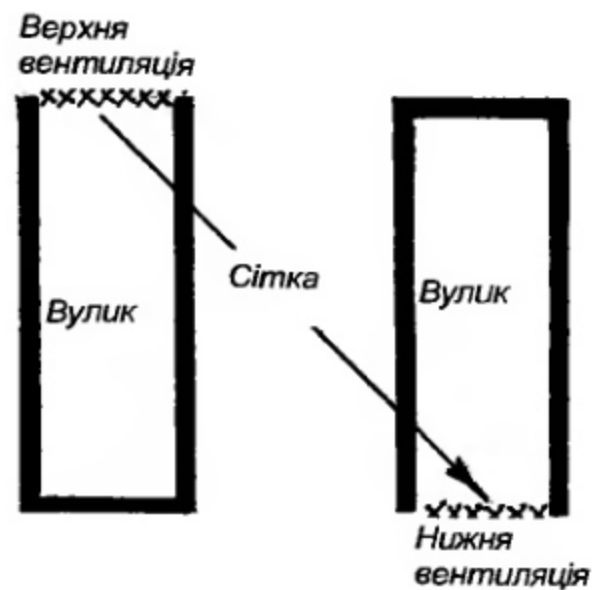
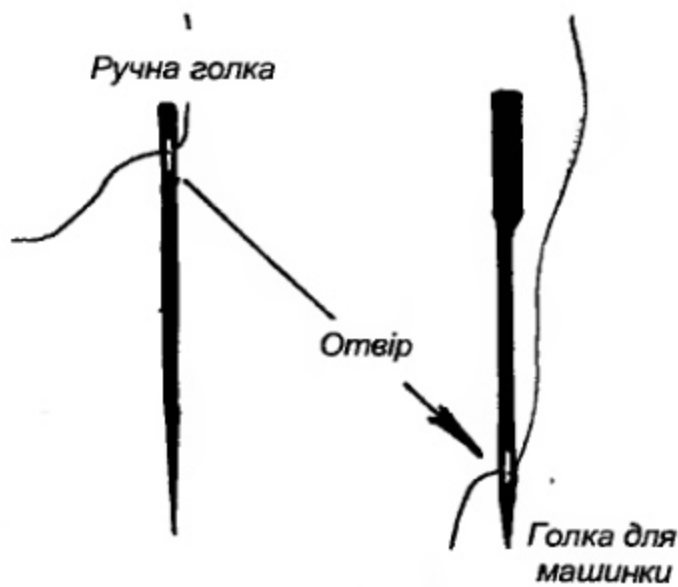
Здавалося б, усім пасічникам має бути зрозуміло, наскільки може підвищитися продуктивність праці тільки від переходу до вентиляції вуликів через низ, однак рідко на пасіці можна побачити нижню вентиляцію. Перш за все проблемою для переобладнання вуликів на нижню вентиляцію є відсутність сітки з дрібними вічками 3×3 або 2×2 мм, потрібної як основний елемент конструкції підставки. Але й нерозуміння переваг нижньої вентиляції гальмує її поширення.

Тому, не вникаючи в конкретні деталі нижньої вентиляції, хочу ще раз нагадати читачам "УП" про її переваги на більш яскравих і доступних прикладах. Детально з конструктивними рішеннями нижньої вентиляції читачі "УП" зможуть ознайомитися, перегорнувши попередні журнали, де надруковано статті О. П. Озерова, у тому числі про його підставку.

Усім ще з дитинства знайома звичайна голка для ручного шиття. Ніхто не знає, хто перший її придумав. Вона дійшла до нас з далекої давнини, коли хтось зробив у риб'ячій кісточці отвір зі сторони тупого кінця і вставив у цей отвір волосину тварини або волокно рослини. Тепер маємо такі голки різних розмірів з різними вушками-отворами на товстому кінці (тупому) для сучасних ниток будь-якої товщини. І всі ми, не задумуючись, часто беремо в руки таку голку і шиємо, зашиваємо, пришиваємо, вишиваємо тощо.

Так само, як і ручна голка, усім відома і швейна машинка. У чому ж різниця між ними? А в тому, що голка в ній, як у свій час запропонував винахідник Зінгер, має отвір не зі сторони тупого кінця, а навпаки – ближче до гострого. Таке просте переміщення отвору і стало основою створення швейної машинки.

О. П. Озеров, подібно Зінгеру, виготовивши підставку для вентиляції бджолиної сім'ї через низ вулика, значно розширив можливості бджільництва. Надійність вентиляції така висока, що відповідає необхідність перевозити пасіки вночі. Наприклад, я свою пасіку після обладнання вуликів

підставками Озерова став перевозити тільки вдень. При цьому багато проблем, що виникають під час роботи вночі, зникло. З підставками Озерова відкриваються й інші можливості, про що можна прочитати в "УП" №5 за 1999 р. (с. 14–17).

Для ліпшого розуміння написаного наводжу схематичний рисунок. Погляньте на нього, задумайтеся. Все дуже просто. Пасічникам треба зрозуміти й застосувати цей "простий" винахід О. П. Озерова, перевівши вентиляцію зверху до низу вулика. Кожному пасічнику особисто треба випробувати його метод спочатку на невеликій кількості вуликів своєї пасіки, а пізніше перевести всю пасіку на таку форму вентиляції.

Мій зять якийсь після розмови про бджіл у присутності групи сусідів зауважив: "Досить готувати нових пасічників, вони ж можуть бути конкурентами". Тоді я йо-

му відповів, що у мене немає таємниць ні від кого. Конкурентів я не боюся. Якщо людина стане бджолярем, то вона не зможе створити мені перепон у реалізації меду, бо мед у мене був, є і буде завжди високої якості. Якість меду є запорукою успіху його реалізації. До того ж мені нічого скривати від інших людей (цьому я постараюся присвятити окремий матеріал).

У своїх статтях в "УП" я завжди намагався відстоювати все прогресивне і передове, не думаючи про те, що, дізнавшись про це, хтось збагатиться, не заплативши мені за ідею. Ніколи не намагався збагатитися за рахунок публікацій своїх ідей у книжках чи журналах і О. П. Озеров, залишивши пасічникам всій винахід – вентиляційне дно-підставку.

Гонорар – на розвиток журналу

ТОВ "Бартнік" продовжує закуповувати мед в необмеженій кількості.

Ціна договірна.
Хмельницька обл.,
м. Ізяслав,
вул. Матросова, 1.
Тел./факс (03852)
4-16-32, 4-05-98

Вісті з краю

ЖИТТЯ І ДІЯННЯ – ЛЮДЯМ НА ДОБРО

Микола ДМИТРА,

член Національної спілки журналістів України

9 грудня 2001 р. в Палаці культури заводу "Сільгоспмаш" м. Білої Церкви було людно: пасічники міськрайонного товариства бджолярів прибули сюди, щоб урочисто відзначити 20-літній ювілей. Прийшли не тільки пасічники, а й багато мешканців міста. В цей день також на видному місці висіли плакати "Пасічники Білоцерківщини – дітям-сиротам" та "Товариству бджолярів-любителів Білоцерківщини 20 років" (фото 1).

Об 11 годині голова товариства почесний пасічник України Григорій Цехмістренко запрошує гостей у президію (фото 2). Свою доповідь він почав так: "В Євангелії від Іоанна сказано: "Спочатку було слово..." Отак і у нас. Тепер вже у далекому 1981 році в жовтні в цьому ж Палаці культури зібралася група пасічників та керівники міста і району на установчі збори. Таким чином народилося Білоцерківське міськрайонне товариство пасічників.

Попереду чекала велика організаційна робота на громадських засадах.

У класика української літератури Степана Руданського є такі дуже доречні тут рядки:

– Працюй, Іване, – каже пан, – і не зважай на втому,

Від Бога нам такий закон в його письмі святому,

Адже сам Бог шість днів творив, поки скінчив роботу,

Спочив же лиш на сьомий день від праці та клопоту.

Іван спинився в борозні:

– То річ, мій пане, друга:

Одне – творити язиком, а інше – перти плуга."

А далі у Біблії сказано, що "Слово без діла – мертво".

ФОТО М. ОСТАШЕВСЬКОГО

ФОТО М. ОСТАШЕВСЬКОГО

Необхідно було починати "перти плуга" – створювати первинні організації, проводити навчання і багато інших заходів, а умов для цього не було. Через три роки за сприяння міського голови В. Зелевського і його заступника В. Гламазди було надано товариству приміщення і встановлено телефон. Почалася нормальна робота. Доречно згадати, що як і тоді, так і тепер товариству допомагають і сприяють у його роботі місцева влада".

Доповідач повідомив, що на 1 січня 1984 р. у товаристві було вже 300 членів, які утримували 3400 бджолосімей.

У часи обмеженої реалізації цукру населенню, а це 1988–1991 рр., у това-

ристві росли як гриби первинні осередки і було в ньому 2 тисячі членів, які утримували 16000 бджолосімей.

Цукрова епопея закінчилася, і відповідно в Білій Церкві, як і в інших містах і селах, розпадалися осередки, а кількість членів товариств різко зменшилася. Із двох тисяч членів залишилося у товаристві 20 пасічників – це ті, які фанатично любили і люблять бджіл, а згуртованість і патріотизм – для них не просто слова.

Було важко. Членських внесків не вистачало для оплати оренди приміщення і телефону. Знову допомогла міська влада. Товариство живе і працює. Для сучасного високопродуктивного і прибуткового бджільництва необхідні знання. Хоча в Україні виходить два журнали, які несуть відповідні знання і які, на думку Цехмістренка, повинні читати і передплачувати всі пасічники України, товариство щомісячно з жовтня по квітень збирається на збори у цьому ж Палаці культури, де обговорюються всі питання, які стоять на часі і виникають у пасічників.

Тут Г. Цехмістренко від імені усіх пасічників подякував директору Палацу культури В. Д. Ключеву. На такі збори запрошуються читати лекції науковці і досвідчені бджолярі.

Сьогодні у товаристві є 60 пасічників. Іде до нього молодь і навіть діти 13–14 років. Тут планують створити молодіжну секцію.

У товаристві щорічно проводиться конкурс на кращого пасічника року. Переможцем 2001 р. визнано патріарха товариства Віктора Яковича Бондаренка, який зібрав по 51 кг меду від кожної бджолосім'ї (привітання В. Я. Бондаренка з 75-річчям від дня народження читайте на с. 43).

Товариство щорічно проводить виставку-ярмарок меду та іншої бджолопродукції. Мед продається у банках з етикетками, на яких вказано, який це мед, адресу і телефон пасічника – власника меду. За словами Г. Цехмістренка, це покладає велику відповідальність на пасічника, адже за таких умов він не може запропонувати неякісну продукцію. У 2001 р. на міській виставці-продажу було реалізовано за 4 години близько 1 тонни меду.

Товариство постійно підтримує контакт із засобами масової інформації, з журналами "Український пасічник" та "Пасіка",

міською газетою "Громадська думка", у якій товариством під керівництвом Г. Цехмістренка ведеться спеціальна рубрика з пропаганди бджільництва, а також з газетою "Замкова гора", місцевими радіо і телебаченням.

Виходячи з кількості присутніх людей на цьому торжестві, можна із впевненістю твердити, що товариство має велику повагу і довіру мешканців Білоцерківщини та її державних структур, але ці повага і довіра у великому вимірі впродовж цих років були заслужені і благодійною діяльністю членів товариства.

Із доповіді Г. Цехмістренка: "Вже стало доброю традицією товариства щорічно дарувати мед дітям-сиротам, дітям-інвалідам, хворим людям, ветеранам. Незважаючи на негаразди, які спіткали нашу Україну, не перевелися в нас люди доброї волі і щирої душі, милосердні до чужого горя, які думають про здоров'я нації і добробут України. За 17 років, відколи я очолюю товариство, нами, пасічниками, подаровано 5760 кг меду.

Особливо хочеться сказати про члена нашого товариства Анатолія Олександровича Дубового, який упродовж багатьох років щорічно дарує по 4–5 бідонів меду.

У ході цьогорічної благодійної акції під гаслом "Пасічники Білоцерківщини – дітям-сиротам" один із старійшин нашого товариства, пасічник із 1947 року, багатолітній начальник міської державної автомобільної інспекції полковник міліції Іван Іванович Куреня подарував дітям-сиротам 100 кг меду, у військовий госпіталь – 100 кг, ветеранам міліції – 300 кг.

Під час сьогоднішньої благодійної акції зібрано 830 кг меду і 122 гривні.

Воістину, хто людям дає – тому Бог дає! Обом пасічникам вручено дипломи "Почесний пасічник України".

Таким людям за їхню щедру душу та безкорисливу вдачу і щастить у повазі ближніх, і нехай добро повертається їм сторицею. Після доповіді голови товариства Г. Цехмістренка виступили із привітанням гості. Першим був настоятель православної церкви Київського патріархату протоієрей о. Миколай. У своєму виступі він сказав: "Я посеред вас, мені дуже приємно". Водночас зупинився

на обґрунтуванні того, що церква і пасічники пов'язані промислом Божим. Висловив пропозицію, щоб по всій Україні на такі урочистості запрошували служителів церкви. Благословив всіх присутніх на добрі благочинні діла прикладом діянь Господа Бога і Його комахи – бджоли.

Заступник міського голови Володимир Гламазда привітав присутніх та подякував всім пасічникам за безкорисливу працю, вручив подяку Григорію Цехмістренку, а також документ про перерахування міською владою 1000 грн компанії "Райз" за книжки "Бджільництво" для міських пасічників.

Заступник голови державної районної адміністрації добродій Андрій Немня зупинився на співпраці пасічників з виробниками сільськогосподарських ентомофільних рослин, яка повинна приносити для України більше зерна, якісного насіння і сприяти поліпшенню поживних властивостей кормових рослин. Також він оголосив пасічникам подяку і запевнив, що райадміністрація закупить ці книжки для активних пасічників району.

Піснею всіх учасників привітали діти із клубу "Волошка". У піснях прозвучали слова: "Не забувайте ви нас, посміхайтесь ви нам, будьте мудрі і багаті, як річкова вода. Ми здорові і щасливі, радісні і веселі, бо багато літ споживаємо ваш мед".

Президент Спілки пасічників України, директор Інституту бджільництва ім. П. І. Прокіповича Леонід Боднарчук коротко доповів присутнім про стан і перспективи бджільництва в Україні, подарував ікону Зосима і Саватія, подякував за безкорисливу працю, зокрема президенту компанії "Райз" Віталію Цехмістренку за сприяння виходу у світ книжки "Бджільництво", вручив йому та Івану Курені дипломи почесного пасічника України. Автор книжки "Бджільництво" професор Віктор Поліщук висловив щире подяку в особі президента Віталія Цехмістренка компанії "Райз" за спонсорвання виходу книжки у світ, а також міській владі за допомогу в її розповсюдженні.

Президент компанії "Райз" Віталій Григорович Цехмістренко привітав усіх присутніх, зокрема батька і його колег, з ювілеєм, розповів, як батько вчив його, ще малого хлопця, любити

бджіл і творити так, щоб ближнім було добре і радісно. Подякував за подарунки і добрі слова про його працю, а також компанії "Райз". Водночас згадав, що по основній роботі, тобто у компанії, має доброго, знаючого свою справу друга, який є також сином пасічника з Рівненщини і сумлінно виконує свої обов'язки генерального директора компанії, Ярослава Володимировича Краснопольського, котрий в основному вів справу з виходу названої книги у світ.

Голова Національної спілки письменників України Володимир Яворівський також привітав учасників з ювілеєм, побажав пасічникам Білоцерківщини і надалі так само плідно працювати на благо України. З радістю подякував народному депутату України Віталію Цехмістренку за запрошення на ці збори, зупинився на проблемах українського слова і літератури, позитивно відгукнувся про видання редакції "Український пасічник" (перед зборами їх подарував В. Яворівському головний редактор М. Осташевський), зокрема з глибокою вдячністю побажав компанії "Райз" і її президенту В. Цехмістренку за спонсорвання видання в сучасному поліграфічному і художньому оформленні книжки "Бджільництво" українською мовою і сказав так: "Віталію, ти не міг не дати грошей, якщо ти син такого батька". До всіх присутніх він звернувся зі словами: "Я вас люблю і вірю вам так, як людина може любити мед і вірити в його цілющі властивості".

На закінчення голова товариства Григорій Цехмістренко вручив почесним гостям бочівки з медом, а пасічникам – книжки "Бджільництво".

Між виступами учасників і гостей присутніх вітали піснями Іван Цехмістренко, жіночий ансамбль "Материнка", місцевий духовий оркестр, чоловіча хорова капела Палацу культури. В їх виступах звучали музика і пісня, в яких відображалися любов до України і людини, дитини і бджоли і слова: "Хто ж їх захистить, як не ми... Своє треба захищати самовіддано і завжди".

м. Біла Церква
9 грудня 2001 р.
Див. с. 3 обкл.

ВАЖЛИВА СПІЛЬНА НАРАДА

Керівникам обласних бджолопідприємств і головам обласних спілок пасічників за підписами президента Спілки пасічників України Л. Боднарчука і голови правління асоціації "Укрбджолопром" В. Мовчана завчасно було надіслано таке запрошення: "15 грудня 2001 року о 10.00 Спілка пасічників України та асоціація "Укрбджолопром" проводить нараду-конференцію пасічників України з питання сприяння розвитку племінної справи в галузі бджільництва та підготовки і проведення IV з'їзду пасічників України".

Важлива нарада, важливі і актуальні завдання для українського бджільництва, і організатори добре її провели за сприян-

ня київського мера О. Омельченка, але прибули на нараду лише представники 15 областей України. З ряду областей не приїхали представники обласних бджолопідприємств і спілок пасічників. У цьому випадку висновок напрашується такий: їм дуже добре працюється і живеться, і проблеми галузі їх не цікавлять, або вони до тих проблем байдужі.

Доповідь президента Спілки пасічників України, директора Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича Л. І. Боднарчука науково обгрунтована щодо сьогоденних проблем українського бджільництва, а тому друкуємо її без скорочення:

СЕЛЕКЦІЯ В БДЖІЛЬНИЦТВІ

Племінна робота в галузі бджільництва залишилася і залишається одним з відсталих напрямів теоретичної і практичної діяльності, і не випадково до цього часу в нас ще немає жодної заводської породи бджіл, виведеної в результаті планоїрної, цілеспрямованої селекційної роботи. Немає таких порід і в зарубіжних країнах. Цей факт в першу чергу пояснюється недостатньою розробкою теоретичних основ, зокрема, питань мінливості і спадковості медоносних бджіл.

Разом з тим цілеспрямована селекційна робота в бджільництві є важливим резервом підвищення продуктивності пасік.

Відсутність єдиної системи управління галуззю вимагає правового та наукового її забезпечення, розробки нетрадиційних підходів і організаційних форм ведення селекційно-племінної роботи, розвитку вітчизняних порід бджіл як цілісних систем у відповідних ареалах їх розведення.

Особливо важливою є постановка цих питань сьогодні, адже демократизацію в суспільному житті деякі виробничники, представники нових організаційних структур, інколи навіть науковці сприймають як всездозволеність при вирішенні загальногалузевих питань, ігнорують досвід і знання попередніх поколінь пасічників, організаторів виробництва, вчених, намагаються власні інтереси поставити над державними.

Передусім це стосується проблеми розведення і збереження вітчизняних порід бджіл України. Зараз ця база галузі, створена і природою, і віковічною працею пасічників України, потребує значної уваги, і як тут не згадати Є. Архипенка, який ще в 1924 р. писав: "Досі у нас в Україні був звичай паяти свою місцеву породу бджіл і привозити десь із-за кордону інші породи та насаджувати їх на наших пасіках, а своєю старовинною працюю породою нехтувати. Це була велика помилка наших пасічників. Не чужу бджолу треба завозити, а над своєю працювати, і працювати наполегливо, поліпшуючи її в собі самій, а не приливати до неї чужосторонню кров".

УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК №1 – 2002

Щодо правового забезпечення галузі, то Закон "Про бджільництво", нещодавно прийнятий Верховною Радою, передбачає вирішення цих питань.

Згідно з сучасними світовими тенденціями орієнтація у цій ситуації спрямована на чистопородне розведення аборигенних бджіл, що докорінно відрізняється від напрямів селекційно-племінної роботи в інших галузях тваринництва. Концепція племінного бджільництва зорієнтована на чистопородне розведення української степової і карпатської порід бджіл, збереження поліської популяції в межах відповідних географічних ареалів та поліпшення їх господарсько-корисних ознак переважно методами внутріпородної селекції.

Вважаючи цей напрям у розвитку бджільництва основним, Інститут бджільництва ім. П. І. Прокоповича організував роботу зі створення Плану породного районування бджіл стосовно запитів незалежної України.

Робота над планом розпочалась у 1993 р., в ній брали участь наукові працівники Інституту бджільництва та інших наукових установ і організацій. Враховано дані наукових досліджень, зауваження спеціалістів і пасічників, історичний досвід. Результатом цієї роботи є План породного районування бджіл в Україні, схвалений у січні 1996 р. секцією тваринництва і ветеринарної медицини УААН і через рік затверджений Міністерством сільського господарства і продовольства України та Українською академією аграрних наук. Ним визначено природно-географічні зони розведення аборигенних бджіл в адміністративно-територіальних формуваннях.

Якщо говорити про новий План породного районування, який публікувався в журналі "Український пасічник" №10 за 1998 р. та №7 за 1999 р. (на що не було критичних публікацій), то в ньому передбачено, що карпатські бджоли районуються у 8 областях, а українські степові – у 17 областях.

Аналізуючи старий план, треба зазначити, що в 4 областях планувалося розводити українських степових бджіл, а в 10 областях

– як карпатських, так і українських. Це, безумовно, призвело б до повного знищення українських бджіл в їхньому природному ареалі.

Що стосується нового Плану породного районування, то він затверджений на рівні підзаконних актів Верховною Радою України, і це вже закон. Що стосується якихось змін, то, думаю, це буде можливим при переконливому науковому обґрунтуванні через років 3–4.

Племінна робота з поліпшення порід та створення нових типів і ліній повинна проводитися в базових господарствах на основі сучасних досягнень селекції, генетики, біотехнології та інструментального осіменіння бджолиних маток. Роботу об'єднує і координує рада з порід бджіл, створена при Інституті бджільництва ім. П. І. Прокоповича. Якщо є необхідність, давайте створимо нову раду з цього питання.

Зараз деякі пасічники західних регіонів хотіли б розповсюджувати карпатських бджіл, ігноруючи План породного районування. Але чи можна цей план пристосовувати до окремих місцевих інтересів? Західний регіон України за поширення карпатської бджоли по всій державі, бо це питання їхньої економіки (реалізація бджолиних маток, пакетів тощо). Навіть деяких науковців, які займаються власним бізнесом, це теж влаштувало б. Завдання науковців і практиків – зробити все, щоб посилити репродукцію українських степових бджіл, визначити заповідні зони, куди заборонити завезення карпаток навіть на медозбір (насамперед це Полтавська, Хмельницька, Дніпропетровська та Вінницька області).

Турбують результати аналізу сучасного стану селекційно-племінної роботи, спрямованої на забезпечення стабілізації породної ситуації в країні: зменшується кількість племінних бджолиних розплідників, не задовольняється попит на племінний матеріал (бджолині пакети і матки), якість його погіршується, не створено системи та відповідних до нових умов господарювання організаційних форм ведення племінної роботи в регіонах. Враховуючи, що селекцією завжди опікувалася держава, з ініціативи Мінагрополітики України та президії УААН Інститут бджільництва разом із зацікавленими науковими установами, Спілкою пасічників України, асоціацією "Укрбджолопром" та виробниками розробили програму "Селекція у бджільництві" на 1998–2005 рр., яка повинна була стати складовою частиною стратегічного напрямку в тваринництві і мати певне фінансове забезпечення з боку держави.

Але програма "Селекція в бджільництві" на рівні уряду не затверджена. Урядом запропоновано розробити "Національну програму розвитку бджільництва", куди фактично ввійшли б основні положення програми селекції.

Розвиток племінних господарств не можливий без впровадження останніх досягнень селекції, генетики і біотехнології. Для збереження генофонду і використання його різновидів у селекційному процесі Інститут бджільництва створив генетичний і генофондний банки медоносною бджоли, завершує розробку вітчизняної технології використання кріоконсервованої сперми трутнів для інструментального осіменіння бджолиних маток.

Цей випробуваний шлях прискореного поліпшення племінних і продуктивних якос-

тей бджіл до цього часу не прижився в системі організації племінної роботи. Звичайно, він повинен стати основним методом осіменіння бджолиних маток у племінних бджолорозплідниках. Його слід запровадити для широкомасштабного поліпшення сімей користувальних пасік. Тут може бути два шляхи. Перший (як і в інших галузях тваринництва) – через систему станцій штучного осіменіння сільськогосподарських тварин, де повинен бути спеціаліст, який за викликом пасічників виїжджатиме із запасом одержаної з плембджолорозплідників сперми трутнів, що зберігається в спермобанку. Другий – спеціаліст працюватиме безпосередньо в обласному чи районному бджолорозпліднику, обслуговуючи також пасічників регіону. Це вирішить нарешті споконвічну проблему бджільництва – цільове використання в селекційному процесі спадкових батьківських якостей.

Негайного розгляду вимагає державна реєстрація розплідників як племінних господарств, для чого розроблені необхідні положення щодо проведення їхньої атестації.

Постановою Міністерства аграрної політики і Українською академією аграрних наук створені атестаційні комісії, куди входили науковці і співробітники міністерства, і протягом листопада проведено атестації племзаводів, племрозплідників, племпасік.

Мені разом з В. Г. Мовчаном довелося побувати у 9 областях. На нашу думку, в кожній області повинен бути бджолорозплідник, і так ми й проводили цю роботу. Ми вважаємо за необхідне створити племрозплідники в наукових чи навчальних установах, де є спеціалісти.

Ми переконані, що і в технікумах, таких, як Млинівський, Чернятинський і Борзнянський, теж повинні бути племінні пасіки. На двох ми побували (а заявка була тільки з одного – Млинівського). У подальшому ми будемо організовувати роботу таким чином, щоб цілеспрямованою селекцією займалися переважно наукові і навчальні установи.

Селекційна робота з українською степовою породою бджіл

Селекційна робота з українською степовою породою бджіл розпочата на Українській дослідній станції бджільництва (нині філіал Інституту бджільництва) ще в 1975 р., коли створено відділ селекції. З 1996 р. селекційна робота з даною породою розпочата у відділі селекції і репродукції українських степових бджіл Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича та в Міжрегіональному бджолорозпліднику в Хмельницькій області.

За цей період проведено обстеження пасік степових і лісостепових областей України і виявлено цінний племінний матеріал у Черкаській, а потім і в Кіровоградській, Вінницькій та Хмельницькій областях.

Складено морфологічний стандарт української степової породи і запропоновано прискорений метод оцінки чистопородності медоносних бджіл (І. К. Давиденко та ін.).

Розроблено і запропоновано технологію масового виведення маток української степової породи. Метод дає змогу отримувати не менше 10 плідних маток на основу сім'ю.

Для подальшої племінної роботи виділено такі

типи українських степових бджіл: "Новоукраїнський", "Луганський", "Хмельницький" та "Подільський". Названі типи характеризуються високою зимостійкістю і плодючістю (1800–2500 яєць за добу) та підвищеною на 25–30% продуктивністю порівняно з неполіпшеними.

Створюються суцільні чистопородні масиви та резервати цих типів. Планується формування чистопородних масивів і резерватів у Полтавській, Дніпропетровській, Хмельницькій і Вінницькій областях, а також створення бджолорозплідників чистопородного племінного матеріалу.

В останні роки створено два племінні заводи української степової породи бджіл: Дніпропетровський та Вінницький. Дніпропетровський племзавод вже другий рік дає племінних маток. Вінницький – ще в стадії формування. Крім цього, Інститутом бджільництва створено Міжрегіональний бджолорозплідник у Хмельницькій області.

Після нашої поїздки по атестації разом з В. Г. Мовчаном ми рекомендували надати статус племзаводу Старосинявському бджолопідприємству, де чудово ведеться робота з бджільництва, де середній вік бджолярів – 25 років. Такого ми ніде не зустрічали. Кількість бджолосімей – 1200. У Хмельницькій області колись діяло 9 міжгосподарських бджолопідприємств, зараз тут діятимуть три бджолорозплідники і один племзавод. Ця область, як і Вінницька, особливо придатна для ведення селекційної роботи, оскільки сюди не завозяться на медозбір інші породи.

Не можу не зазначити, що поїздка по бджологосподарствах значно розширила наші уявлення про стан бджільництва. Так, в Одеській області на пасіці обласної сільськогосподарської станції ми побачили апарат для розпечатування щільників, сконструйований десь 20–25 років тому. Нас переконавав керівник Одеського бджолооб'єднання Анатолій Антонович Косташко, що в них, у південних областях, краще зарекомендували себе карпатки. Разом з тим, коли ми побували на пасіках, то там були скоріше місцеві бджоли, бо карпатонок купували років 8–10 тому, оскільки інших маток не можна було придбати.

Ми побачили, що в більшості господарств бджоли перебувають у вуликах, яким років по 50. Хоча гарні пасіки, відмінні бджолярі і, що характерно, в основному жінки. Це в першу чергу стосується Одеської області. І звичайно, потрібно знайти гроші на дотації в бджільництво.

Але скільки б ми не говорили про селекцію, нам необхідно насамперед збільшити кількість бджолосімей в областях. Адже ви пам'ятаєте, що для забезпечення ефективного запилення потрібно 6 млн бджолосімей. Зараз разом з асоціацією "Укрбджолопром" будемо працювати ще над рядом підзаконних актів Закону "Про бджільництво" і в першу чергу над відрахуваннями з галузі рослинництва на бджільництво за запилення ентомофільних сільськогосподарських культур.

Для забезпечення ефективного функціонування племзаводів, племрозплідників потрібне кадрове та наукове їх забезпечення. Цю частину роботи міг би і повинен взяти на себе селекційно-виробничий центр бджільництва, створений при інституті. Разом з тим цей центр повинен запрацювати за фінансової підтримки селекційно-племінної роботи, а найопти-

мальнішим варіантом міг би стати розподіл коштів на селекційну роботу через селекційно-виробничий центр інституту.

Якщо ми так поставимо роботу, то ефективно запрацюють племзаводи і племрозплідники. Я думаю, якщо племінні заводи будуть одержувати такі великі суми, то з інститутом або з селекційним центром потрібно будувати роботу на договірних засадах. Без науки, переконаний, ніякої селекції не буде. А за одержані гроші на селекцію рано чи пізно доведеться звітуватися не тільки перед Міністерством аграрної політики.

Свого часу ми рекомендували виділяти по 100 тис. грн на обласні племрозплідники, але це не було прийнято міністерством.

Торік на засіданні аграрного комітету Верховної Ради міністр аграрної політики заявив, що селекція можлива тільки в наукових центрах, а фінансування і розподіл коштів буде йти через науку. Побачимо, наскільки запевнення міністра будуть відповідати дійсності.

Селекційна робота з карпатською породою бджіл

Всебічне дослідження карпатських бджіл, яке триває вже 35 років, показало, що в їхніх чистопородних відселекціонованих сім'ях у процесі еволюційного періоду вдало акумулювався комплекс цінних господарсько-корисних і біологічних ознак. У цьому переконалися пасічники не тільки країн СНД, а й інших країн. Останнім часом у ході селекції карпатських бджіл розроблено ряд методик, спрямованих на поліпшення селекційного процесу. Зокрема, методика "Селекція бджіл в напівзакритій популяції" (В. Гайдар, О. Гінзбург, 1993), яка дає змогу найбільш повно зберігати генофонд карпатонок.

За цією методикою, із застосуванням на перших порах елементів методики аналітичної селекції бджіл, відселекціоновано ряд чистопородних високопродуктивних типів карпатських бджіл, які зафіксовані на гірських задовільно ізольованих пасіках у різних районах Закарпаття.

Продуктивність пасік у місцях використання відселекціонованих карпатських бджіл значно зросла, до того ж вони позитивно вплинули на покращення генофонду місцевих помісних бджіл. Цінність чистопородних карпатських бджіл безперечна. Тому завжди актуальним є питання збереження їх у чистоті, пошук нових чистопородних форм і методів підвищення їхньої продуктивності, одним з яких є внутріпородна гібридизація.

Відповідно до Плану породного районування бджіл карпатської породи розводять у семи областях України.

У даній породі співробітниками Інституту бджільництва відселекціоновано три заводські типи: "Вучківський", "Колочавський" та "Говерла". Виявлено позитивний вплив на місцевих бджіл. Медова продуктивність цих типів на 50–100% вища, ніж місцевих бджіл.

Племінною продукцією карпатських бджіл в основному забезпечують дослідне племінне господарство Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича, яке набуває статусу племзаводу, та його відділ селекції і репродукції карпатських бджіл. Водночас виведенням маток зайнявся приватний сектор Закарпаття і Прикарпаття. Завдання науки і

Міністерства аграрної політики України – взяти під контроль цю роботу, провести сертифікацію таких приватних господарств, атестацію матковивідників (що передбачено Законом "Про бджільництво"). І особливо важливо, щоб досягнення науки в селекційній роботі були використані приватним бізнесом у бджільництві. Тільки за такої умови можна дати життя матковивідній справі в приватному секторі.

Тепер щодо непотрібного диспуту навколо Плану породного районування, який розгорнули дописувачі, навіть дуже відомі у бджільництві, на сторінках журналу "Український пасічник". Я вважаю, що його потрібно призупинити, а не активізувати. Адже ми всі повинні відстоювати цінні якості наших аборигенних порід – української степової і карпатської. Я скажу, що попит на українських степових бджіл аніскільки не менший, ніж на карпатських. Але біда в тому, що ще не запрацювали на повну потужність племінні заводи, не працюють плембджолорозплідники. Думаю, це питання часу.

Нам нічого паплюжити свої породи бджіл, бо такими публікаціями, п. Осташевський, де ганьбляться наші породи, ми зробимо все, щоб вони не пішли на експорт, а це завдасть бджільництву відчутного удару.

А щодо деяких змін Плану породного районування, то, як я вже зазначав, це буде можливим після глибоких порівняльних регіональних наукових досліджень і коли буде поставлена в рівні умови репродукція українських степових і карпатських бджіл.

І ще. Почала створюватися асоціація "Галичина". Тернопіль створив не спілку, а теж асоціацію, правда, вищим органом якої визначив Спілку пасічників України.

Думаю, нам не потрібно ділити Україну на Східну і Західну, як це роблять деякі політичні сили. Є бджільництво України, і давайте будемо в цьому напрямі працювати. Я розумію, що можуть бути асоціації по реманенту, збуту продукції бджільництва, по фасуванню та ін. Дійсно, такі асоціації полегшать роботу Спілки в цілому і бджолярів зокрема.

Хотілось би також наголосити на одному з негативів. Це реалізація кавказьких маток, яку здійснюють Борзнянський технікум та п. Комісар. Те, що завозяться матки, – це одне, але щоб журнал на своїх сторінках уміщував оголошення про їхню реалізацію, то це щось незрозуміле.

Диву дивуєшся від такого заробітку. А де ж патріотизм, де дотримання Закону "Про бджільництво", якого ви так чекали? Давайте будемо хоч трохи законослухняні, якщо нас хвилюють проблеми бджільництва. Невже ми забули, скільки шкоди завдала метизація українських бджіл кавказькими?

І останнє. 6 грудня мене слухали на президії Української академії аграрних наук – роботу оцінено позитивно з таким важливим зауваженням: в інституті та в країні в цілому не ведеться робота з поліською популяцією бджіл. Тому інститут у своїй структурі створює опорний пункт на Чернігівщині і в тематичний план вносить тему зі збереження та репродукції цього цінного генофонду для бджіл, забезпечення поліського регіону (а це 4 області – Житомирська, Київська, Сумська і Чернігівська) поліськими бджолами.

Нам потрібно провести семінар з матковивідної справи. Зараз ми вирішуємо, на якій

базі краще його провести, але основне: цей семінар відбудеться десь у березні.

Думаю, в березні ми також проведемо розширену нараду-конференцію щодо порід бджіл з аналізом сьогодення і перспективи на майбутнє.

Також, за фінансової можливості, ми плануємо створити опорний пункт на Одещині, щоб з'ясувати, наскільки краще себе зарекомендували на півдні Одещини карпатські бджоли. Пасіка така є, спеціалісти хороші (це при обласній сільськогосподарській станції).

В обговоренні доповіді взяли участь В. Мовчан, Н. Горідько, О. Горелік, В. Касьяненко, Б. Паркулаб, Г. Цехмістренко, Н. Погребняк. Після цього прийнято відповідну постанову:

Постанова спільної наради-конференції Спілки пасічників України та асоціації "Укрбджолопром"

м. Київ, 15 грудня 2001 р.

Заслухавши доповідь президента Спілки пасічників України про сучасний стан справ у селекції бджіл та напрями його подальшого покращення, учасники наради-конференції зазначають доцільність ведення цілеспрямованої селекційної роботи в чистоті з урахуванням Плану породного районування, як це передбачено Законом "Про бджільництво" та відповідними підзаконними актами Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук.

З цієї метою нарада-конференція постановляє:

1. Спілці пасічників України, асоціації "Укрбджолопром" разом з Інститутом бджільництва ім. П. І. Прокіповича із залученням керівників племінних господарств провести в квітні 2002 р. семінар по породах бджіл з аналізом сьогодення та перспективою на майбутнє.

2. Інституту бджільництва, кафедрі бджільництва НАУ в лютому–березні 2002 р. організувати 10-денне стажування матковивідників племзаводів і племгосподарств, а наприкінці травня – 2-денний семінар на пасіці.

3. Звернутися до Міністерства аграрної політики з пропозицією передбачити в обласних управліннях посаду інспектора по бджільництву.

4. Активізувати роботу селекційного центру Інституту бджільництва, а також звернутися до Міністерства аграрної політики з проханням фінансувати селекційну програму через селекційний центр Інституту бджільництва.

5. У квітні 2002 року на засіданні президії Спілки пасічників України заслухати керівників журналів "Український пасічник" і "Пасіка" про стан інформаційної роботи в галузі бджільництва.

6. Створити організаційний комітет з підготовки і проведення IV з'їзду пасічників України з 13 чоловік. Склад комітету: Мельник Ю. Ф., Боднарчук Л. І., Мовчан В. Г., Мелешко А. О., Неумивайченко М. І., Горідько Н. І., Черкасова А. І., Букреєв А. С., Бугера С. І., Лисенко В. П., Поліщук В. П., Цехмістренко Г. А., Халимоненко М. І.

7. Районні конференції Спілки пасічників провести до 1 березня 2002 року і обласні – з 1 до 25 березня.

8. З'їзд провести наприкінці квітня – на початку травня 2002 року.

ДІЛОВА ЗУСТРІЧ

Микола ОСТАШЕВСЬКИЙ,
головний редактор

Уже довгий час на сторінках "УП" пасічники України, зокрема ті, що вирощують і розповсюджують маток, активно пропагують певні породи бджіл. Особливо загострилася ця проблема з прийняттям Міністерством аграрної політики України наказу про породність бджіл.

Така пропаганда дуже часто переходить у полеміку між фахівцями, що вирощують бджолиних маток, яка переростає в несправедливі обвинувачення і веде до образ своїх опонентів. Але найбільше вражають необгрунтовані звинувачення порід бджіл у поширенні бджолиних хвороб. У результаті багатьох бесід працівників редакції з пасічниками, фахівцями з вирощування бджолиних маток про те, як уникнути на сторінках "УП" таких необгрунтованих статей, з'явилася пропозиція пасічника з м. Полтави Юрія Сенчука про організацію редакцією зустрічі матковивідників з таким порядком денним:

1. Важливість збереження і розповсюдження бджіл відповідно до спільного наказу Міністерства аграрної політики України та УААН.

2. Поважне і толерантне ставлення до фахівців, що займаються виведенням бджолиних маток в Україні.

3. Різне (екскурсія по м. Львову та ін.).

Водночас ця зустріч за бажанням учасників може сприяти втіленню в життя пропозиції Костянтина Матушака з м. Вінниці заснувати при редакції клуб пасічників (див. "УП" №1 за 1999 р.). Нагадуємо, що клуби здійснюють свою діяльність за рахунок вступних і щорічних членських внесків, а також внесків учас-

ників організації і проведення відповідних заходів.

Сподіваємося, що всі пасічники України, які вирощують і розповсюджують маток, прийдуть на цю зустріч. Зустріч відбудеться 3 березня на кафедрі бджільництва Львівської державної академії ветеринарної медицини ім. С. З. Гжицького, м. Львів, вул. Пекарська, 50. Початок о 10 год.

Про своє прибуття на зустріч просимо повідомити редакцію письмово листом до 20 лютого 2002 року. У листі необхідно вказати:

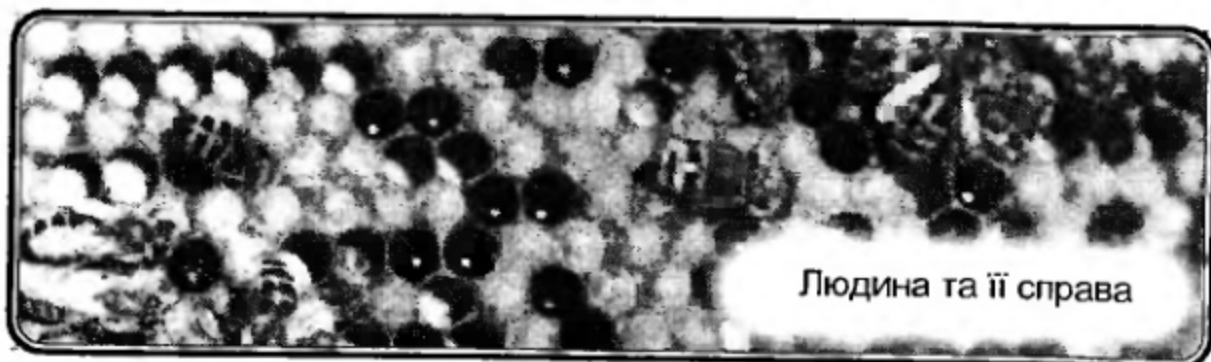
1. Прізвище, ім'я та по-батькові.
2. Дату народження.
3. Освіту.
4. Пасічний стаж.
5. Скільки років і з якого року займаєтеся вирощуванням бджолиних маток і якої породи.
6. Основний профіль діяльності.
7. Атестована ваша пасіка чи тільки претендує на племінну?
8. Пасіка любительська, промислова чи тільки селекційно-племінна?
9. Тему вашого виступу згідно з порядком денним.
10. Домашню адресу і телефон.

Для відправки вам додаткової інформації і запрошення просимо надіслати конверт з поштовою маркою.

Сподіваємося, що прибути на зустріч і стати засновниками клубу виявлять бажання підприємці в галузі бджільництва і пасічники-промисловики (фермери). Нагадуємо, що зустріч буде проведена за кошти учасників. Чекаємо вашої згоди і пропозицій.

Вітаємо всіх бджолярів-матковивідників України та особисто В. А. Гайдара, Л. Р. Єгошина, Л. С. Кочуру, В. П. Пилипенка, В. М. Рибаківа з новим 2002 роком. Бажаємо щастя, міцного здоров'я, миру, злагоди і достатку у ваших домівках, а також рясних медозборів і елітних маток у нинішньому сезоні.

**За дорученням ради Верхньодніпровського районного товариства пасічників
Дніпропетровщини Г. О. Дунай**

Людина та її справа

В ЄДНОСТІ – СИЛА

Микола ОСТАШЕВСЬКИЙ

Читачам журналу вже відомо ("УП" №10 за 2000 р.), що мер м. Києва сприяв виділенню чотирьох автобусів із супроводом працівників столичного ДАІ для відвідування могили Петра Івановича Прокоповича з нагоди його 225-річчя від дня народження. Це було в серпні 2000 р. В грудні цього ж року Олександр Омельченко сприяв проведенню першого Свята меду на території Інституту бджільництва ім. П. І. Прокоповича, а також проведенню тролейбусного сполучення по вул. Заболотного, на якій одну із зупинок названо "Інститут бджільництва".

Ось черговий благородний вчинок київського мера. Для учасників наради-конференції пасічників України, що відбулася 15 грудня 2001 р., виділено мерією два сучасних автобуси (фото 1, 2 с. 4 обкл.) для екскурсійної поїздки по місту. Ці ж автобуси доставили учасників до мерії м. Києва, де за обіднім столом відбулася їх зустріч з Олександром Омельченком і його заступником Іваном Салієм.

На цій зустрічі голова Київської міської державної адміністрації привітав учасників, побажав здоров'я і наголосив, що для нього пасічник – це, по-перше, чесна і працююча людина, яка працює не тільки на себе, а набагато більше – для свого суспільства і своєї держави.

Київською державною міською адміністрацією подаровано на пам'ять кожному учаснику годинник з браслетом, а також візитна карточка Олександра Омельченка з його автографом. На кожному годиннику зображено образ архангела Михаїла з написом "Від київської міської державної адміністрації".

Водночас він сказав, щоб кожного учасника Михаїл-архангел охороняв

у благородних пасічних справах, а серце працювало ритмічно і постійно, як стрілки годинника. Розказав і про своє пасічництво.

Його пасіка з 35 бджолиних сімей розташована в селі на маминій садибі. Всю необхідну роботу на пасіці виконує сам, а також зробив вже пасічниками своїх водія і охоронців. Працює біля бджіл без лицевої сітки. Почалося його пасічництво ще в дитячих роках на дідовій пасіці, було це після війни. Обслуговував пасіку брат мамі дядько Денис, який не мав одної руки, і йому треба було допомагати. Тепер не уявляє собі, як можна хоча б один раз на тиждень, тобто у неділю, не побувати й не виконати необхідних робіт на пасіці. Коли приїжджає туди, то спочатку йде на пасіку, а мама добродушно сердиться і говорить: "Ти до бджіл приїздиш чи до мене?"

Вітали Олександра Омельченка і його гості: хто подарунками, хто добрим словом, привітав його і я від імені читачів і працівників "УП", подарував журнали і значок "Український пасічник" йому і тим, кого він вже зробив пасічниками (див. фото).

На закінчення зустрічі Олександр Омельченко побажав гостям довгого і плідного життя, єдності, незважаючи на вік та релігійні переконання і прочитав вірш "Єдність" (фото на с. 1 обкладинки).

Слова **Вадима Крищенко**
Музика **Леоніда Нечипорука**
Єдність

Нам треба в люди єдність нести,
Обходячи незгоди злі,
Бо ми усі брати і сестри
На рідній батьківській землі.
Хай день цвіте весняним рясом,

Добро сердець не знає меж,
Бо неподільне наше щастя,
І лихо неподільне теж.

Приспів:

Де єдність – там воля,
Де єдність – там сила,
Там кривди лихої нема.
Хай мати-Україна,
Щаслива й красива,
У єдності всіх обніма.

В родині грішно розділяти
І повторять: твоє, моє...
Хай щирість скрізь іде до хати
І правда у цимбали б'є.
Доволі сварок і гордині –
Нам інших вистачить турбот.
Коли ми дружні та єдині –
То ми незборений народ.

Приспів

Покидали всі цей гостинний український державний дім з єдиною думкою на душі:

"Хай мати-Україна
Щаслива й красива
У єдності всіх обніма".

фото автора

ВІКТОРУ ЯКОВИЧУ БОНДАРЕНКУ – 75

Один із засновників нашого товариства пасічників, активіст, багаторічний голова ревізійної комісії, переможець конкурсу на звання кращого пасічника товариства. Так, минулого сезону Віктор Якович взяв від кожної бджолосім'ї по 51 кг меду.

Ювіляр постійно займається благодійною діяльністю, активний учасник пасічницьких виставок, ветеран війни і праці.

Зичимо Віктору Яковичу щасливих днів, здоров'я і благополуччя.

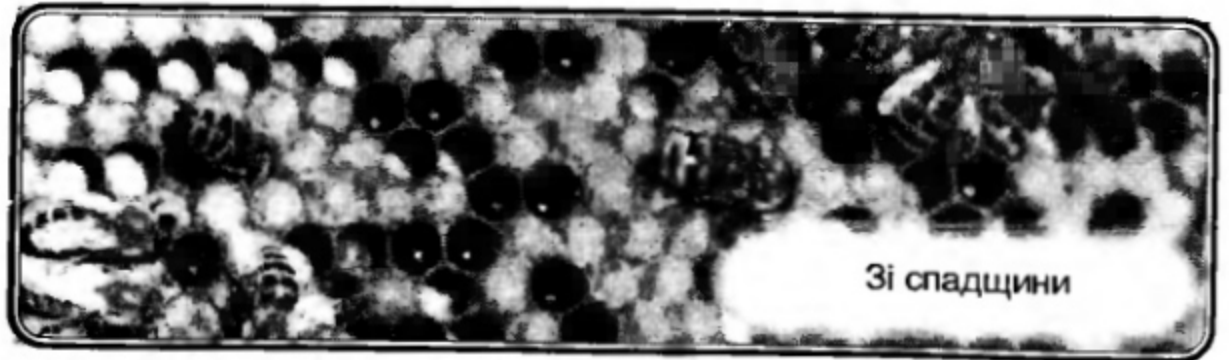
Г. ЦЕХМІСТРЕНКО,

голова Білоцерківського міськрайонного товариства бджолярів

Виповнилося 40 років від часу заснування Львівського інституту біології тварин ім. С. З. Гжицького. За період його існування здійснено важливі наукові-дослідницькі розробки, які дістали визнання серед наукової громадськості і спеціалістів, у масштабному впровадженні наукових робіт у виробництво.

Колектив редакції журналу "УП" щиро вітає усіх наукових працівників інституту з ювілейною датою і бажає нових досягнень у подальшій роботі.

Зі спадщини

ЗАГАДКА СТАРОГО ДУПЛА

В. ЛІВЕНЦЕВ

Наш постійний передплатник і уболівальник журналу Сергій Плужник з м. Вільногірська Дніпропетровської області надіслав до редакції ксерокопію статті "Загадка старого дупла", надрукованої під рубрикою "Добрий господар" у газеті "Сільські вісті" в другій половині 1980-х рр.

Автор зауважує, що чогось подібного в класичній літературі не зустрічав. На думку редакції, цей матеріал буде цікавим для наших читачів. Ми переконані: є ще сьогодні пасічники, які користувалися колись і тепер використовують таку технологію, але з невідомих причин не хочуть про це писати, оскільки вона суперечить сьгоднішнім принципам утримання бджіл.

Оскільки матеріал об'ємний, редакція буде друкувати його в декількох номерах під загальною назвою "Загадка старого дупла", але з такими підзаголовками: "Ефект холодних стінок", "Реабілітований вулик", "Працюй, додатковий об'єм", "Тринадцятий вулик, або Що таке сильна сім'я", "Стрес для незговірливих".

Понад 40 років свій вільний час присвячує Григорій Іванович Оленчин, житель с. Самгородок Скеурського району на Київщині, бджільництву. "Було багато такого, що міг розчаруватись, – поділився він у листі до редакції. – Здавалось, мало не все прочитав і знав про чудо-комах і раптом залишався без меду в сприятливий для взятку рік, а потім, коли і надії не мав, повнілися ним щільники. Дедалі більше загадковими ставали для мене бджоли. Пошук відповідей на викликані невдачами запитання привели зрештою до уявлень, відмінних де в чому від існуючих, про крилатий дарунок природи і поглядів на пов'язану з ним стародавню галузь. Вирішив поділитися

Ефект холодних стінок

Григорій Іванович, за його словами, завжди скрупульозно дотримувався рекомендацій спеціалістів, доглядаючи медоносних комах. Особливо, коли це стосувалося забезпечення їм доброї зимівлі. Відомі тут поради: на відкритому повітрі робити гнізда більш стислими, залишати стільки рамок, скільки займають бджоли, утеплювати вулики.

Так він і робив. Результати були різні, значною мірою залежали від погоди. Та ось видалася зима з різкою зміною температур, і кілька сімей загинуло, а решта виявилася нездатною для раннього взятку. "Чому так, – непокоїла думка, – людина допомагає бджолам, а вони гинуть, слабнуть..."

Знав Григорій Іванович, що у природних умовах комахи селяться в кам'яних щілинах, норах звірів, нішах бетонних стін, металевих трубах, дуплах дерев. Видно,

своїми міркуваннями, адже тепер навіть у так звані неমেдові роки забезпечений цілощодою продукцією".

Привернуло увагу в листі й застереження: все, про що він, Григорій Іванович, розповість, може здатися комусь фантазією. Побожовання, виявилось, зумовлені тим, що Оленчин свого часу відчув на собі тяжіння усталених понять і, мовляв, почувши подібне від когось, теж міг би не повірити.

Неординарними видалися кореспонденту "Сільських вістей" роздуми, спостереження і пошуки пасічника-аматора. Та про них повинні судити передусім ті, хто сам не один рік пасічникує. Надаємо таку можливість.

добре їм на волі, якщо дожив їх рід до наших днів! Чим же не догоджають комахам люди? Недосконаліми конструкціями вуликів? Заглянути б у вибрану ними самими домівку.

Мав пасічник уявлення про дупло з розповідей свого діда. Це, говорив той, своєрідна ніша в діаметрі 30–40 см, довжина якої 1 м і більше. За льоток слугує тріщина чи отвір від вигнилого сучка. Щільники звисають язиками зі стелі, прикріплені до бічних стінок дупла. Оце і всі зручності, винайдені природою. А можливо, щось лишилося непоміченим?

Допитливим часто допомагає випадок. І він трапився. Дупло, заселене бджолами, вдалося виявити в 1963 р. в старій напівсухий осиці. Григорій Іванович не зазіхав на здобич. Цікаво, як зимуватимуть комахи без опіки людини?

Ось і зима. У сильні морози від дупла йшов рівний тихий шум. Під час відлиг нас-

тільки тихий, що, не знаючи про мешканців гостинної осики, не можна було й здогадатися про їх місцезнаходження.

Не наважувався пасічник торкнутися дупла, продовжував навідуватися, думав, як краще, не порушивши заведеного там порядку, розкрити секрет життєздатності відособленої випадком сім'ї.

Наступна зима нічим особливим не відрізнялася від попередньої, однак комахи вели себе неспокійно, за будь-якої погоди було чути сильний шум. З природного льотка виходило мало не гаряче повітря, яке, охолонувши, утворювало краплини, що намерзали на корі.

Десь за два чи три тижні до обльоту сім'я загинула. Дно дупла було забите місивом мертвих бджіл і уламками позеленілих щільників.

Усі можливі причини аналізував пасічник. Занесли падевий мед? Ні, паді не спостерігалось у районі. З'явилась якась хвороба? (Про кліща вароа думка не виникала, його тоді ще не було на пасіках Самгородка.) Увагу привернула наявність у дуплі значної кількості вологи. Чому воно так підопріло? Що змінилося в ньому? Невже причиною є те, що, як він помітив, змінилося саме дерево – остаточно всохло? Виходить, вмерла осика, а з нею і сім'я. Чув від інших, що жива деревина відсмоктує з гнізда вологу, тому в дуплі живого дерева бджоли добре зимують. Можливо, це так. Але як же пояснити випадки, коли вони нормально почувають себе у металевих трубах, бетонних нішах? Та й у звичайних вуликах окремих сім'ям буває затишно.

Чому саме окремих? І чому, опинившись на волі, бджоли – давно помічено – віддають перевагу не піддашкам будівель та іншим, здавалося б, зручним куточкам, яких вистачає на подвір'ях, а ніші єдиного на все село бетонованого пам'ятника, іншим штучним утворенням з холодного матеріалу? На них явно переорієнтовувалися винахідливі істоти, не знаходячи, можливо, найзручніших природних жител – дупел.

Чим більше розмірковував Григорій Іванович над загадковою поведінкою бджіл, тим наполегливіше хотілося виявити якісь закономірності в ній, зв'язок зі змінами в навколишньому середовищі.

Дорогу долає той, хто йде. Дійшов і Григорій Іванович до розгадки, коли замислився

над життям комах у штучних неутеплених домівках-холодильниках – тих же бетонних нішах. Хід його думок спрощено можна викласти так. Бджоли бояться холоду. Відірвавшись від клуба, комаха гине. В клубі витримує неабиякі мінусові температури. Виходить, не подушки, якими утеплюють вулики, а клуб рятує бджіл. Утворенню ж його сприяє... холод.

По-різному складаються умови життя в утепленому вулику і в ніші з холодного матеріалу. Клуб виділяє чимало вологи. За несприятливих обставин можуть виникнути задуха, інші негативні явища. Сприятливі умови забезпечують холодні стінки. Вони немовби відловлюють вологу, виділену клубом, конденсуючи її у вигляді краплин або паморозі. У клубі і тепло, і сухо, і затишно. Це, напевне, і є однією із закономірностей, що протягом віків оберігала бджіл у холоди. Звідси висновок: житла з холодними стінками приваблюють комах тому, що влітку в них легко підтримувати відповідну температуру, а в сувору пору року в таких домівках природним шляхом забезпечується добрий "санітарний стан".

То що ж трапилось з бджолами в дуплі старої осики? Доки дерево було живе, холодні стінки дупла виконували функцію поглинача зайвого тепла і вологи, а з нею і бруду гнізда, водночас стаючи перепорою на шляху лютих холодів і вітру. Всохла осика, і її дупло втратило свої первісні якості. З появою надмірного тепла передчасно з'явився розплід. Неважко тепер було Оленчину уявити, в яких складних умовах опинилася сім'я: надмірно зволене повітря згубно вплинуло і на розвиток розплоду, і на запаси корму. Безперечно, комахи вели відчайдушну боротьбу за виживання, витрачали енергію, виділяючи додаткове тепло, і цим лише наближали свій кінець.

На думку Г. І. Оленчина, сучасні вулики нагадують дупло в час загибелі бджолосім'ї. Тим нагадують, що в них немає холодних стінок. Напрошувався висновок: саме з цієї причини бджоли погано зимують у вуликах попри різні хитромудрі спроби досвідчених пасічників допомогти їм у скрутну годину. А чого тільки не роблять, готуючи бджіл до зимівлі! Одні заносять вулики у зимівники, інші, в кого немає їх, засипають снігом, захищають від вітрів щитами-"кожухами". Спеціалісти радять звужувати гнізда, інші – залишати розширеними. А всередині вули-

ків можна побачити і ватяні подушки, і мохові, забивають вільне місце навколо гнізда листям, соломкою, кострицею. Та ніхто не гарантований, що із зими сім'ї вийдуть живими й неослабленими.

Ніби розкрив Оленчин таємницю старого дупла. Однак з цього виходило, що у вуликах, виготовлених із сухої деревини, взагалі неможлива успішна зимівля бджіл. Не в'язалося це з фактами. Зимують, хоч і з певними втратами, а окремі сім'ї ще й добре. Це не вкла-

далося в його логічну побудову, суперечило такій, на перший погляд, переконливій "теорії холодних стінок".

Оленчин не поспішав відмовлятися від свого "відкриття". Вирішив: "недокумекав щось". Розкритої таємниці дупла явно було замало. Інтуїція вказала пасічнику на необхідність зосередити увагу і на вуликах, уважніше придивитися передусім до існування в них сімей, які на весну виходять дужими.

(Далі буде)

Комп'ютерні усмішки

Перекладаючи власну книжку з бджільництва з російської мови на українську за допомогою комп'ютерної програми "Рута-Плай", зіткнувся з такими "перлами", що без посмішки читати їх було неможливо. Пропоную їх нашим читачам.

Російською	Українською
выход роя	вихід риючи
чтобы дело пошло	щоб справа вульгарно
в общих чертах	в загальних чортах
через 5–10 минут	через 5–10 промайнуть
будет наиболее вероятно	є найбільше мабуть
при выводе маток	при висновку маток
для работы в поле	для роботи в підлозі
тем интенсивнее лет пчел	тим інтенсивніше років бджіл
разговор дальше будем вести о любительской пасеке	розмова далі є звістки про аматорській пасіці
если пчеловод с трудом справлялся	якщо бджоляр із працею справлявся
в среднем дали по 50 кг	у середньому далечини по 50 кг
мед темнеет, может забродить	мед сутеніє, може забовтати
рецепт предельно простой	рецепт гранично простій
часть меда на рамках можно распечатать	частину меду на рамках можна роздрукувати
бывает непродолжительным и неустойчивым	буває нетривалим і хитливим
увеличивает их лет	збільшує їхню років
в подкормку должны входить еще и белки	в підгодівлю повинні входити ще і вивірки
если переносную рамку	якщо стергну рамку
на голодном пайке	на голодному паянню
настаивают в термосе сутки	наполягають у термосі добу
семьи располагают парами	сім'ї мають у своєму розпорядженні пари
бинт и вата, резиновый жгут	бинт і вата, гумовий пап'ять
до предполагаемого уезда	до гаданого повіту
эта матка не годится	ця матка не здається
когда пчелы начнут печатать расплод	коли бджоли почнуть друкувати розплід
на расстоянии 9 мм от конца наносят риску	на відстані 9 мм від кінця задають ризику
толщина постепенно сходит на нет	товщина поступово сходить на немає
концы провода расплескивают молотком	кінці дроту розхлюпуються молотком
свободный объем	вільно об'єм

На мій погляд, ці "усмішки" свідчать не тільки про недосконалість програми комп'ютерного перекладу, але й про те, що українська і російська мови істотно відрізняються одна від
одної.

Валерій КОРЖ

У ФОНД АНДРІЯШЕВА

Київське міське товариство бджолярів на своїх зборах одноголосно проголосувало за вшанування пам'яті видатного пасічника, автора українського вулика О. Х. Андріяшева. На спорудження пам'ятника потрібні гроші, яких у нашого товариства немає. А тому ми звертаємося до всіх пасічників України, а також студентів усіх рівнів навчання у Боярці надати посильну допомогу коштами для спорудження пам'ятника О. Х. Андріяшеву.

Гроші просимо надсилати за адресою: Мінське відділення ощадбанку 8142, філіал №0451, р/р 37397004, МФО 320229, ЗКПО 21601519, рахунок 37817, Фонд Андріяшева.

ПРАКТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ПАСІЧНИКАМ

У зв'язку з виїздом за кордон продаю 100 карпатських бджолоосімей з вуликами.

89425 Закарпатська обл., Ужгородський р-н, с. Баранинці, вул. Центральна, 10, Степан Даньчак.

Тел. (03122) 7-42-82

Постійно навесні продаю чистопородні карпатські бджоли.

Івано-Франківська обл., м. Коломия, вул. М. Лисенка, 26, кв. 3, Дмитро Михайлович Червінський.

Тел. (03433) 3-50-93

Приймаю замовлення на пакети та маток карпатських бджіл.

Закарпатська обл., м. Мукачеве, вул. Свердлова, 36, Віктор Петрович Пилипенко.

Тел. (03131) 2-75-16, 5-29-30

Продам у травні 4-рамкові пакети бджіл карпатської породи. Ціна договірна.

Закарпатська обл., Воловецький р-н., с. Верхні Ворота, 501, Михайло Васильович Грига.

Тел. (03136) 3-12-27

Продам у травні бджолопакети, плідні матки карпатської породи, маточне молочко, пристосування для збирання бджолоїної отрути.

89300 Закарпатська обл., м. Свалява, вул. Першотравнева, 59а, Станіслав Іванович Даньчак.

Тел. (03133) 2-22-73

Пропоную плідні чистопородні матки-карпатки у червні-серпні, бджолопакети у травні.

89600 Закарпатська обл., м. Мукачеве, вул. І. Франка, 148, кв. 82, Василь Антонович Гайдар.

Тел. (03131) 4-36-79, 5-43-75

Приймаю замовлення на реалізацію плідних карпатських бджоломаток у червні-серпні 2002 р.

81562 Львівська обл., Городоцький р-н, м. Комарно, вул. Городоцька, 36, кв. 6, Володимир Ількович Місько.

Тел. (0322) 96-23-07

Продам навесні у великій кількості щільникові бджолопакети, бджолосім'ї карпатської породи. Рамка 435x300 мм, самовивіз, тара замовника.

39300 Полтавська обл., смт Нові Санжари, вул. Лісна, 1, Анатолій Григорович Каніблоцький.

Тел. (05344) 3-31-96

Продаю постійно мед, пилок прополіс. Навесні продаю 4-рамкові бджолопакети або бджолосім'ї.

27160 Кіровоградська обл., Новоукраїнський р-н, с. Рівне, вул. Фадєєва, 1, кв. 2, О. А. Звірховський.

Тел. (05251) 4-12-84

Приймаю замовлення на реалізацію ранніх пакетів бджіл та плідних мічених маток. Племінний матеріал з хмельницьких репродукторів та Новоукраїнської селекційної групи.

26423 Кіровоградська обл., Ульяновський р-н, с. Новоселище, С. Б. Замковий.

Тел. (05259) 2-73-46

Познайомлюся з дівчиною для створення сім'ї та допомоги на пасіці. Мені 41 рік, освіта вища. Пасічник, утримую 60 бджолоосімей.

80523 Львівська обл., Буський р-н, с. Гутисько-Туринське, Михайло Михайлович Троць.

Тел. (03264) 2-66-68

Товариство бджолярів допоможе придбати 4- і 6-рамкові пакети карпатських бджіл. Купимо для товариства воцину та бджолоінвентар.

Івано-Франківська обл., м. Надвірна, вул. Лесі Українки, 6, Я. П. Бучко.

Тел. (03475) 2-39-49

Продам лампову термокамеру та 5 касет до неї, апарат і камеру для збирання бджолоїної отрути.

Полтавська обл., смт Решетилівка, вул. Кірова, 54, С. Й. Чубуков.

Тел. (05363) 2-34-46

Количівка, вул. Шкільна, 10, Леонід Іванович Чиж.

БДЖОЛА НА МЕТАЛІ

(закінчення, поч. див. на 2 с. обл.)

В розмову ту вступаю я,
І пещу бджілку на кофтині,
Кажу: "Тепер її ім'я
Сяє знову на вершині".

Що люди нині, в час такий,
Забули бджілку цінувати,
Про свій обов'язок святий,
Що пасічників треба шанувати.

Бджілка сьогодні – лікар перший,
Вона диплом не потребує,
Її ніхто не перевершив,
І щедро всіх вона лікує.

Меди не вийшли ще із моди,
Щодня їх хтось таки смакує.
Для ліків чи для насолоди –
Кожен собі щось там мудрує.

Перга, прополіс і пилок
Та інші витвори бджолині –
Хто зробить їх, який значок
Продукти створить ці первинні?

А віск – яка чудова річ!
То свічки при будь-якій нагоді,

Запалюють їх у Різдвяну ніч,
На всіх святах і при нагоді.

Розповідаю далі і про ті
Організації, братерства, ВАТу,
Яким не просто так на самоті
Бджолярську справу піднімати.

І що тепер, в період новий,
До бджілок інтерес не зник,
Пише про це усім відомий
Наш "Український пасічник"

Мандрую з бджілкою своєю,
Розповідаючи при тім
Про тих, хто працею своєю
Дарує радість людям всім.

Послухавши про це розмову,
Задумуючись люди далі йдуть,
А я скажу наперекір старому,
Що мертві бджоли теж гудуть.

А. ПОЛЯКОВА

22 грудня 2001 року

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 74509
Р. с. КВ №766 від 26.06.94

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР М.Д. ОСТАШЕВСЬКИЙ.

СКЛАД РЕДАКЦІЇ:

І. М. ШЕЛЕНГОВИЧ (заступник головного редактора)
А. Й. ДРУЖБЯК (відп. секрвтар)
О.М. КОЦЮМБАС (редактор),
Д. М. ОСТАШЕВСЬКИЙ (редактор),
Л.М. ГАРБАРЧУК (літ. редактор),
В. І. МІСЬКО (кореспондент-консультант),
А.Б. БОГАЧ (комп'ютерні верстка та складання).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Л.І. Боднарчук, проф., чл.-кор. УААН; **І.Г. Багрій**, канд. с.-г. наук; **В.А. Гайдар**, канд. с.-г. наук; **М.М. Гунько**; **М.П. Двінека**; **О.Д. Комісар**, канд. біол. наук; **О.В. Луців**, канд. с.-г. наук; **В.П. Пилипівко**, канд. с.-г. наук; **В.П. Поліщук**, проф., д-р с.-г. наук, акад. АНВШ України; **Б. В. Рудка**; **В. П. Лисенко**, канд. хім. наук; **І.М. Шеленгович**; **Я. А. Сидоровський**.

Засновники журналу "Український пасічник":
Редакція журналу, Інститут бджільництва ім. П.І. Прокоповича, Львівська державна академія ветеринарної медицини ім. С.З. Гжицького.
© "Український пасічник", 2002.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

79034 Львів, вул. В. Стуса, 38,
Інститут біології тварин,
Редакція журналу "Український пасічник".

Тел. (0322) 70-99-01
Факс: (0322) 70-99-01 (з 10.00 до 14.00)

Редакція зберігає за собою право на скорочення і літературне редагування прийнятих до публікації текстів, не порушуючи при цьому їх змісту.

Редакція, друкуючи матеріали, не завжди поділяє позицію авторів, не повертає надісланих дописів авторам.

Листування з читачами ведеться переважно на сторінках журналу.

За достовірність опублікованих матеріалів відповідають їхні автори.

У разі передруку посилання на "Український пасічник" обов'язкове.

За рекламу відповідають рекламодавці.

Редакція журналу доводить до відома своїх читачів, що за доставку журналів передплатникам відповідають поштові відділення зв'язку.

РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК РЕДАКЦІЇ:

260064816 МФО 325570, в ЛОД АППБ
"Аваль" м. Львова, ЗКПО 04812083,
Редакція журналу "Український пасічник".

Надруковано з готових фотодіапозитивів на Львівській державній книжковій фабриці "Атлас".
79005 Львів, вул. Зелена, 20.

Підписано до друку 10. 01. 2002. Формат 70x100 1/16.

Тираж 6600 прим.

Замовлення № 3-2.

ФОТО М. ОСТАШЕВСЬКОГО

Г. Цехмістренко
дарує бочівку з медом
голови Національної
спілки письменників
Володимиру Яворівському

ФОТО М. ОСТАШЕВСЬКОГО

Проф. В. Поліщук дарує свою книжку президенту
компанії "Райз" В. Цехмістренку.
На передньому плані Григорій та Зінаїда Цехмістренки

ФОТО В. КРАВЧЕНКА

Петро Єфремович Костівко з власною пасікою на кочівлі.
Вулики закріплені стаціонарно на причепі, який буксує
автомобіль ГАЗ-24

Фото М. ОСТАШЕВСЬКОГО

Учасники наради-конференції
на території, де споруджено каплицю
і скульптуру апостола Андрія Первозванного

Фото М. ОСТАШЕВСЬКОГО

Учасники наради-конференції
біля автобусу перед
поїздкою по м. Києву.
15.12.2001 р.

Так виглядає "Сучасний вулик-дупло"
В. Палія

